ASKERÎ TARİH DİZİSİ

OSPREY

BİZANS PİYADESİ

DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU 900-1204

Timothy Dawson
İllüstrasyonlar: Angus McBride
Çeviren: Gürkan Ergin

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

TIMOTHY DAWSON

Dr. Timothy Dawson antikçağ doktorasını Bizans çalışmaları alanında 2003'te vermiştir. Bizans, Yunan ve Roma orduları üzerine birçok eseri ve bildirisi vardır. Avustralya'daki ilk Avrupa tarihî savaş okulu olan Amyna'yı (Yunanca "savunma") açan Dawson 1985 yılında antikçağ dövüş teknikleri hakkında bir talim kitabı yayınlamıştır. O zamandan beri belirli silah ve zırhlar üzerine uluslararası bir uzman olarak kabul edilmektedir. İngiltere'de Leeds şehrinde hayatını sürdürmektedir.

ANGUS McBRIDE

Angus McBride dünyanın en saygın tarih illüstratörlerinden biridir ve geçen otuz yılda 90'dan fazla Osprey cildine katkıda bulunmuştur. Kuzey İskoçyalı bir ailenin oğlu olarak 1931'de dünyaya gelen, fakat çocukken yetim kalan McBride, Canterbury Katedrali Korosu Okulu'nda eğitim görmüştür. 1947'den itibaren reklam ajanslarında çalışmaya başlamış ve askerlik görevinden sonra birkaç yıl yaşayacağı Güney Afrika'ya göç etmiştir. Daha sonra hayatını İrlanda'da sürdüren McBride 2007'de vefat etmiştir.

Timothy Dawson
İllüstrasyonlar: Angus McBride

BİZANS PİYADESİ

DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU 900-1204

Çeviren: Gürkan Ergin

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

OSPREY ASKERÎ TARİH DİZİSİ

TIMOTHY DAWSON
ANGUS MCBRIDE

BİZANS PİYADESİ
Doğu Roma İmparatorluğu 900-1204

ÖZGÜN ADI
BYZANTINE INFANTRYMAN
EASTERN ROMAN EMPIRE c.900-1204
OSPREY PUBLISHING, 2007

ÇEVİREN
GÜRKAN ERGİN

Sertifika No: 11213

EDİTÖR
ALİ BERKTAY
METE AKSAN

DİZİN
ERKAN IRMAK

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI: TEMMUZ 2011

ISBN 978-605-360-327-6
Genel Yayın No: 2300

BASKI
GOLDEN MEDYA MATBAACILIK VE TİCARET A.Ş.
100. YIL MH. MAS-SİT 1. CAD. NO: 88
BAĞCILAR İSTANBUL
(0212) 629 00 24
Sertifika No: 12358

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK, NO: 2/4
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Tarihî Arka Plan

"Roma İmparatorluğu'nun çöküşü" Batı tarihinde diğerlerine göre açık farkla en yanlış sunulan olaydır. 5. yüzyılın başında Roma'nın yağmalanması kuşkusuz imparatorluğun yaşamı boyunca gördüğü en dramatik ve trajik hadiseydi, fakat hiçbir şekilde "son" değildi. Bu gelişmenin nedenlerinden biri, I. Constantinus'un MS 330'da antik Yunan şehri Byzantion'u yeni başkent yaparak adını "Constantinus'un şehri" (Konstantinopolis) olarak değiştirmesinden itibaren Roma ve batı eyaletlerinin, imparatorluğun ekonomik ve siyasî hayatında önemlerini giderek yitirmeleriydi. Bununla birlikte, Konstantinopolis'in seçkinleri Batı'ya veda etmekten memnun değillerdi. İmparatorluk kuvvetleri 12. yüzyıla kadar İtalya'yı yeniden ele geçirmek ve elde tutmak amacıyla savaşmışlar ve kazandıkları başarılar farklı ölçülerde olmuştu. Aslında Roma İmparatorluğu, Osmanlılar Konstantinopolis'i ele geçirene dek bin yıl daha yaşamını sürdürmüştü. Dördüncü Haçlı Seferi'nde yaşanan felaket bile kültürel ve siyasî mirasın değişen fakat sürekliliğini koruyan aktarımını engelleyememişti. MS 1. yüzyıl gibi erken bir tarihten itibaren imparatorluğun sakinleri onu "Romania" olarak adlandırmıştı. "Bizans İmparatorluğu" ismi, Batı'nın Haçlı seferlerine kadar uzanan önyargılarını somutlaştırmak amacıyla 1557'de bir Alman tarihçi tarafından ortaya atılmıştır.

Geç 6. yüzyıldan 9. yüzyılın sonlarına kadar imparatorların endişeleri daha sıkıntı vericiydi ve anayurda yönelikti. Iustinianos'un ardından, Perslerle kökeni geçmişe dayanan rekabet askerî konulara hâkim olmuştu. Bu durum, İmparator Herakleios'un 629'da Sasanî İmparatorluğu'nu bozguna uğratmasıyla kesin olarak bir sonuca bağlanmıştı. Bu sırada, 602 civarında, Roma askerî yazınının en önemli anıtlarından biri olan ve bazen imparator ile başarılı generali Maurikios'a atfedilen *Strategikon* kaleme alınmıştı. Eser Orta Bizans Dönemi'ne kadar etkisini korudu. Ne var ki, imparatorluğun mutlu günleri Avarlar adı altında bir araya gelen kuzeydeki barbarların 628'de başkenti kuşatmasıyla sona erdi. Barbarlar yanlarında çekmeli mancınık getirmelerine rağmen, şehrin 4. yüzyıl surları onları caydırmak için yeterli olmuştu. Konstantinopolis sakinleri ise, sureti surlarda dolaşan Bakire Meryem'in övgüyü hak ettiğini düşünüyorlardı. Aynı tarihlerde, İslam'ın yükselişiyle birlikte doğuda daha büyük bir tehlike baş gösterdi. İslamı yaymayı hedefleyen "gaziler" oldukça kısa sürede güney ve doğu eyaletlerini ele geçirdiler. Bu bölgelerdeki direnişin Konstantinopolis'ten kaynaklanan dinî politikalara karşı hoşnutsuzluk yüzünden baltalandığı genel kabul görmektedir. Başkent, çok çeşitli Hıristiyan gelenekleri kadar eski dinleri de barındıran bir bölgede merkezî Ortodoksluğu dayatmaya çalışıyordu. Müslümanların başarıları şehri 668 ve 677 yılları arasında tekrar tekrar kuşatmalarına yol açtı. Bu girişimler yine surların dengi değildi, fakat surlar sürekli saldırılara sonsuza kadar dayanamazdı. Fetih beklentisi, İslamiyet içindeki hizipleşme, Sünnîlik ve Şiîlik arasında ayrılığa yol açan iç savaş ile sona ermiş, Anadolu'daki Müslüman ilerleyişi durmuştu. Dış tehdidin ve içteki bölünmenin birlikte yaşandığı söz konusu zaman dilimi şimdi Bizans'ın Karanlık Çağı olarak adlandırılmaktadır. Bunun Avrupa'daki Karanlık Çağlar ile ilgisi yoktur.

Çok geçmeden İslam ile istikarlı sınırlar teşkil edildi, ama imparatorluk içerde dinî ikonaların putperestliği teşvik ettiği üzerine yapılan tartışmalar yüzünden harap haldeydi. Doğu Ortodoksluğunun böyle tartışmalardaki ciddiyeti ve imparatorun Kilise'deki merkezî rolü imparatorluğun bir yüzyıl boyunca şiddetli bir ikiye bölünme süreci yaşayacağı anlamına geliyordu. 9. yüzyılın sonunda sorun iko-

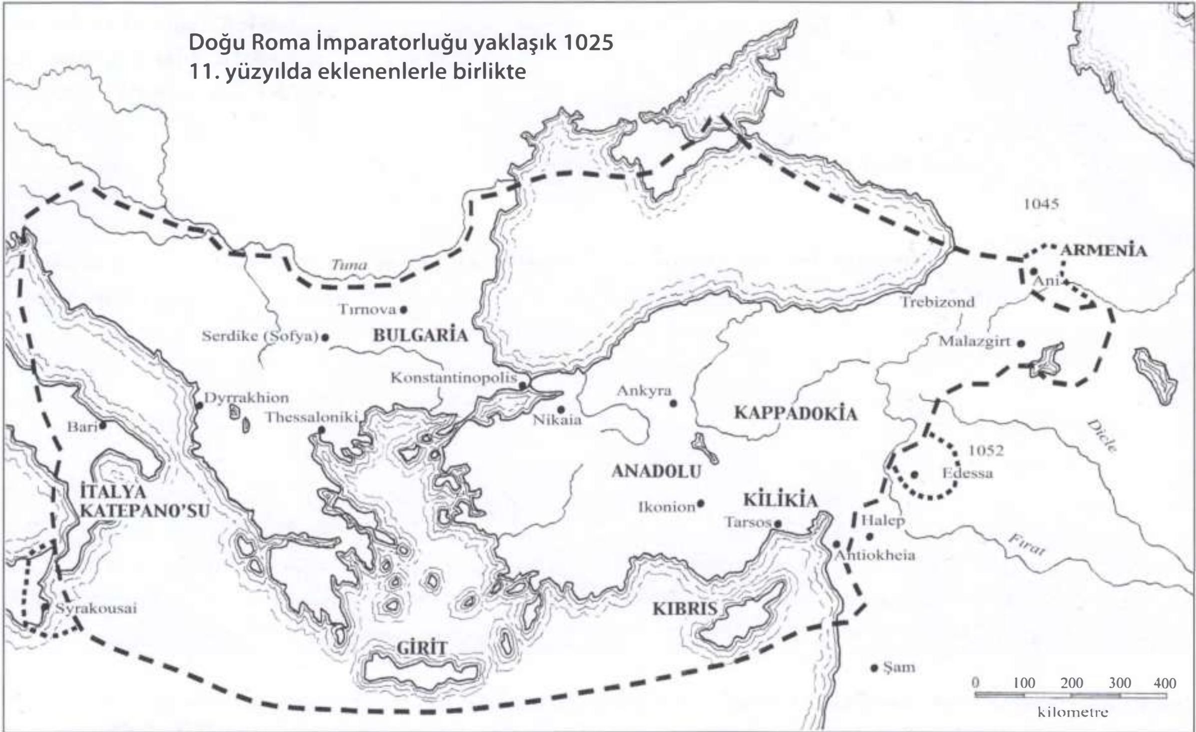

Çavuşin'deki Dovecote Kilise'sinde bulunan Sevaste'nin Kırk Şehidi adlı fresk hem piyade hem de süvariyi betimlemektedir. Piyadelerin zırhları birbirinden dikkat çekici ölçüde farklıdır. Ortadaki erkek, karnın alt kısmı ve kasığı koruyan büyük pullu bir etekle desteklenmiş plakalı *klivanion* giymektedir (Steven Lowe'un izniyle).

nalar lehine çözüldü ve bunu Makedonia'lı imparatorların idaresi altında istikrar ve yeniden yapılanma süreci izledi.

"Bilge" olarak bilinen (bu çok da haklı bir yakıştırma değildir) VI. Leon adlî sistemde reform yapmıştır. Konumuz açısından daha da önemlisi, imparatorun askerî uygulamalar üzerine yapılan çalışmalarda en üst seviyede yenilenmeyi başlatmasıdır. Önceki yüzyılın sıkıntıları hayatın başka alanları kadar şüphesiz askerî uygulamalarına da gölge düşürmüştür, ama yeni tekniklerin gelişimi ve yeni şartlara uyum sürmüştür. Leon'un katkısı ise *Strategikon*'dan beri ilk kez bunları kayda geçirmesi ve düzenlemesidir. Leon'un *Taktika*'sı, *Strategikon*'un hâlen yararlı görülen kısımlarını korumakta ve bunlara pullu zırh gibi yeni gelişmeleri de eklemektedir. Leon'dan sonra tahta oğlu VII. Konstantinos Porphyrogennetos ("mor içinde doğmuş") geçmiştir. Konstantinos babasının edebî faaliyetlerini sürdürmüş, fakat askerî alanda bize çok şey anlatmakla birlikte sadece imparatorluğun askerî seferlere iştiraki üzerine bir el kitabı ile sınırlı kalmıştır, ama bu eser sıradan askerlik hayatına dair bilgi vermez.

10. yüzyılın üçüncü çeyreği imparatorluğun idaresi açısından dengesiz bir dönemdir, ama bu kitap için önemlidir. VII. Konstantinos'un emri altında kendilerini kanıtlamış general, askerî el kitapları yazma işine girişmiştir. İkisinden en önemlisi 963-969 arasında kısa süre tahtta da kalmış olan II. Nikephoros Phokas'tır. *Savaş Sanatı Üzerine* (daha ziyade modern Latince adı ile, *Praecepta Militaria* diye bilinir) adlı el kitabı daha önce yazılanları ve tashihleri içermekte, yazarının bilgisi ile pratik tecrübeleri hakkında çok şey anlatmaktadır. *Taktika* adlı ikinci çalışma geç 10. yüzyıl generallerinden Nikephoros Ouranos'a aittir ve *Savaş Sanatı Üzerine*'den birçok alıntı içerir, ama aynı zamanda Ouranos'un sefer tecrübesini göstermektedir.

11. yüzyılın ortalarında Bizans İmparatorluğu ve ortaçağda ulaştığı en geniş sınırları (Harita, John Richards).

Geç antikçağ boyunca ve ortaçağın başlarında imparatorluğa başlıca kültürel etkiler savaşlara, Sasanî İmparatorluğu'nun yıkılmasına ve üstelik İran'ın yeni Müslüman halifeliğine katılmasına karşın Doğu'dan, özellikle de İranlılardan gelmiştir. Bu etkilerin kapsamı hafife alınmamalıdır. Dine ve bilhassa giyim kuşam gibi günlük hayatın çeşitli alanlarına nüfuz etmişlerdir.

963'ten beri ortak imparator olan II. Basileios, 976'dan sonra tek ya da en yaşlı imparator olarak tahta çıkmıştı. "Altın tahtta" oturduğu 50 yıl süresince imparatorluk idaresini istikrara kavuşturmuş ve yaptığı seferlerle imparatorluğu 7. yüzyıldan sonraki en geniş sınırlarına ulaştırmıştır. En önemli başarısı, Bulgarları 1014'teki Kleidion Savaşı'nda yenerek 15.000 esir almasıdır. 100 esirden 99'unun gözlerini dağladığı ve bir gözünü kör ettiği geri kalan tek kişiyi onlara eve dönüş yolunda rehberlik etmek üzere bıraktığına dair hikâyenin gerçekliği şüphelidir. İmparatora yakıştırılan "Bulgar katili" (*Boulgaroktonos*) sıfatı ise 12. yüzyıla kadar kullanılmamıştır. Basileios herhangi bir surette yenilikçi değildi. Katkısı, 10. yüzyılda geliştirilmiş ve düzenlenmiş politikaları ve uygulamaları sürekli olarak güçlendirmek ve tatbik etmek olmuştur.

İmparatorlukların, güçlü yöneticileri zayıfların takip ettiği bir döngüye girme eğilimi vardır. 11. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreği de, Basileios'un başarılı saltanatının ardından, onun kazanımlarını ve daha fazlasını eninde sonunda boşa harcayan çok etkisiz imparatorlarla bu eğilime uymuştur. Başlangıçta olaylar sadece çeşitlilik göstermekteydi. Sicilya'nın büyük kısmında Müslüman hâkimiyetine son verildi ve Ermeni anayurdu imparatorluğun kontrolüne girdi. Buna karşın, Iustinianos'un 6. yüzyıldaki seferleriyle geri alınan İtalya'daki topraklar Normanların saldırıları karşısında kademeli olarak küçüldü. Ardından Normanlar yeni ele geçirilmiş Sicilya topraklarını işgal etmeye koyuldular ve sonra da hırslı gözlerini Yunanistan'a diktiler. Doğuda da benzer kayıplar yaşandı. Antiokheia (bugünkü Antakya) ve Ermeni Kilikia'sı kaybedildi. İmparatorluğun düştüğü en kötü durum, 1071'deki Malazgirt Savaşı felaketiyle Anadolu'nun büyük bölümünü Selçuklu Türklerine bırakmak zorunda kalmasıdır. Malazgirt yenilgisi kadar yıkıcı diğer bir olay, neredeyse bir onyıl boyunca tahtta hak iddia eden rakiplerin çıkardığı iç savaşların yaşanmaması halinde imparatorluğun çekirdek bölgelerini elinde tutabilecek olmasıydı.

Sonuçta, iç savaşlar rakip komutanlardan biri olan Aleksios Komnenos tarafından 1081'de sona erdirildi. Zamanlama yerindeydi, zira Normanlar gözlerini Balkanlar'daki zenginliklere çevirmişlerdi. İç savaşlar imparatorluğu fakirleştirmiş, orduyu kargaşa içinde bırakmıştı. Aristokrasi arasındaki ayrışmalar da bertaraf edilememişti. Yine de Aleksios, Normanları uzaklaştırmayı başarabilmiş ve iktidarını güçlendirmişti. Bu da yine tam zamanında, Birinci Haçlı ordusu imparatorluk sınırlarına dayandığında oldu. Aleksios'a atfedilen bir mektup, bu askerleri Doğu'ya davet etmektedir, ama metnin gerçekliği şüphelidir. Her hâlükârda ya sadece gelmiş olmaları ya da belki beklenmedik derecede kalabalık olmaları yüzünden ilk Haçlılar baş ağrısı yaratıyordu. Buna rağmen Aleksios sorunla başa çıkabileceğini gösterdi. Orduyu Suriye'ye yönlendirdi ve yol üzerinde Haçlılardan yararlanarak Nikaia'yı tekrar imparatorluğa kattı. Bu arada yakın geçmişteki bir başka kayıp olan Antiokheia'nın tekrar Konstantinopolis'e bağlanması için güvence aldı. Aleksios, 1118'e kadar imparatorlukta hem askerî hem de idarî istikrar sağlamak için çalışmaya devam etti.

Yukarıda sözü edilen güçlü-zayıf imparatorlar modeline karşın, Aleksios'un iki ardılı oldukça etkili yönetici ve ehil askerî komutan olduklarını kanıtlamışlardır. Babasının bina ettiği istikrardan destek alan II. Ioannes özellikle doğuda kaybedilen bölgeleri geri almaya girişti. Kilikia'nın yönetimini yeniden ele geçirdi ve Frank idaresindeki çok etnisiteli Antiokheia Prensliği'ni, Konstantinopolis'e bağlılık yemini etmeye zorladı. Görünüşe bakılırsa Ioannes saray hayatına bazı yenilikler getirmiş ve özellikle saray kıyafetlerini radikal şekilde değiştirerek daha az stilize hale gelmesini sağlamıştır. Eğer kazayla isabet eden bir okun açtığı ölümcül yara yüzünden

Nikephoros Phokas'ın *Savaş Üzerine* adlı eserine göre temel piyadenin yeniden kurgulanışı. Kalın dolgulu bir başlık üzerine sarılmış bez, kalın bir *kavadion* ve bele asılı *spathion* el kitaplarının tarif ettiği gibidir. Her yerde betimlenen ideal uzun çizme *hypodemata* yerine dize kadar gelen *mouzakia* tercih edilmiştir (Yazarın koleksiyonu).

erkenden hayata veda etmeseydi daha neler başarabileceği konusunda ancak tahmin yürütebiliriz.

Manuel Komnenos öncellerinin yaptığı iyi işleri sürdürmeye koyuldu, ama az çok karışık sonuçlar elde etti. Başlangıçta, Ikonion'da (Konya) üslenmiş olan Selçuklu Sultanlığı'na saldırarak doğuda ilerleme çabaları başarısızlığa uğradı ve Doğu'da Haçlılara katılmak üzere yola çıkmış Batı orduları ile yeniden sorunlar baş gösterdi. Ardından Manuel dikkatini Batı'ya ve İtalya'daki kaybedilmiş toprakları geri al-

maya yöneltti. Bu girişim Barium ve Apulia'nın büyük ölçüde 1156'da Bizans kontrolüne geçmesini sağladı, ama ne yazık ki seferi yöneten komutanın müttefikleri soğutan siyasî ehliyetsizliği yüzünden kazanımların ömrü kısa oldu. Kuzey Balkanlar'daki faaliyetler daha başarılıydı; 1167'de, Semlin'de Macarlara karşı büyük bir zafer kazanıldı. Manuel'in orduya Batı uygulamalarını getirdiği söylenmekle birlikte, anlaşılan bunlar piyadeden ziyade atlılar içindir.

12. yüzyıl ilerledikçe imparatorluğun içinde bulunduğu siyasî durum giderek zorlaştı. Batı yönetimleri giderek güçlenmekteydi. Bunlar arasında Kutsal Roma Germen İmparatorluğu, Sicilya ve Güney İtalya'nın çeşitli kısımlarını elinde tutan Norman Krallığı ve denizci İtalya şehirleri bulunuyordu. İtalya'daki şehir devletlerinden Pisa, Cenova ve özellikle de Konstantinopolis'in eski kolonisi Venedik'in büyümeleri sorun yaratmaktaydı, zira imparatorluğun zenginliğinin kaynağı olan ticareti, bilhassa ipek ve baharat gibi egzotik malların ticaretini yavaş yavaş ellerine geçiriyorlardı. İmparatorlar geleneksel askerî/diplomatik taktiklerine başvurarak şehirleri birbirine düşürmeyi denediler. Ne yazık ki, bunu başarmanın tek yolu ticarî imtiyazlar vermekti ve bunun sonucunda ticaret ve gümrükten gelen Bizans gelirleri daha da azaldı. Saltanatının ileri safhalarında Manuel başka bir yol denedi ve birçok İtalyalının ticarî imtiyazlarını ellerinden alarak şehirden sürdü. Kararı uzun dönemde daha da zarar verici oldu; İtalyalılar Bizans ticaretini ve imparatorluğun Balkanlar'daki varlıklarını ele geçirmek için iki kat çaba harcamaya başladılar. Bu durumun nihai ifadesi, Venedik'in Dördüncü Haçı Seferi'ni önce Zara'yı, ardından 1204'te Konstantinopolis'i yağmalamak üzere kullanmasıdır.

İmparatorluğun kendi kültürel beğeni kalıpları için Doğu'ya bakma eğilimi 11. yüzyılda zayıflamıştır. İslam Çağı'nın ilk yüzyıllarında Arap topraklarının ayırt edici özelliği olan kültürel ve entelektüel canlılık kaybolmaya yüz tutmuştu ve İslam dünyasının sunacağı çok az yenilik vardı. Batı'nın yükselişi, Haçlıların büyük çaplı hareketleri ve ticaret, 12. yüzyılla birlikte yeni fikirler için bu yöne bakılacağı anlamına geliyordu. Bununla birlikte kültürel aktarım henüz Bizans topraklarından Batı'ya doğruydu.

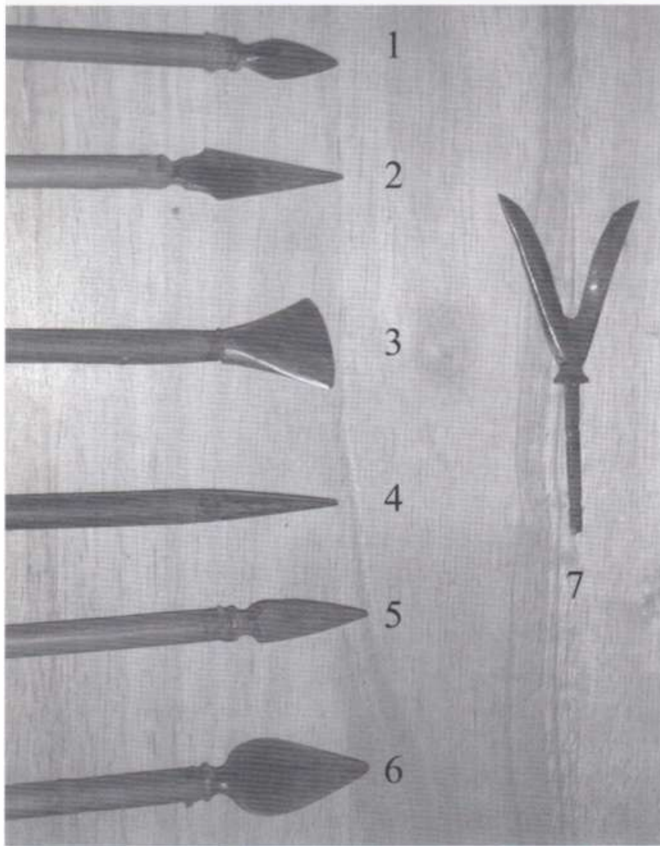
Dördüncü Haçlı Seferi'yle sonuçlanan son 20 yıl trajik bir dönemdir. İyi yöneticileri izleyen kötü yöneticiler zinciri, kendisini tekrar adamakıllı gösterdi. Komnenos'lar sülalesi sadece üç yıl tahtta kalan ve hiçbir yararı dokunmayan iki imparator ile son buldu. Onları takip eden Angelos sülalesi, imparatorluğun siyasî seçkinleri Batı'daki güçler ve tehditlerle nasıl başa çıkılacağı konusunda süren tartışmalar yüzünden sürtüşme yaşadıkları sırada biraz daha iyi bir performans gösterdi. Bizans İmparatorluğu'nda böyle anlaşmazlıklar sadece tartışma konusu değildi, ama darbeler, karşı darbeler ve anında yayılan kamusal ve askerî huzursuzluk meselesiydi. Dolayısıyla imparatorluğun seçkinleri, Venediklilerin entrikalarını engellemekte ve Dördüncü Haçlı orduları Şehirlerin Kraliçesi Konstantinopolis'e doğru yöneltildiklerinde etkili şekilde direnmekte yetersiz kaldılar.

Askerî Arka Plan

Roma'nın Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk dönemindeki profesyonel orduları Orta Bizans Dönemi'nden itibaren çoktan kaybolmuştu. Başkentte ve önemli şehirlerde konuşlanmış profesyonel birlikler hâlâ vardı, fakat şimdi herhangi bir büyük sefer ordusunun büyük bölümü, aileleri askerlik hizmeti karşılığında tarım arazisi işleten askerlerden meydana gelmekteydi. Geçici askere almalar ve paralı askerlerle asker sayısı çoğalmaktaydı.

Roma ordusunun erken dönemlerdeki belkemiğinin piyade olduğu iyi bilinir. Süvariler başlangıçta yabancı yardımcı kuvvetlerin alanıydı ve iyi teşkil edildikleri zaman bile sadece özel ve sınırlı rolleri vardı. Lejyonun gücü müfrezelerin dayanıklılığından geliyordu. Büyük kalkanların ardında uygun adım ilerleyen zırhlı insan kütlesiydi. Bilinen dünyada başka hiçbir piyade kuvveti normal şartlarda buna karşı gelemezdi. Geç antikçağın sonuna doğru Roma İmparatorluğu yeni tehditlerle yüzleşti ve ordunun karşısına alışkın olmadığı yeni yöntemler

çıktı. Bunlardan en önemlisi, Roma'nın düşmanları arasında herhangi bir süvari sınıfının değil, zırhlı ve üzengili atlar süren ağır zırhlı süvarilerin giderek daha çok kullanılmasıydı. Roma ordusunun buna yanıtı çok önceleri Yunanistan'da karşılaştığı ve etkisiz hale getirdiği bir silahı adapte etmek oldu: *Sarissa* ya da kargı ("büyük *kontarion*"). *Sarissa* manevra yapabilen Roma lejyonlarına karşı başarısız olmuştu. Ama bu durum, Roma yüksek komuta kademesinin, ağır zırhlı süvarilerin cepheden saldırılarında disiplinsiz ya da azimden yoksun piyadelere karşı faydasını görmesine engel olmamıştı. Kargının kullanılması ordunun tecrübe ile sabit yöntemlerini başka şekillerde de desteklemişti. 5 metre uzunluğundaki bir silahı kullanmak, 4. yüzyılda Flavius Vegetius'un yakındığı gevşekliğin ardından eskinin zorlu eğitimine tekrar dönüş demekti. Bu hantal silahın işe yaraması için uygun adım ilerleme uygulaması önemliydi.

Arkeoloji bu döneme ait ok uçları ile ilgili kanıtları gün ışığına çıkarmıştır. Burada bazı örnekler yeniden üretilmiştir. Konik mızrak (4) ve elmas kesitli ağır uçlar (1 ve 5) askerî amaçlara en uygun olanlardır. 2, 3 ve 6 av partileri ile diğer dayanıksız hedefler, 7 ise kümes hayvanları için kullanılıyordu (Yazarın koleksiyonu).

Yunan-Roma ve Erken Roma İmparatorluğu Dönemi'nde okçuluk kuzeyden gelen barbar yardımcı birliklerinin uzmanlık alanıydı. Geç antikçağın sonuna gelindiğinde bu durum kesin olarak değişmiştir; öyle ki, *Strategikon*'un yazarı, Perslerin üç parmaklı çekişine karşın, aslen göçer atlı kavimlerin at üzerinde kullandığı "başparmak çekişi"nden "Roma çekişi" olarak bahsedebilmektedir.

Romalıların, 6. yüzyılın sonlarında üzengi kullanmaya başlaması askerî kuvvetlerin etkisini dramatik şekilde değiştirmiş, süvarileri açık savaş alanında rakipsiz taarruz gücüne dönüştürmüştür. Bunu takiben savaş alanındaki piyadeler yürüyen bir kaleye benzemeye başlamıştır. Piyade formasyonu çoğu kez süvarilerin hızlı saldırısı için bir üs hizmeti görmüştür. Ayrıca düşman faaliyetlerinin odak noktası haline gelmiştir, çünkü doğal olarak Roma süvarisi en az diğer ulusların süvarileri kadar değişken ve karşı tedbirleri savuşturabilecek kabiliyetteydi. Prensipte, piyade her zaman sahip olduğu hücum kuvveti potansiyelini muhafaza etmiştir, ama hücum kapasitesinin uygulanabileceği şartlar artık eskisinden daha azdı.

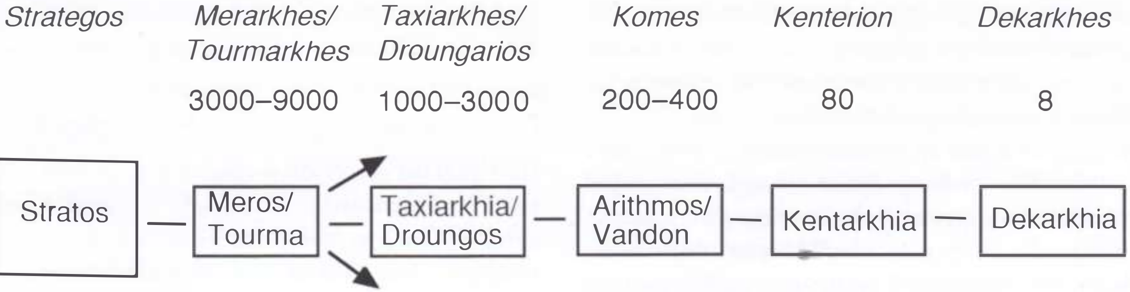
Piyadenin rakipsiz olduğu bir alan, hem taaruz hem de savunma amaçlı kuşatma muharebeleriydi. Çekmeli mancınık 6. yüzyıl sonunda Orta Asya'dan gelmişti ve 7. yüzyılın başından itibaren piyade ordusunun standart sefer donanımıydı. Bu yeni silah, nispeten basit olması ve boyutuna göre menzilinin uzunluğu sayesinde kullanışlıydı, ama eski burmalı ağır silahların hiçbir şekilde hemen yerine geçmemişti. Taş ve ok fırlatan *ballista* (Yunanca *vallistrai*) düşman üzerinde kitlesel ölçekte etkili olmayabilirdi, ama çekmeli mancınığın asla ulaşamayacağı isabet

oranlarına sahipti. Sağlamlığı ve basitliği, seyyar fırlatma makinesi olarak burmalı *vallistra*'nın yerine geçeceği ve savunma rolünü ona bırakacağı anlamına geliyordu. Mancınık teknolojisindeki sıçrama 12. yüzyılda denge ağırlığının icadıyla meydana geldi. Eldeki kanıtlar bunun aslında bir Roma icadı olduğuna işaret etmektedir. Karşı ağırlık çekmeli mancınığın başlıca başarısızlığı olan değişken itme gücü sorununu çözüyordu. Böylece silah belli bir güvenle hedeflenebiliyordu. Khoniates'e göre, General Andronikos Kontostephanos'un idare ettiği bir mancınık Zeugminon [Zemun] surlarından ahşap bir galeriyi kopararak alaycı Macar askerlerini ölüme göndermişti. Karşı ağırlık aynı zamanda daha fazla taşıma kapasitesi olan büyük silahların inşasına imkân tanıyordu.

8. yüzyılda başlayan, dış saldırılar ve dinî bölünme dönemi olan "Karanlık Çağlar"dan çıkış, Bizans ordusunun iki eski ve Doğu kökenli zırh tipiyle yeniden aşinalık kurmasına öncülük etti: pullu zırh ve yaprak zırh. Her ikisi de metal, boynuz ve deri gibi sert malzemelerden yapılmış aynı şekil ve büyüklükteki levhalardan meydana geliyordu. Bizim ele aldığımız dönem içinde aralarındaki dişe dokunur fark şudur: Pullu zırhta pullar ara kumaş ya da deri üzerine tek bir sıra halinde eklenir ve her pul sırası aşağıya doğru üst üste gelir. Yaprak zırhta ise levhalar önce sıra halinde birbirine eklenir ve sonra birbirlerinin üzerine gelecek şekilde bağlanırlar. Bu zırhlar da, çok sayıda aynı bileşenden oluşan örme zırh gibi, küçük üretim birimlerinde üretilmeye uygundur. Örme zırhın aksine her ikisi de daha iyi korunma sağlar. 10. yüzyıla ait el kitapları, piyade ve süvari zırhı arasında sistematik bir ayrıma gitmez, ama süvarilerin seçkin bir kuvvet olarak konumu, bu üstün savunma usulüne ilk onların sahip çıkacağı anlamına gelmeliydi. Nitekim bu varsayım geç 10. yüzyıla ait el kitapları tarafından onaylanmaktadır. 11. ve 12. yüzyıllar ekonomik büyüme dönemleriydi ve eldeki bulgular, bazı piyade birliklerinin üstün teçhizata sahip olabileceğine işaret etmektedir. Dördüncü Haçlı Seferi, Konstantinopolis'in nerdeyse 60 yıl boyunca Latin işgalinde kalması ve imparatorluğun kalıcı olarak yoksullaşması yaşamın diğer alanları kadar ordu kültüründe de köklü bir durgunluğa sebebiyet vermiştir. Sözgelimi yaprak zırh bir daha Bizans ordusunun teçhizatı arasında görülmez.

Ordunun Yapısı ve Rütbeleri

Herhangi bir seferî kuvvet *tagmata* ya da *strelos* olarak adlandırılıyordu. Büyüklüğü, toplanacak asker sayısı üzerindeki ekonomik ve lojistik kısıtlamalar tarafından belirleniyordu. Orduya bir *strategos* ya da general komuta ediyordu. *Tagmata* her biri *tourmarkhes* adı verilen komutanların yönettiği değişik sayıda *meroi* veya *torumai*'dan oluşuyordu. Bir *meros* ya da *tourma*'nın büyüklüğü 3000 ile 9000 adam arasındaydı ve aynı şekilde 1000 ila 3000 adamdan oluşan üç *droungoi* içeriyordu. Bir *droungos*'un komutanı *droungarios* olarak adlandırılmaktaydı. Onun altında her biri 200-400 arası yaya askere sahip bir "sancağa" (*vandon*) komuta eden kontlar (*komtes*) vardı. Geleneksel birim olan *centuria*, varlığını Latince ve Yunancanın birleşimi *kentarkhion* ya da Yunanca *hekantontarkhion* adı altında sürdürüyordu. Subayı ise Latince rütbesinin Yunanca versiyonu olan *kenterion* (*centurio*), Latince-Yunanca karışımı *kentarkhes* ya da Yunanca *hekatontarkhes* isimleriyle anılmaya devam etmekteydi. Her *centuria* bir *pentakontarkhes*'in yönettiği iki bölüğe ayrılmaktaydı. Bunların da altında sekizli (*dekarkhia*) ve dörtlü (*pentarkhia*) birlikler vardır (birlik isimleri ve sayılar arasındaki uyuşmazlık gizemini korumaktadır. İsimlerinin ima ettiği sayılara ulaşmış olsalardı bile Roma Cumhuriyet Dönemi'nin sonuna gelindiğinde zaten daha azdılar). Bunlara kendileri de birlikle beraber sayılan *dekarkhes* ve *pentarkhes* tarafından sırasıyla komuta edilmekteydi. Subayların rütbeleri, giydikleri renkli kuşaklarla temsil edilmekteydi. *Dekarkhia* uygulamada ordudaki en etkili birliklerden biriydi. *Kontouvernion* (Latince *contubernium*) olarak hâlâ seferî piyade ordusunun temel sosyal birimi olarak varlığını sürdürüyordu. Ayrıca birbiri arkasına dizilmiş askerlerden meydana gelen "kol" (*lokhos*) olarak savaş hattının asıl birliğiydi; böylece formasyon derinliği sağlıyorlardı.

Bu dönemin ordu yapısının bir özeti. En üst satır her birliğin komutanını, ikinci satır ise sayılarını vermektedir. Sadece *meros* bir dizi alt gruba –üçe– ayrılmıştır. Diğer birlikler eldeki insan gücüne göre oluşturuluyordu.

Genel amaçlı personel her türlü göreve dair rütbelere sahipti. *Mandatores* komuta zincirine emirleri taşıyordu. *Minsores* veya *minsouratores* ilerlemekte olan ordunun önünde giderek kampı kuruyordu. Bunlara ilaveten sancak taşıyıcıları (*vandophoroi*) ve borazancılar (*voukinator*) vardır. Eğitim özel bir asa (*kampidiktorion*) taşıyan *kampidoktores* adlı talim hocaları tarafından verilmekteydi.

Sıradışı (Batı için) yuvarlak topuz başı ve Bizans el yazmalarının sayfa kenarı figürlerini andıran kakmaları ile Paris Ordu Müzesi'nde sergilenen bu 11. yüzyıl kılıcı muhtemelen Bizans İmparatorluğu'nda ortaya çıkmıştır (Yazarın koleksiyonu).

KRONOLOJİ

Yaklaşık 602	Genellikle Maurikios'a atfedilen *Strategikon*'un tamamlanışı ve eserde süvarinin, Roma ordusunun ana hücum birliği olarak belirtilmesi.
628	Avarlar Konstantinopolis'i kuşatıyor.
633-650	Suriye ve Mısır'daki Bizans topraklarının kaybedilmesi.
668-677	Konstantinopolis'in Müslümanlar tarafından art arda kuşatılması.
886-912	VI. Leon ("Bilge"/*Sophos*).
Yaklaşık 895	Leon'un *Taktika*'yı kaleme alışı.
913-999	VII. Konstantinos ("Mor içinde doğan"/*Porphyrogennetos*). İmparatorluğun askerî seferlerinin ve Kıbrıs seferinin ayrıntılı bir askerî malzeme envanterini de içeren gerçek bir yayım faaliyetine nezaret etmiştir.
939	Kıbrıs'ı Müslümanlardan tekrar almak için sefer düzenleniyor, fakat sonuç başarısız.
Yaklaşık 950	*Sylloge Taktikon*'un muhtemel kaleme alınış tarihi.
959-963	II. Romanos.
963-969	Nikephoros Phokas, II. Basileios ile ortak imparator. *Savaş Sanatı Üzerine* (*Praecepta Militaria*) Nikephoros'un saltanatı sırasında yazılmış olmalıdır.
963-1015	II. Basileios (daha sonra "Bulgar katili"/*Bulgaroktonos* adıyla anılır) Nikephoros Phokas ve ardından I. Ioannes Tzimiskes ile ortak imparator.
969-976	I. Ioannes Tzimiskes II. Baseilos ile ortak imparator oluyor.
999-1007	Nikephoros Ouranos Suriye'deki Antiokheia Eyaleti'nin valisi. Onun eseri olan *Taktika* bu dönemde yazılıyor.
1014	II. Basileios Kleidion Savaşı'nda Bulgar Krallığı'nın kuvvetlerini bozguna uğratıyor. Bundan sonra Bulgaristan, imparatorluğa ciddi bir tehdit oluşturmayacaktır.
1020'ler	Güney İtalya'daki Bizans topraklarına ilk Norman saldırıları.
1025-1028	VIII. Konstantinos ("Mor içinde doğan"/*Porphyrogennetos*).
1028-1034	III. Romanos Argyros.
1034-1041	VI. Mikhailos ("Paphlagonia'lı"/*Paphlagonos*).
1038-1043	Doğu Sicilya Müslümanlardan geri alınıyor. Kısa süre sonra Norman işgaliyle kaybediliyor.
1042	Zoe ("Mor içinde doğan"/*Porphyrogenneta*).
1042-1054	IX. Konstantinos ("Düellocu"/*Monomakhos*). Bu sıfatı nasıl aldığı belli değildir, zira hiçbir özel askerî yeteneği yoktur.
1045	Ermeni anayurdu imparatorluğa yeniden dahil ediliyor.
1052	Edessa ve civar bölge yeniden imparatorluğa katılıyor.
1055-1056	Theodora ("Mor içinde doğan"/*Porphyrogenneta*).
1056-1057	VI. Mikhailos Bringas.
1057-1059	I. Isaakios Komnenos.
1059-1067	X. Konstantinos Doukas.
1067-1071	VI. Romanos Diogenes.

1070'ler Normanlar Balkanlar'daki Bizans topraklarına girmeye başlıyor.
1071 Komuta kademesindeki anlaşmazlıklar yüzünden Bizans ordusu Malazgirt'te Selçuklu Türklerine yeniliyor. IV. Romanos Dioegenes esir alınıyor ve Alp Arslan tarafından serbest bırakıldıktan kısa süre sonra hasımları tarafından tahttan indirilerek öldürülüyor. Yenilginin ardından imparatorluk Anadolu'daki topraklarının büyük kısmını yitiriyor.
1071 Normanlar İtalya'daki son Bizans ileri karakolu olan Barium'u ele geçiriyor.
1071-1078 VII. Mikhailos Doukas. VII. Mikhailos Norman istilalarını diplomatik yollarla, özellikle evlilik bağlarıyla engellemeye çalışmıştır.
1078-1081 III. Nikephoros Botaneiates. Botaneiates'in saltanatı sırasında Normanlar Yunan adalarına yaptıkları akınlara yeniden başlıyorlar.
1081 I. Aleksios'un komutasındaki ordu Dyrrakhion'da Normanlar tarafından bozguna uğratılıyor. Seferdeki piyadelerin çoğu büyük kayıplar veren Vareglerden oluşuyordu.
1081-1118 I. Aleksios Komnenos. Aleksios orduya büyük zarar veren ve düzenli Bizans askerleri yerine yabancı paralı asker kullanımında dramatik artışa neden olan iç savaş döneminden galip çıkar.
1098 Birinci Haçlı orduları Konstantinopolis'e varıyor. Aleksios onları aceleyle Boğaz'dan Anadolu'ya yönlendirerek Nikaia'yı Türklerden almaya gönderir. Haçlılar Nikaia'ya saldırmadan önce şehir halkı Bizans kuvvetlerine teslim olmayı tercih eder.Bu durum Haçlılarda ciddi kızgınlık yaratır ve özellikle Antiokheia'nın Konstantinopolis'e geri kazandırılması başta olmak üzere yaptıkları anlaşmaları bozmaları için bahane yaratır.
1118-1143 II. Ioannes Komnenos.
1138 II. Ioannes Ermeni Kilikia'sı ve Haçlıların Antiokheia Prensliği üzerindeki Bizans egemenliğini tekrar sağlamak üzere doğuya sefere çıkar. Sefer sırasında Konstantinopolis sarayının soyluları Doğu'da ilk kez düzenlenen turnuvalarda Antiokheia soyluları ile yarışırlar.
1143 Ioannes sefer sırasında avdayken kendi oklarından aldığı yarayla septisemi yüzünden ölür.
1143-1180 I. Manuel Komnenos. Manuel babasının genellikle başarılı doğu ve batı seferlerini sürdürür ve ordunun kullandığı yöntemlerin Batılılaştırılması ona atfedilir.
1147 İkinci Haçlı Seferi başlıyor.
1148 Normanlar Yunanistan'a kalıcı olarak yerleşiyor.
1153-1156 İmparatorluk askerleri Güney İtalya'nın kontrolünü tekrar ele geçirmeye çalışıyor. Sefer başlangıçta başarılı olmakla birlikte Brindisi'deki mağlubiyetle sona eriyor.
1156 Thoros'un komutası altındaki Kilikia Ermenileri imparatorluğa karşı isyan başlatıyor.
1158 Manuel isyancı Kilikia'yı tekrar Konstantinopolis'in egemenliği altına alıyor.
1159 Kilikia isyanının sona ermesinin ardından Antiokheia Prensi Renaud de Châtillon şehre zafer alayı eşliğinde giren imparatora bağlılığını bildiriyor.

1176	Türkler Miryokefalon'da Bizans ordusunu ciddi bir yenilgiye uğratıyor. Bu savaş Malazgirt Savaşı'ndan sonra kaybedilen toprakları geri alma çabalarını sona erdiriyor.
1180-1183	II. Aleksios Komnenos.
1182	Konstantinopolis'in Batılı sakinleri imparatorluğun desteklemiş olabileceği bir kargaşa sırasında katlediliyor.
1182-1185	I. Andronikos Komnenos. Andronikos bürokrasiyi ıslah etmeye ve büyük aileler ile Batılıların nüfuzlarını azaltmaya çalışıyor. İmparatorun baskıcı önlemleri aristokrasiyi ve halkı soğutuyor; tahttan Andronikos'un indirilmesiyle sonuçlanıyor.
1184	Andronikos, Selâhaddin ile bir anlaşma yaparak Doğu Akdeniz'i Bizans İmparatorluğu ve Eyyûbîler arasında bölüyor.
1185-1195	II. Isaakios Angelos. Isaakios ve oğlu II. Aleksios'un idarî yetenekleri ya da yönetme istekleri yoktu. Aşırılık ve ayrışma ile imparatorluğun daha da zayıflamasına neden oldular.
1195-1203	III. Aleksios Angelos. İmparatorlukta yerli halk ile Batılılar arasındaki sürtüşme artıyor.
1203-1204	II. Isaakios yeniden imparator (IV. Aleksios ile birlikte). II. Isaakios Batı'nın müdahalesiyle tekrar tahta geçiyor, fakat yabancıların talepleri halkı kızdırınca her iki imparatoru da tahttan indirerek Batı aleyhtarı Aleksios Mourtzouphlos'u başa geçiriyorlar.
1204	V. Aleksios Mourtzouphlos. Artık imparatorluk Batı kuvvetlerine direnemeyecek kadar zayıftır ve Dördüncü Haçlı orduları tarafından Nisan 1204'te işgal edilir.

ASKERE ALMA

Bu dönem boyunca ordunun askere alma için başvurduğu kaynaklar baştan beri çeşitlilik gösteriyordu ve toplum ile ordunun diğer alanları gibi zaman içinde değişime uğramıştı. Bununla birlikte el kitapları belirli konularda açıktır. Örneğin sadece fiziksel açıdan en iyi kişiler seçilmekteydi ve bunlar 40 yaşını aşmamış olmalıydı. Anlaşıldığı kadarıyla asker adaylarında aynı zamanda iyi karakter de aranıyordu.

10. yüzyılın başında ordunun çoğunluğunu meydana getiren eyalet (*thema*) kuvvetleri, *strateia*'yı elinde bulunduranlardan, yani arazi kullanım hakkı karşılığında askerlik hizmetine giren ailelerden oluşturulmaktaydı. Kaynaklar bu durumu asker sınıflarından bahsederken süvarilerle ilgili olarak tartışır, fakat cephedeki piyadeler için de geçerli olması mümkündür. *Strateia* aynı zamanda miras yoluyla ailedeki bir bireyden diğerine geçmekteydi. Bu kişiler eyalet komutanı tarafından tutulan *adnoumia* ya da askerî personel listelerine kaydediliyordu. İnsan gücü havuzunun sürekliliğini sağlamak için bireylerin hem fiziksel zindeliğini ve kapasitesini, hem de ahlakî ve sosyal doğruluğunu göz önünde bulundurmak önemli sayılmaktaydı. Ciddi suçlar kayıt altındakilerin listelerden çıkarılması için bir sebepti. Böyle bir durumda, söz konusu kişilerin yükümlülüğü ilk etapta (genişletilmiş) ailesindeki başka bir uygun üyeye geçiyordu. Eğer uygun bir aday yoksa o zaman geçici ya da kalıcı olarak başka yere kaydırılıyordu. Benzer şekilde, *strateia* uygun ailelerin soyunun tükendiği yerlerde yeniden tahsis ediliyordu. Mümkün olduğu zaman, boş bir *strateia*, askerî hizmette bulunmuş bir hanenin hizmeti ifa edebilecek konuma gelmiş üyelerine veriliyordu. Aksi takdirde başka bir muktedir aileye gönüllü olarak ya da zorla tahsis edilmekteydi. Başkentin uyguladığı diğer bir alternatif, kiralanması gereken *strateia* arazilerinin iskân edilmesiydi. Bu amaçla imparatorluğun başka bölgelerinden yerleşimciler getirilebiliyordu. İskân politikası bazen nüfus yoğunluğunu azaltmak, diğer zamanlarda ise potansiyel bir ihtilafı önlemek için kullanılmıştır. Ermeni nüfusunun yeniden iskâna zorlanması sonuncu nedenden ötürüdür. Diğer yerleşimciler ise, örneğin VII. Konstantinos tarafından iskân edilmiş Banu Habib adlı Arap kavmi gibi göçmenlerdir. Kendilerine *strateia* arazisi tahsis edilen son grup ilginç şekilde savaş esirleriydi.

Tagmata birlikleri için yapılan asker alımlarının kaynakları da aynı şekilde çeşitlidir. Günümüzdeki birçok başka toplumda olduğu gibi askerî hizmet, beklentileri düşük erkekler için çekici bir seçenekti. Kırsal alanda bu, Batı'da görülen "genç evlat sendromundan" farklı bir meseleydi, zira imparatorluktaki toprakların veraset ve intikali, mirasın en büyük çocuğa devrolmasından ziyade kanunla yakınlık derecesine göre verilen pay ilkesine dayanıyordu. Dolayısıyla bu, bir taraftan seçim sorunu, diğer taraftan da pay ilkesine göre intikal, toprakların yararlanılamayacak kadar küçülmesi gibi ciddi bir zorunluluk demekti. *Tagmata* kuvvetleri bir dereceye kadar yabancı askerlerden meydana gelmekteydi. Bunları "paralı askerler" olarak tanımlamak pek uygun değildir, zira söz konusu dönemde böyle yabancılar kendi birliklerini meydana getirmek yerine Bizans ordusunun köklü yapı ve yöntemlerine entegre ediliyorlardı. Modern bir karşılaştırma İngiliz ordusundaki Gurkalar ile yapılabilir, zira imparatorluk ordusunda görev yapan yabancılar çoğunlukla Konstantinopolis ile uzun süredir sömürgeci sayılabilecek bir ilişki içinde olan yerlerden geliyorlardı. Ermeniler ve Gürcüler, Bulgarlar ve Güney Rusyalılar bunlara örnektir.

Bu gruplara girmeyen son bir sınıf hafif piyadedir (*psiloi*). Okçular, ciritçiler ve sapancılarda düzenli askerler için gerekli yetenek ve talim düzeyi

aranmamaktaydı. Bu piyadelerin küçük bir bölümü *tagmata* birliklerinde bulundurulmakla birlikte, genel olarak ihtiyaç anında herhangi bir marjinal insan gücü kaynağından sefer süreci için askere alınıyordu. Sivil hayatta bu adamlar sokak hamallığı, inşaat işçiliği, odunculuk vb. düşük profilli işlerle uğraşıyorlardı.

Elbette ordunun istediği sadece asker değildi; ayrıca katırcılar ve arabacılar gibi destek personeli de vardı. *Tagmata*, hafif piyadelerde olduğu üzere bunları da askerlerin geldiği kaynaklardan seçmekteydi. Eyalet seferleri için böyle yardımcı kuvvetler yerel nüfustan sağlanıyordu. Çoğu kez bu görevler *strateia* sahibi hanelerde askerlik için çok genç olan erkekler ve oğlanlar tarafından ifa edilmekteydi. Bazı *strateia* sahibi ailelerin, süvarilikte profesyonelleşmiş olmalarına benzer şekilde, iaşe ve ibate konusunda uzmanlık kazanmaları mümkündür.

Solenarion tam gerili halde oku fırlatmaya hazır (Yazarın koleksiyonu).

KILIK KIYAFET

Sivillerin giyim kuşamını özellikle saray içinde düzenleyen dallı budaklı kanunların aksine, askerî el kitapları askerlerin kıyafetleri hakkında çok az şey söyler. Ancak onların verdiği kısıtlı bilgiler başka kaynaklardan tamamlanabilmektedir. *Strategikon* piyadelere süvarilerin kullandığı Avar tunikleri yerine "Got" tunikleri giymelerini tavsiye etmiştir. İkisi arasındaki fark muhtemelen süvari tuniklerinin daha geç antikçağ sanatında betimlendiği üzere ortadan iki parçaya ayrılması, piyade tuniğinin ise kesintisiz olarak aşağı inen uzun eteği bulunmasıdır. Bu ayrım şüphesiz dönemin sivil kıyafetlerinde olduğu kadar askerî kıyafetlerinde de varlığını korumuştu. El kitapları askerî kıyafetlerin, sivil erkeklerdeki ayak bileğine kadar inen mevki göstergesi tuniklerin aksine çalışanlar gibi dizden aşağı inmemeleri konusunda hemfikirdir. Aynı zamanda askerlerin temiz ve iyi görünümlü olmaları gerektiğini vurgularlar. Bu niteliklerin geçmişteki ordularda görüldüğü üzere moral ve savaştaki etkinlik ile ayrılmaz bir bütün meydana getirdiğinin farkındadırlar. Bu noktaların ötesinde, kaynaklar asker kıyafetlerinde tam bir bütünlüğü kesin anlamda varsaymamaktadır. Bütünlük muhtemelen, bir birliği tertip etmekle görevli subayın merkezî ya da merkezden kontrol edilen levazımı ne derece seferber edebildiğine bağlıydı. Büyük olasılıkla şehirli *tagmata* ve eyalet birlikleri arasında, ilkinde saray örneğini takip eden bütünlüğe, ikincisinde çeşitliliğe meyilli belirgin bir fark bulunuyordu.

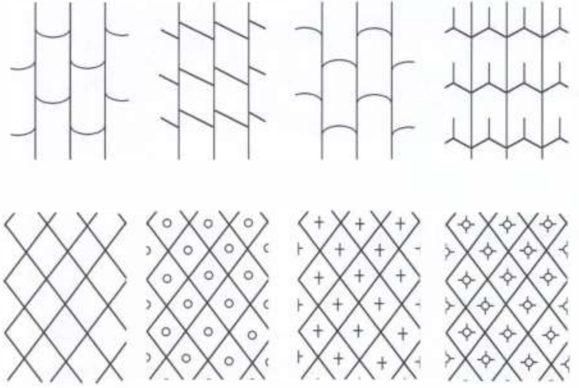

Savaşın gerçek yüzü. Bu Eusebeia (bugünkü Karaman) vatandaşı muhtemelen Selçuklu Türklerinin 11. yüzyılın sonundaki istilaları sırasında ölmüştü. Resimdeki, bu döneme ve bu bölgeye ait bilinen tek kıyafet örneğidir (Yazarın koleksiyonu).

Doğu Roma İmparatorluğu'ndaki tuniklerin genelde kabul gören betimi geç antikçağa saplanıp kalmış gibidir. 10. yüzyıla gelindiğinde birçok şey değişmişti. Eski Roma'nın şekilsiz ve bol "Kıptî" elbiseleri yerine, Konstantinopolis'li erkekler daha incelikli dikilmiş ve vücut hatlarını saran tunik ve gömlekler giyiyorlardı. Geçmişi eski Perslere uzanan bu kıyafetler yüksek yakalıydı ve sol taraftan açılıyorlardı. Gömlekler (*esophoria*) ise düşük yakalıydı. Elbise kolları el bileğini aşacak şekilde kesilmişti ve manşetler sıkıydı. Bazen tek bir düğme ile bileğe daha da sıkı bağlanan bir ağız bulunuyordu. Sarayda belli bir sınıfa sahip ya da aynı görevi üstlenmiş bütün erkekler aynı renkte tunikler giyiyordu. Bu uygulama kaynaklarda geçmemesine karşın, *tagmata* birliklerinin merkezî ikmalinde, özellikle de imparatorluk törenleri sırasındaki resmi geçitlerinde söz konusu örneği takip etmeleri muhtemeldir.

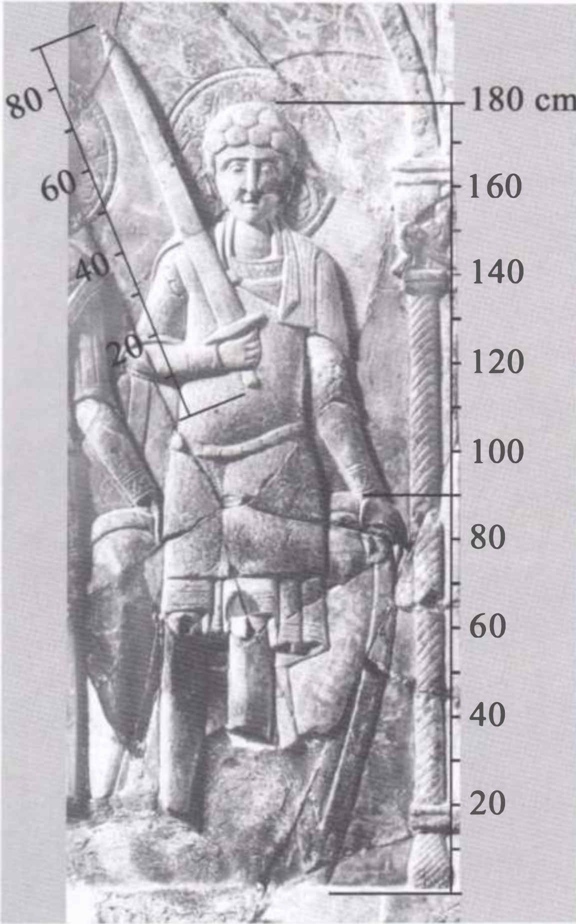
Vegetius askerlere miğfer takmadıkları zaman "Pannonia tipi" denilen başlıklardan giymelerini önermişti. Genellikle bu isimle ilişkilendirilen silindirik görünümlü başlık, 10. yüzyıldan 11. yüzyıla kadar kullanımdaydı ve bu döneme ait detaylı tasvirler bunun gerçek bir *pyksis* (ilaç kutusu) şeklinde değil, tepe kısmı kapalı ve açık ucu, başlığın tepesini gizlemek için yukarı kıvrılmış yuvarlak kenarlı derin silindir olduğunu göstermektedir. Bu dönem boyunca çeşitli başlıklar moda olmasına rağmen, diğerlerinin özellikle askerlikle bir ilgileri yoktur. Şüphesiz miğfer astarı olarak kullanılan kalın keçeli başlıklar ve bez altlıkları askerler tarafından giyilmelerine rağmen, sivil modasında yaygın, doğrudan başa takılan bezler de tercih edilmekteydi.

Sivil hayattan bilinen başka kılık kıyafetlerin de askerî kullanımları vardı. Romalıların barbar pantolonlarına karşı olan eski alaycı bakışları, Perslerin ince kısa pantolonların üzerine tozluk giyme âdetlerini Bizanslıların benimsemesi ile kaybolmuştu. 10. yüzyılda sivil hayatta bile tozluklar yün, pamuk hatta ham ibrişimle dolduruluyordu. Bu, bir sivil için sadece soğuktan sakınmanın bir yoluydu, ama askerler için bacağın korunması açısından daha değerliydi. *Kampotouva* ya da "arazi çorabı" olarak bilinen benzer tozlukların ordudaki yaygınlığı, imparatorun bile bunları zaman zaman askerî kıyafetinin bir parçası olarak giymesiyle doğrulanmaktadır.

Kapitone askerî kıyafetler görsel kaynaklarda oldukça detaylı verilmiştir ve uygulanan yöntemler hakkında iyi bir fikir verir. Dikey paneller uzun kıyafetler (*zava* ya da *kavadion*) için kuraldır. Elmas şeklindekiler ise sert zırh altına giyilen ceketler için daha çok tercih edilmiştir. Motifli elmas gibi daha karmaşık desenler subaylar ve seçkin birliklerin geçit kıyafetleri için kullanılıyordu ve bazen tozluklarda da görülür.

Beklendiği gibi el kitapları, askerlerin ayakkabılarına, kıyafetlerin diğer özelliklerinden daha fazla önem atfetmektedir, çünkü seferî bir orduya kötü ayakkabının vereceği zararı açlıktan başka hiçbirşey veremez. Nikephoros Phokas piyade için uzun çizmenin ideal olduğunu belirtir. Bunların üst kısımları kolay ilerlemek için kaval kemiğine doğru katlanıyor ve savaş esnasında korunma amacıyla tekrar dize çekiliyordu. Bu uygulama, sonraki Avrupa uzun çizmelerinde olduğu gibi çizme derisinin ağırlığı ve sertliğine bağlıydı ya da 13. yüzyılda tasvir edildiği üzere pantolon kaytanına kadar bağlanıyordu. Baldıra kadar uzanan çizmeler (*mouzakia*) ikinci en iyi seçenekti ve son olarak normal ayakkabılar (*sandalia*) en kötüsüydü. *Sylloge Taktikon*, Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde bu konuda sergilenen aşırılıkların aksine, asker ayakkabılarının altına az sayıda kabara çakılmasını, bunun yürümek için en iyi yöntem olduğunu belirtir. Mısır'ın geç antikçağ me-

Bir savaşçı azizin sabuntaşına işlenmiş kabartması üzerine bindirilen bu ölçek, dönem betimlerinin ne kadar gerçekçi olabileceğini gösterir. Teçhizatın oranları askerî el kitaplarında belirtilen boyutlarla tam olarak uyuşmaktadır. Azizin örme zırh gömleği gözyaşı biçimli kalkanı gibi piyadelere özgüdür (Arka plandaki kabartma Hermitage Müzesi, St. Petersburg).

zarlıklarındaki kazılar, Yakındoğu'daki ayakkabı teknolojisinin Avrupa'dan çok ilerde olduğunu göstermiştir. Bugün hâlâ kullanılanlara benzer kalıplar kullanılmıştır. Daha kaliteli ayakkabı ve çizmelerin çok katmanlı topukları Doğu Akdeniz'in kuru ve kayalık topraklarında yürümeye oldukça uygundur.

Yukarıda değinildiği üzere, dolgulu kıyafetler daha bu dönemin başında siviller tarafından kullanılmış olmasına rağmen, kalın dolgulu kıyafetler (*zava* ya da *kavadion*) *hoplites*[1] ile *peltastos*'un en temel korumasıydı ve bazı birliklerde yaygındı. Muhtemelen genellikle merkezî düzenlemeyle sağlanan uzman işi bir üründü ve dolayısıyla belki de aynı renkteki tunikler gibi bir örnek görünüme sahiplerdi. El kitaplarının, bu ceketlerin şekli konusunda çok detaylı bilgi vermesi, bunların düzenli tedarik edilen bir teçhizat oldukları gerçeğini desteklemektedir. Çok sayıda görsel kanıt, kıyafetlerdeki yaygın kapitone desenlerine dair fikir vermektedir. Bunlar pamuk dolguların kaymasını önlemek için çaprazlama yorgan işiyle dikilmiş dikey çizgisel alanlardan ibarettir, fakat dolgulu kıyafetlerin tören versiyonlarının (*gournia*) daha dekoratif girişik bezemelerle süslü olduğunu düşündüren ipuçları mevcuttur.

Subaylar birbirlerinden gövdelerine sarılmış *pektorarion* adlı bez bir kuşakla ayırt ediliyorlardı. Kuşaklar farklı rütbeler için renklerle kodlanmış olmalıydı, ama ne yazık ki aralarındaki ilintiyi kesin olarak belirten kayıtlar yoktur. Muhtemelen geleneğe göre veya belirli bir seferî orduya özel olarak belirlenmekteydi.

El kitaplarında bir örneklik ile ilgili çok vurgulanan olgulardan biri, her birliğe ait kalkanların aynı renkte boyanmasıdır. Buna ilaveten, literatürde geçmemekle beraber, görsel kaynaklar sıklıkla kalkanların boyanma tarzları ile sancağın üzerindeki desenler arasında benzerlikleri göstermektedir. Dolayısıyla bunların eşgüdümlü kullanılmaları ve birliğin bütünlüğünü pekiştirmeleri mümkündür.

Askerî kılık kıyafetin çok çarpıcı özelliklerinden biri, kamptaki boş zamanların, silahların ve zırhların parlatılması ile geçirilmesine dair öğütlerden gelmektedir. Başıboşluğu önlemenin yanı sıra, yukarıda bahsedilen kılık kıyafet gibi iyi bakılmış teçhizat da yüksek moralin ifadesi ve önemli bir etkeniydi.

---

1 Yunancası ὁπλίτης, hoplites. Türkçeye de "hoplit" olarak geçmiştir.

TEÇHİZAT

Bazı 10. yüzyıldan kalma askerî el kitapları, yazarların askerlerde bulunması gerektiğini düşündükleri teçhizatlar konusunda çeşitlilik göstermektedir. 10.-12. yüzyıllar arasındaki kaynaklardan gelen kanıtlar da aynı şekilde karışıktır, ama yine de kanıtlardaki çeşitlilik durumun gerçekliğini yansıtır. Bu yüzden, burada tanıtılan teçhizat yelpazesi, ikmal subayları ve askerlerin, kaynakları elverdiği ölçüde içinden seçim yaptıkları bir repertuvar olarak düşünülmelidir.

El kitaplarının belirttiği idealler anlamında, Leon'un *Taktika*'sının ve *Sylloge Taktikon*'unun, yüzyılın sonundaki Nikephoros Phokas ve Nikephoros Ouranos'a kıyasla yüksek kalitede koruyucu teçhizatın potansiyelini daha önceden görmüş olmaları dikkat çekicidir. İlki süvarininkine yakın bir zırh ile onun alternatifi ya da yedeği olarak kumaş zırhı önerirken, diğeri piyade için sadece dolgulu giysiyi salık verir.

Frank kaynaklarındaki bütün Konstantinopolis karşıtı belagata rağmen, Haçlı ülkelerinin sakinleri Bizans İmparatorluğu'nun üstün kültürel gelişmişliğini takdir etmişler ve hem sivil, hem de askerî meseleler için örnek almışlardır. 12. yüzyılda Kudüs kraliçesi Mélisende için hazırlanmış mezmurlar kitabı bunu çarpıcı şekilde somutlaştırır. Kitabın ön kapağındaki bu fildişi oyma, kökeni 7. yüzyıla kadar giden temel Bizans piyade teçhizatına sahip bir piyadeyi betimlemektedir. Konik bir *spangenhelm*, tipik Bizans tarzında kapişonlu kapitone *zava* (savaş tuniği) giydiği görülmektedir (British Library).

Başlık

Bu döneme ait miğferlerin bilinen arkeolojik kalıntıları çok nadirdir ve zamanın sanatsal gelenekleri bunların seyrek olarak tasvirine izin vermiştir. Elde bulunduğu kadarıyla bu tür kanıtlar geç antikçağ ile birlikte gelişme gösteren bir sürekliliğin varlığını göstermektedir. En çok rastlanan tip, Intercisa'da bulunmuş 4. yüzyıla ait birkaç örnekten bildiğimiz, beş parçadan oluşan omurgalı miğferlerin basitleştirilmiş versiyonudur. Barbarların kullandığı *spangenhelm* (perçinli levhadan yapılmış miğfer) varlığını sürdürmektedir, ama şimdi omurgalı miğferler gibi yanaklıklardan yoksundur. Rusya ve Ukrayna'da ele geçmiş ve 10.–11. yüzyıla tarihlenen birçok örnekten ötürü "Kafkas" tipi denilen, *spangenhelm*'in daha yüksek ve sivri tepeli bir formu, dönemin başından beri kullanımdaydı, ama Doğu Roma sanatında 11. yüzyıla kadar tasvir edilmemiştir. Sıradışı şartlarda korunmuş 9. ya da 10. yüzyıla ait "Yasenovo" miğferi, sözü edilen tiplerden farklı bir üretimdir, ancak gerçek bir yenilik olup olmadığı kesin değildir. Tepe boyunca uzanan metal destek şeritleri, 3. yüzyılın başında Dacia'lıların kavisli kılıçlarına (*falx*) karşı önlem olarak lejyon miğferlerinde yapılan değişikliklere kadar gitmektedir, ama sadece benzer bir tehdit için alınmış pratik tedbir anlamına da gelebilir.

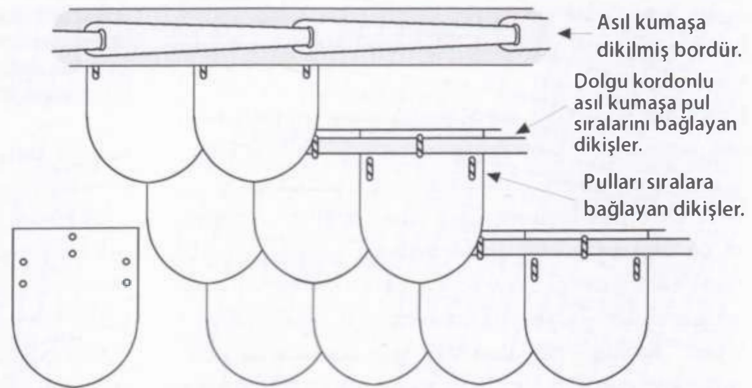
Skylitzes'in kronolojisinin resimli el yazmasındaki tasvirler Yasenovo formundaki miğferlerin, omurgalı miğfer kadar yaygın olması gerektiğini göstermektedir. 10. yüzyıl sonlarına ait küçültülmüş ölçekli planlarda, piyadelerin tepesine kalın bir bez sarılmış çok kalın keçe bir başlıktan daha fazlasını giymedikleri görülmektedir.

12. yüzyılda bazı yeniliklerin geldiğini görüyoruz, ama bunların imparatorluk içinden mi çıktığı yoksa komşulardan süratle ithal mi edildikleri ya da sadece tasvirlerinin gecikmeli olarak mı yapıldığı pek açık değildir. Bunlardan biri, dar siperlikli tek parça "tas başlıkların" erken formlarıdır. Roma ordusunun uzun vadeli kolektif ve belirgin hatırası, bunların hafızalardaki eski formların dirilişi olduğu anlamına gelebilir ya da belki siperlikli formlar hiçbir zaman gözden düşmemiştir. Diğer bir yenilik de yine akılda kalmış antik bir formun tekrar ortaya çıkışı olabilir. Phryg başlığı şeklindeki miğfer, 12. yüzyılda hiçbir kültürel sınır tanımaksızın Akdeniz'de hızla yayılmıştır.

Bütün bu miğferler tek başına ya da Roma İmparatorluğu'nda, geç antikçağdan beri bilinen ayrı bir

***Savaş Üzerine*'ye göre hücum pozisyonundaki bir *menavliatos* rekonstrüksiyonu. Kısa mızrak, el kitabının tavsiye ettiği üzere bütünüyle körpe ağaçtan yapılmıştır (Yazarın koleksiyonu).**

Günümüze gelen Bizans örneklerine göre pullu zırhın karakteristik yapım tekniği. Dolgulu kordon iki amaca hizmet ediyordu: metali kıyafete tutturan şeritleri korumak ve pulların altındaki herhangi bir hatayı gizlemek.

Vücut Zırhı

Yumuşak zırhları deri ve metal olanların yerine kullanma eğiliminin geç antikçağda başladığı anlaşılmaktadır. Erken tipler dokuma kumaş astarlı yün keçeden ibaretti ve bizim dönemimizin başında Leon bunlardan hâlâ bahsediyordu. Görünüşe göre 10. yüzyılda pamuk tarımı Doğu Akdeniz'de patlama göstermişti ve ham pamuk telası dolgu malzemesi olarak hızla yün keçenin yerini aldı. Ordu kıyafetleri erkeklerin sivil kıyafetlerindeki ayrımı yansıtan iki ana formda karşımıza çıkmaktadır: kolsuz tunik

Göreme'deki Saklı Kilise'de (Tokalı Kilisesi) çarmıha gerilmiş Hz. İsa'ya mızrak batıran bir askerin betimi. Asker nerdeyse dizlerine kadar inen örme zırh gömlek giymiştir. Sol elindeki kılıcın açıkça görülen kın askıları ve kayışından, bunun bele takılan *spathion* olduğu anlaşılmaktadır (Steven Lowe'un izniyle).

örme zırh üzerine giyiliyordu, fakat buna sıklıkla bir çeşit boyun siperi de eklenmekteydi. Anlaşılan o ki, omurgalı miğferlerin de dolgulu eteklikleri bulunmaktaydı. Üzerlerinde gösterilen kapitone desenleri genellikle *pteruges* (asılı deri şeritler) olabileceklerini akla getirmektedir. Bunlar daha koruyucu dolguların ikinci sınıf yedekleri olarak işlev görmüşlerdi. Phryg başlığı şeklindeki miğferler de zaman zaman bu tip boyun korumalarıyla betimlenir. Görünüşe göre günümüze gelebilmiş Kafkas miğferleri, ya bazı erken ortaçağ Avrupa *spangenhelm*'leri gibi siperliklerine açılmış deliklerle ya da çok daha sofistike bir yöntemle tutturulmuş örme zırhlara sahiptir. Sonuncusunda miğfer kenarı tüp şeklinde yuvarlanmakta, ardından tarak gibi kesilmekte ve örgüler bunun içinden geçirilen bir telden sarkmaktadır. Bu askı sistemi Yasenovo miğferinde de bulunur. Erken siperlikli miğferlerin tasvirleri de zincirli askıları gösterir, ama nasıl tutturulduklarına dair bir belirti yoktur.

Göreme Saklı Kilise'de (Tokalı Kilisesi) yer alan Hz. İsa'nın çarmıha gerilişi sahnesindeki bu *centurio*, ince ve uzun zırh levhalı kolları ayrı olan plakalı *klivanion* giymektedir. Altına giydiği kıyafetin deseni daha karmaşık motiflere sahiptir, zira böyle baklava desenli sırmalı kıyafetler bu dönemde üretilmiyordu.

Akdamar adasındaki Golyat'ı teyit eden Aziz Georgios, kalçalardan ziyade baldırlarına kadar inen plakalı *klivanion* giymektedir; dolayısıyla bir piyade olarak resmedilmiştir. *Klivanion*'un yenlerinden dışarı çıkmış dolgulu iç kıyafetin kollarına dikkat ediniz. Kappadokia Hasan Dağı Kilisesi'nin 11. yüzyıla ait freski (Steve Lowe'un izniyle).

(*zava*) ve düğmeli ceket (*kavadion*). Önde bir açıklık bulunmasından kaynaklanan korunmasızlık sorunu, köklü bir Pers geleneği olan ve dış kenarı boynun sol tarafından inen çift göğüslü ceket ile çözülmüştür. Önünü kapatmak için metal, ahşap, kemik düğmeler ya da ilik yerine bir ilmek halkasından geçen "Çin düğümü" kullanılmaktaydı. Kıyafetin kolları dirsek uzunluğundaydı, ama muhtemelen daha sağlam bir zırhın altına dolgu olarak düşünülmüştü. Sadece piyade tarafından giyilen dolgulu ceketlerin uzun kolları vardı ve hareket kabiliyetini artırmak için askerlerin kolları ya *Sylloge Taktikon*'a ve Leon'un yazdıklarına göre dirsek hizasından ya da Nikephoros'a göre koltuk altı hizasından açılmış bir aralıktan girmekteydi. Kolun geri kalan kısmı da aradan çekilsin diye sırtın arkasına iliklenmekteydi. Bu düzenlemenin faydası, piyade ceketinin savaş alanı dışında sert havalarda da koruma sağlıyor olmasıydı muhtemelen (canlandırmacılar bugün de son çare olarak bunlara başvurmaktadır). Bunun için kolların alt kısımları, sivil elbiselerde de görüldüğü gibi büyük olasılıkla elleri de örtecek kadar uzundu. İmparator Nikephoros ceketlerin ham ipek ile kaplanması ve dikilebilecek kadar kalın olması gerektiğini yazar. Bu belki de 5 cm'lik bir kalınlık anlamına gelir.

Örme zırh (*lorikion alusidoton*, kelime anlamıyla "zincir zırh") ortaçağda Batı'da olduğu gibi Doğu Roma İmparatorluğu'nda da yaygındı. Baldırlarda biten dirsek uzunluğunda kollara sahip genel amaçlı gömlekler bu kitabın kapsadığı dönem boyunca piyade için kuraldı.

Pullu zırh (*lorikion pholidoton*) muhtemelen Erken İmparatorluk Dönemi'nden beri hiçbir zaman kullanımdan kalkmamıştı. Orta Bizans Dönemi'ne ait hiçbir parçası bulunmamıştır. Dolayısıyla kesin şekli ve nasıl yapıldığı bilinmemektedir, fakat görsel kaynaklar diğer komşu kültürlerin zırhlarına kıyasla dikkat çekici farklar sergilememektedir. Pullu zırhların şekli örme zırh ile aynı gibi görünmektedir: Baldırda bir yerde biten dirsek boyunda kolları olan gömlek. Metal sıkıntısı yaşandığı durumlarda, pullu zırhlar boynuz ya da deriden yapılabiliyordu.

Yaprak zırh (*klivanion*) Erken Roma İmparatorluğu ordusunun bildiği başka bir zırh tipiydi, ama anlaşılan Batı'nın çöküşünü izleyen çalkantılar arasında kullanımdan kalkmıştır. 10. yüzyıla gelindiğinde geri döndüğü görülür ve bir dizi hızlı teknolojik düzenlemenin neticesinde özgün Bizans tipleri ortaya çıkar. Erken Romalıların aşina olduğu yaygın formu bütünüyle örülüydü. 10. yüzyılda yapılan yenilikler bunu bir çeşit ters yüz edilmiş yelek zırh haline getirmiştir. Önce örülmüş, ardından plaka sıraları sarkıtılmadan deri zemine dikilmiştir. *Klivanion*'un

karmaşıklığı ve masraflı oluşu, erken kaynakların söylediğinin aksine zırhın hiçbir zaman piyadeler arasında yaygınlaşmadığı anlamına gelmektedir.

Uzuv Zırhları

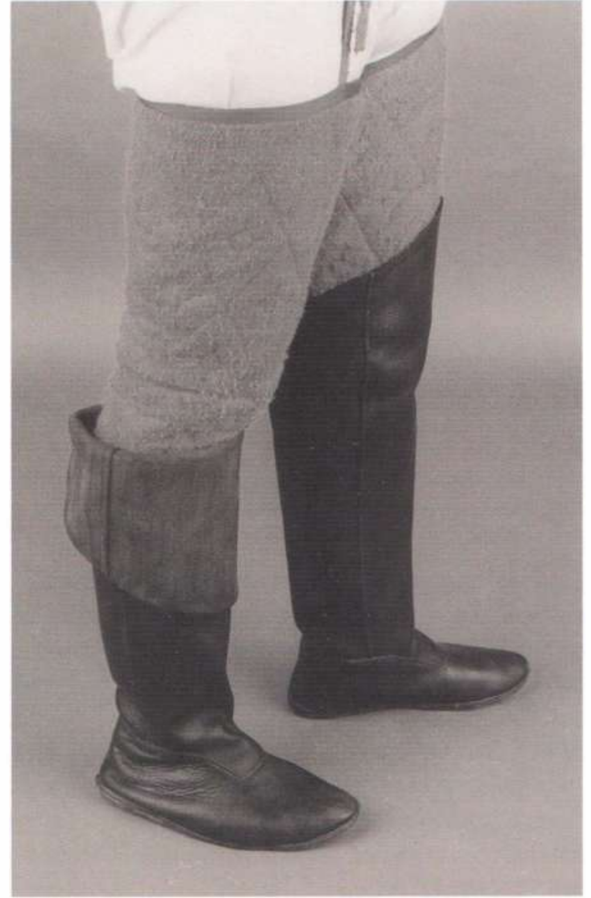
Leon ve *Sylloge Taktikon* muğlak bir ifadeyle askerlerin ön kollarına (*manikellia*) ve baldırlarına (*podopsella*) giydikleri korumalardan bahsederler. Özellikle ele aldığımız dönemin ikinci yarısına ait birkaç resim baldır zırhını beceriksizce hafif konik, kare uçlu borular gibi göstermiştir. Bunlara ilaveten, ince dikey metal şeritli zırh da şüphesiz kullanılıyordu. Akdamar Adası'ndaki Golyat tasviri, koldan aşağı inen ince dikey metal şeritli zırh yerine kolu boyunca örten levhalı *manikellia*'dan giymiştir. Bu yöntem, Osmanlı olarak tanımlayabileceğimiz formu andırmaktadır.

Nikephoros'ların geç 10. yüzyıldaki düşük beklentileri, yaya piyadelerini herhangi bir ön kol zırhı tavsiyesinden yoksun bırakmaktadır. Uzun kargıların başlıca silah, elde taşınan silahlarla yapılan çarpışmaların da son çare olduğu bir zamanda bu yaklaşım bütünüyle mantıkdışı değildi. Bacak koruması en iyi şekilde uzun, ağır çizmelerle sağlanıyordu. Savaş sırasında bunların üst kısmı, dizin üzerine doğru baldırlara çekiliyor ve yürüyüş sırasında kolay ilerlemek için kaval kemiğine indiriliyordu.

Tuhaf bir biçimde askerî el kitaplarında bulunmayan, ama başka kaynaklarda bir dereceye kadar bahsedilen bir başka koruma *kampotouva* ya da "arazi çorabı", yani dolgulu tozluklardır. Bunlar sivil hayatta kullanılıyordu ve imparatorun askerî kıyafetinin temel ögelerinden biriydi. Dolayısıyla askerî kullanımlarının unutulduğunu söylemek zordur.

Kalkanlar

Her zaman olduğu gibi, görsel sanatlarda gösterilen kalkan çeşitleri literatürde geçenlerden daha azdır. *Skoutarion* terimi hem yuvarlak hem de antikçağda oval *scutumus*'lardan gelişmiş gözyaşı biçimli kalkanları karşılar. Görsel kaynaklar her iki formu da

Nikephoros Phokas piyadelerin, savaşta diz ve baldırları koruyacak, yürürken aşağı katlanabilecek uzun çizmeler giymesini tavsiye eder. Bu rekonstrüksiyon bir savaşçı azizin 12. yüzyıla ait sabuntaşı kabartmasına dayanılarak yapılmıştır (Yazarın koleksiyonu).

dışbükey gösterir. Yuvarlak *skoutaria* kubbe veya konik kesitli olabilir. El kitaplarına göre 90 cm çapına erişirler, ama görsel sanatlarda betimlemeler daha pratik olan 75-80 cm civarındakilere aittir. Gözyaşı biçimli *skoutarion*'un kesiti tepede çok belirgin şekilde kavislidir ve aşağı doğru düzgünce incelir. Uzun *skoutaria* 110 cm uzunluğa ulaşabilir, ama yine 95 cm civarında daha pratik bir boyut el kitapları ve görsel sanatların büyük kısmında yaygındır. *Skoutarion*'un bütün formları kalkan gövdesinin her iki

Büyük Saray'dan gelen bu 6. yüzyıl mozaiği, başparmak çekişinin çok önceden beri Bizanslıların tercih ettiği yöntem olduğu konusunda *Strategikon*'un söylediklerini teyit etmektedir. Ayrıca kullanılan yay tipinin detayını da göstermektedir (Yazarın koleksiyonu).

Yazar *solenarion*'un nasıl kullanıldığını, kanal içindeki "sineğin" yerleştirilmesini ve *solenarion*'u ikinci parmağa bağlayan ipin ilmeğini gösteriyor. Bundan sonra parmak yayı gererken işaret parmağı "sineği" yerinde tutar. Geri kalan üç parmak avuca kapanır (Yazarın koleksiyonu).

ucuna tutturulmuş halkalara geçen bir çift iple donatılmıştı ve ön kola temas etmeden bileğe sarılıyordu. Kalkanların, Vegetius'un bahsettiği talim kalkanları gibi hasır işi veya kamış kalıp üzerinde üretildiği oldukça açıktır. Ayrıca *thornos* denilen ve geç tarihte Batı'da sabit savunmada kullanılan örneklere benzer büyük vücut kalkanları da vardı.

Silahlar

Okçuluk teçhizatı kavisli kompozit yay, ok kılıfı, oklar, sadak ve dartları kesede muhafaza edilen bir *solenarion*'dan oluşmaktaydı. Roma yayı kuruluyken 1 m uzunluğa erişiyordu ve Orta Asya tarzı belirgin "kulaklar" yerine, geriye doğru düzgün bir eğimi vardı. Yaya okçular ok kılıflarını atlı okçular gibi bellerine değil omuz askısına asıyorlardı, ama aynı zamanda kurulu yay da taşıyorlardı. Askerî oklar, genel amaçlı konik uçlardan ağır zırh delici farklı kabara uçlara kadar çeşitlilik göstermekteydi. Okçular avcılık için daha hafif keskin ağızlı ve kancalı ok uçları kullanmaktaydı. Okların kanatları simetrik hilal biçimliydi ve oldukça küçüktü. Başparmak çekişinin getirdiği zorunluluklar doğrultusunda oklara dört tüy takılıyordu. Ok kılıfı gibi piyade sadağı da bir omuz askısına asılıyordu ve tasvirlerde nadiren okların uçları, süvari âdetinin aksine, aşağı gelecek şekilde ucu yuvarlak silindirik sadaklara koyulduğu görülür. *Solenarion* dartlarının kesin şekillerini bilmek imkânsızdır, fakat anlaşılan 15 cm uzunluğunda olup kiriş kertiğine paralel iki kanat ve konik uçlarla donatılmıştı.

Sylloge Taktikon ciritlerin 2,35 m'den daha uzun olmamasını öğütler. Bu, şaşırtıcı bir uzunluktur ve cirit gövdesi ile ucunun epeyce hafif olduğunu düşündürür. Görsel kaynaklar cirit uçlarının diğer mızraklar gibi yuvalı olduğunu göstermekte, eski Roma *pilum*'unun varlığını sürdürdüğüne dair herhangi bir izin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Yine *Sylloge Taktikon*'a göre sapanlar 1,2 m uzunluğunda olmalıdır. Bu uzunluk, söz konusu silahın eski ipli sapan değil, sopalı sapan olduğunu

akla getirmektedir. Sopalı sapanlar daha ağır mermiyata[2] izin veriyordu ve kullanılması için çok daha küçük bir alan yeterliydi. Söz konusu özellik zamanın formasyonlarında göz önünde tutulan bir husus olmalıydı.

Mızraklar üç tipteydi. Küçük olan ya da *peltastes* mızrağı (*kontarion mikron*) 2,5 m uzunluğundaydı. Büyük kargı ya da hoplit kargısının uzunluğu ise 4 ila 5 m arasındaydı. Bu kargılara ait uçların "iş için uygun olması" koşulu vardı. *Menavlion* kısa fakat çok ağır bir kargıydı. El kitapları bunun kesilmiş keresteden değil bütün bir körpe ağaçtan yapılmasını ve ucunun 25-40 cm olmasını tavsiye eder.

Kesici el silahları çok çeşitlidir. Hafif piyadeler tek ağızlı, uzun ve ağır, bıçağa benzer, ama muhtemelen silahtan çok alet olarak kullanılan bir pala taşıyordu. Kılıçlar iki ana tipteydi: düz, çift ağızlı *spathion* ve hafif kavisli tek ağızlı *paramerion*. Her ikisi de piyadeler tarafından kullanılıyordu. Bunlar ya bir omuz askısında ya da bel kemerinde taşınıyordu. *Spathion*'un durumunda askının seçimi kılıcın nasıl asıldığını belirliyordu. Omuz askısında eklenti yerleri, eski *gladius*'taki gibi kının her iki ucunda karşılıklı duruyordu. Dolayısıyla silah ayağa bitişik olarak dik duruyordu. Belden asmalı (*zostikion*) *spathion*'da eklenti yerleri kının tek tarafındaydı ve dolayısıyla kılıç neredeyse yatay bir şekilde asılıyordu. *Paramerion*'un askı yerleri her iki yöntem için aynıydı ve kının tek tarafındaydı. Kılıç, adının harfi harfine çevirisinde ima edildiği gibi baldırın yanında yataya yakın bir konumda asılı kalıyordu.

Baltalar askerin bir diğer temel silahıydı. Bunlar da tek ağızlı mütevazı nacaklardan çift ağızlı büyük savaş baltalarına kadar uzanan bir yelpazeye sahipti. Savaş baltasının ağzı, geniş tiplerden başlayarak Yakındoğu kökenli daha geç *teber* gibi nerdeyse tam hilal şekilli olanlara kadar gidiyordu. Sapın diğer tarafındaki ikinci parça ya diğeriyle aynıydı ya da çekiç başı, iri çivi veya kargı ucu gibi bir bıçak ağzından ibaretti. Savaş baltaları kalkan kullanmaya izin vermesi için her zaman tek elde tutuluyordu. İki elle kullanılan baltalar ordunun teçhizatı arasında bulunmakla birlikte, bunlar sadece kereste kesmek için kullanılmaktaydı. Gürzler yaya askerlerin olağan silahlarından biriydi.

Ağır Silahlar

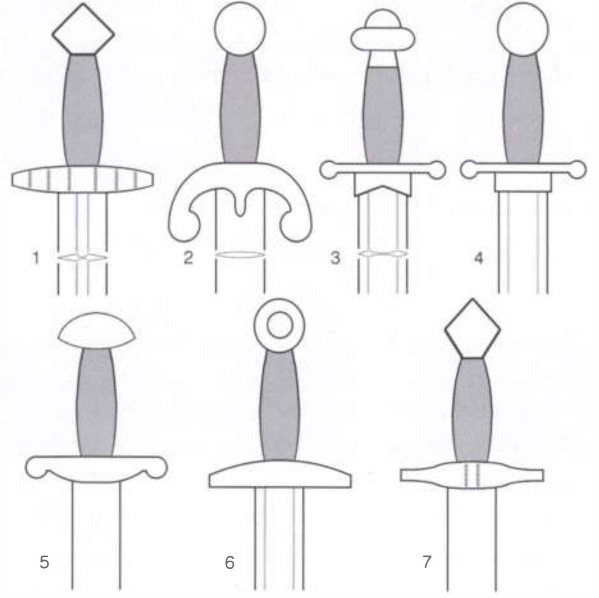
Bir seferî ordu normalde bazı ağır silahlarla yola çıkacaktır. Bunlarda *vallistra* ve mancınık (Yunanca *alakation*) el kitapları tarafından özellikle belirtilir. Ok atan çekmeli *vallistra* en azından 11. yüzyılın ortalarına kadar kullanımda kalmıştır ve 1204'e kadar seyrekleşerek varlığını korumuştur. Eski taş fırlatma makinelerinin yerini, 6. yüzyılda yapımı ve kullanımı daha basit olmasının yanı sıra daha geniş bir menzile sahip çekmeli mancınık almıştır. Bu da 12. yüzyılın başında karşı ağırlıklı mancınığın gelişiyle demode olmuştur. Karşı ağırlıklı mancınık, fırlatma hassasiyetini devamlı kılıyor, daha büyük ve güçlü makinelerin yapılmasına imkân tanıyordu. Mevcut kanıtlar karşı ağırlıklı mancığının bir Roma icadı olduğunu göstermektedir.

Rum ateşinin ve diğer ateşli silahların nasıl konuşlandırıldığı konusu sorunludur. 10. yüzyıla ait kuşatma savaşı el kitapları, münferit askerler tarafından kullanılan eski moda yangın söndürücülere benzer taşınabilir alev makinelerinin resimlerini içerir. Bunlar bir ucunda ağız, diğer ucunda pompa kolu olan bir silindir şeklindedir. Ancak tasvirlerin, sanatçının hayal gücünün ürünü olup olmadığı belli değildir. Kuşatma kuleleri aracılığıyla konuşlanmış askerler için yanıcı maddenin böyle taşınabilir bir enjektöre doldurulması mümkündür. Ateşleme, elinde meşale tutan biri tarafından yapılabilir ya da varsayıldığı üzere Rum ateşinin bir versiyonu fosfor bazlı sistem ise, o zaman karışım hava ile temas eder etmez alev alacaktır.

2 Mermi Arapçadan alınmış bir kelime olup, ilk anlamı ateşli silahlarla atılan şey ve ikinci anlamı atılan şey demektir. Türkçede sadece ilk anlamı kullanılmaktadır. Metin içinde bahsedilen mermiyattan (merminin çoğulu) anlaşılması gereken ateşli silahlarla atılan değil; ok, mızrak, cirit, taş gibi atılan şeyler olmalıdır.

EĞİTİM

Bizans ordusu 10. yüzyılda antikçağa kadar giden kesintiye uğramamış yöntemleri bünyesinde barındırıyordu. İmparator Maurikios'a atfedilen *Strategikon*'daki (10. ve 11. yüzyıllarda yaygın olarak kopya edilmiştir) formasyon manevralarından 10. yüzyıl yeni el kitaplarında laf arasında bahsedilirken, askerlerin uygun adım marş konusunda hâlâ iyi talim aldıkları açıkça varsayılır. 4,5 m uzunluğundaki *kontarion*'lar ile karşı ilerlemeye yönelik herhangi bir çaba böyle bir eğitim düzeyi olmaksızın başarısızlığa mahkûmdur. Dolayısıyla, temel eğitimin büyük kısmı belli ki sözlü olarak verilmekteydi. Bu sebeple askerlerin temel eğitimi hakkında, kaleme aldığı yöntemlerin pek değişmemiş olması gereken Vegetius'a dönmeliyiz. *Epitoma Rei Militaris*'e göre, acemi asker bir gün içinde iki eğitim seansına katılıyordu. İlki zindelik, çeviklik ve koordinasyonu geliştirmek için yürüme ve zıplama, ikincisi ise silah ve kalkanlarla yapılan talimlerdi. Deneyimli askerler günde bir kez, kendilerini geliştirmekten ziyade yeteneklerini kaybetmemelerini sağlayan eğitimlere katılıyorlardı. Vegetius, talimlerin gerçek silahların iki katı ağırlıktaki egzersiz silahları ve kalkanlarıyla yapılmasını önerir. 10. yüzyıl kaynakları tahtadan talim silahlarından bahsetmesine karşın, eğitimin bu bölümü kısmen maliyet ve levazım kısıtlamaları, kısmen de kargı ya da *menavlion*'un normalin iki katı ağırlıkta üretilirse kullanılmasının imkânsızlaşması yüzünden Orta Bizans Dönemi'nde devam ettirilmemiştir. Bu egzersizlere ilaveten, Leon askerlerin engebeli arazide ve tepelerde aşağı yukarı koşmalarını tavsiye eder. Eğitimin en erken safhalarından itibaren askerler borazan, düdük ya da davulla verilen emirleri anlamaya alıştırılıyordu. Temel eğitimin bu ana unsurları ister hoplit, ister *peltastes*, isterse *psilos* olsun bütün piyade sınıflarında ortaktı.

Görsel kaynaklarda görülen kılıç aksesuarları. 1 ve 2: 10. yüzyıl (fildişi triptik, Hermitage ve Louvre). Konstantinopolis ve Endülüs'ün yakın ilişkileri göz önünde bulundurulursa, 2 ile Mağrip İspanya'sının süvari kılıçları arasındaki benzerlik tesadüfî olamaz. Fakat kimin kimi etkilediği belli değildir. 3-6: 11. yüzyılın başı (II. Basileios'un *Menologion*'u). 7: 7. yüzyılın sonu (sabuntaşından ikona, Louvre). Kılıçlar, yastık kesitli (2, 4, 5, 7) ve olukları dardan (1) genişe (3, 6) kadar giden çekiçlenmiş formlara sahiptir. 3 ve 4 kınına koyulduğu zaman, kın ağzını çevreleyen bir bileziğe sahiptir. 11. yüzyıla ait resimlerde bazen topuza ya da topuzla kabzanın birleştiği yere tutturulmuş bir püskül ya da kordon görülür.

Vegetius'a göre meydan savaşı eğitimi bir mevziye saldırmak, hızlı intikal, etkili saldırı ve kalkan korumasına devam ederken aynı hızla hareket etmekten meydana geliyordu. Bu, şüphesiz adam adama eğitim ile birlikte devam etmiştir. Vegetius *armatura* adı verilen ve bir çeşit gölge boksu ya da Uzakdoğu dövüş sporu *kata* olması gereken bir dizi egzersizden bahseder. Bu eğitimin de varlığını sürdürmesi mümkündür. Eğitim *kampidoktores* (kelime anlamıyla "arazideki bilge") adlı talim hocaları tarafından veriliyordu. Ellerindeki bir eğitim sopası (*kampidiktorion*) ile kuşkusuz acemileri daha fazla çaba göstermeye "teşvik" ediyorlardı.

Bu döneme ait tasvirler sofistike kılıç ve kalkan taktiklerinin varlığına işaret eder. Elimizde iki türe dair kanıt vardır. Bunlardan birinde kalkan, kargı ve mermiyata karşı yakın, diğerinde ise saldırı kapasitesini en iyi şekilde kullanabilmek için uzakta tutulur. İkincisi daha geç tarihli Avrupa el kitaplarındaki tekniklerin habercisidir. Leon meydan savaşı becerilerini ve zindeliklerini bilemek için ağır piyadenin tam zırh içinde öldürücü silahlar yerine, tahtadan kalkan ve egzersiz silahları ile teke tek mücadelelere girmesini önerir. Sistematik eğitime ihtiyaç duyan bir başka antik teknik, kullanımdan hiç kalkmamış olan "kaplumbağa" (Latince *testudo*) ya da yeni adıyla *foulkon*'dur. Burada, sıkı formasyon içindeki askerler kalkanlarını başlarının üzerinde, yanlarda, önde ve arkada birbirlerine yakın tutarak ağır ok ve benzeri silahların sağanağından korunurlar.

Skylitzes'in resimli yıllığından çadırlar ve çekmeli mancınık ile bir kuşatma sahnesi. Bu el yazması 12. yüzyılda Sicilya'da resimlendirilmiş olmasına karşın, çağdaş gözlemler kadar geçmiş yüzyılların Bizans kaynaklarından da büyük ölçüde yararlanmıştır (Biblioteca Nacionale, Madrid).

Hoplitler ve *skoutatoi* bir kez istikrarlı şekilde uygun adım yürümeyi başarınca, kargı ya da *kontarion makron* ile Rönesans Avrupa'sı askerlerinin bildiği bütün manevraları etkili biçimde yapana kadar eğitim alıyorlardı. Formasyonu eşit aralıklı dizmek (komutu: *isason to metopon*), merkezde (komutu: *sphinkson*) veya kanatta (komutu: *eis plagiou sphinkson*) sıkılaştırmak, geriye marş (komutu: *metallakson*) ve formasyonun cephesini hemen aynı yerde 180 derece döndürme (komutu: *metaskematison*) dışında daha az yorucu hareketleri de yerine getirmeleri gerekiyordu.

Sabitlik, kargılı hoplitlerin başlıca nitelikleriyken, kısa mızraklı *peltastoi* ve *menavliatoi* küçük çarpışmalar ve yedekten çıkarak formasyondaki zayıflıkları güçlendirmek gibi seyyar işlevleri yerine getirebilmeleri için daha atletik bir eğitimden geçiyorlardı. Bu adamların meydan savaşında çarpışma yetenekleri, hoplitlerinkinden fazla olmasa da en azından eşit düzeyde bulunmalıydı; dolayısıyla kendi silahlarıyla aynı eğitim egzersizlerini yapmaları gerekiyordu.

Hafif piyadeler ya da *psiloi* sadece yay değil, fakat el dartları (*martzobarbuloi*), ciritler (*akontia/riptaria*) ve sapanların da (*sphendobolon*) dahil olduğu her türlü fırlatma makinesini kullanma konusunda eğitim alıyordu. Leon, bunların elleriyle taş fırlatma alıştırmaları yapmalarını tavsiye edecek kadar ileri gider. Okçular geç antikçağdan beri başparmakla yapılan Roma çekişi veya üç parmakla yapılan Pers çekişi arasında seçim yapabiliyordu. Okçuluk eğitimi sadece gerçek boyuttaki okları süratle ve isabetle bir kargı gövdesine fırlatmak dışında *solenarion*'un kullanıldığı daha zor bir tekniği de içeriyordu. Sonuncusunda, "sinek" ya da "fare" adı verilen küçük bir ok, bir boru ya da kanalın içinden fırlatılmakta ve daha büyük okların iki katı uzaklığa erişmekteydi. Bu silaha düşman formasyonunda, özellikle de süvarilerde uzun mesafede sıkıntı yaratmak için başvurulmaktaydı. Dolayısıyla hareketin kesinliği ve çabukluğu hassasiyetten daha önemliydi. Ancak tecrübeli ellerde *solenarion* şaşırtıcı derecede hassas bir silah olabiliyordu.

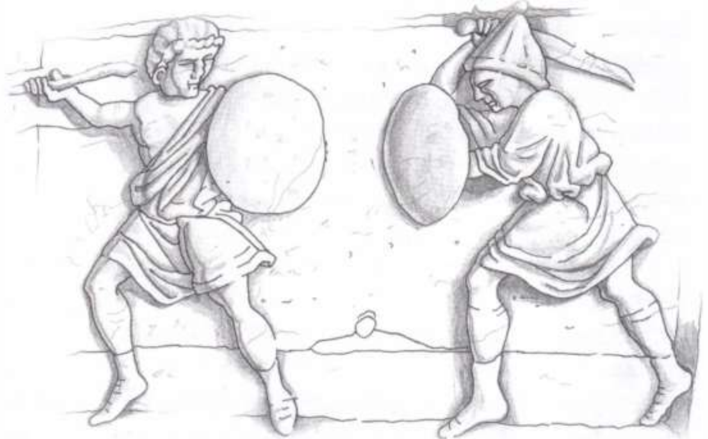
Maurikios ve Leon talim ve bireysel eğitim birlikteliğinin toplu savaş eğitimleri ile desteklenmesini tavsiye etmektedir. Bunlarda sopalar hatta kırbaçlar saldırı silahlarının yerini tutuyor, uçsuz kargılar ya da kamış çeşitleri kullanılıyordu. Arazinin izin verdiği yerlerde toprak parçaları çarpışmalarda mermiyat görevi görüyordu. Bazen bu eğitim savaşları açık arazide yapılıyordu. Diğer zamanlarda ise bir birlik kendisine karşı bir tepeyi savunan başka

Bir fildişi kutu üzerinde, gerçekçi çarpışma sahneleri sergileyen askerler. Soldakinin pozisyonu, eski Roma *gladius*'unun kullanımından alındığına bakılılırsa "ilk gard" olarak açıklanabilir. Sağdakinin pozisyonu ise bir öncekinin hamle gardından kesme pozisyonuna doğru doğal harekete işaret eden "ikinci gard" olabilir (Çizim: David Irwin).

11. yüzyıla ait fildişi oymalarda başka savaşçılar muhtemelen "üçüncü" ve "dördüncü gardı" gösteriyor. Bunlar, dönemin diğer tasvirleri ve daha geç *Wapurgis Fechbuch* (Royal Armouries MS I.33) birbiriyle çakışan gelişmeler olabilir, ama Almanya ile Konstantinopolis 10'dan 11. yüzyıla kadar doğrudan aktarımı mümkün kılacak kadar yakın temastaydılar (Çizim: David Irwin).

Münferit savaşçıların bulunduğu ve teke tek çarpışmalara özgü açık kalkan pozisyonlarını gösteren fildişi eserlerin aksine, bir fildişi kutunun üzerindeki bu mücadele sahnesinde, her iki figür savaş meydanı tekniklerine daha yakın olan kapalı gard pozisyonunda betimlenmiştir. Soldakinin bir mızrağı vardır, elinde kılıç olan diğeri, hamlenin ya da savurmanın hızını ve doğrudan gelişini karşılamak için kapanmıştır (Çizim: David Irwin).

bir birliğin üzerine gönderilmekteydi. Leon bu sonuncusuna özel önem verir ve böyle çarpışmaların eğer düşmanla temas çok yakın değilse ordu seferde de olsa yapılmasını; ayrıca generallerin bunlarda üstün performans gösteren birliklerin çabalarını bizzat takdir etmesini, başarısız olanların da azarlanmasını tavsiye eder.

Leon askerlerin her türlü zorluğa alıştırılmasında eğitim ve sürekli pratiğin önemini vurgulamaktadır. Bu şekilde, özel savaş eğitimine ilaveten askerler kamp kurma ve toplama, özellikle de Caesar'ın lejyonlarından beri kampın etrafını çevrelemeye devam eden hendeklerin kazılması gibi gerekli ek becerilerin pratiğini yapacaklardı.

Eğitimin ve birlik bütünlüğünü korumanın önemli bir bölümü düzenli resmi geçitti. Her bir *meros* ya da *tourma*'nın belli bir dört köşe bayrağı vardı. Bunlara eklenen çeşitli renklerdeki tuğlar *droungos* ve *vandon*'ları temsil ediyordu. Her asker savaşın karmaşası içinde kendi birliği ve bölüğüne ait bayrağı hemen tanıyabilmeliydi. Dolayısıyla bayraklar zaman zaman kurmaca eğitim savaşlarında da kullanılıyordu.

Gerçekleştirilebildiği ve kalıcı hale getirilebildiği sürece, böyle yoğun ve kapsamlı bir eğitim programı Bizans ordusundaki birlikleri daha zinde, savaşlarda karşılaştıkları toplumlara karşı adam adama ölçeğinde daha becerikli kılacaktı.

Yazar (sağda) Orta Bizans Dönemi görsel kaynaklarına göre yeniden kurgulanmış çarpışma tekniklerini sergiliyor (Yazarın koleksiyonu).

HİZMET ŞARTLARI

Hizmet Süresince

Mevcut kaynaklarda bu dönemde piyadelerin hizmetini şekillendiren koşullar açık olmaktan çok uzaktır. Bunun sebebi kısmen böyle detaylar üzerinde özellikle durmamaları, kısmen de söz konusu meselelerde piyade ile süvariyi ayırt etmemiş olmalarıdır. Sonuncusundan çıkaracağımız muhtemel sonuç, her iki sınıfta da hizmet şartları açısından resmî bir fark bulunmadığıdır.

Dönemin bütün Bizans kuvvetleri gibi, piyade de tam zamanlı ve yarı zamanlı olmak üzere iki geniş kategoriye ayrılmıştı. Yarı zamanlı askerler muhtemelen iki grup altında toplanıyordu. Bunlardan biri askerî arazileri ya da *strateia*'yı elinde bulunduran ailelerin erkekleriydi ve dolayısıyla düzenli eğitim almakla, teçhizatlarının hepsi ya da bir kısmını kendileri sağlamakla, muhafaza etmekle ve ilk çağrıda toplanmakla yükümlüydüler. İkincisinin, resmî askerî mükellefiyeti bulunmuyordu, ama Avrupa'daki köylülerden yapılan asker alımlarında olduğu gibi büyük seferlere katılıyorlar ya da kendi bölgelerine yapılan saldırılara karşı koyuyorlardı.

Askere alınanlar için hizmet şartları muhtemelen kendi eyaletleri ve yakınındaki bölgeler ile sınırlı olup, tarım faaliyetlerini riske atmayacak kadar kısa dönemleri kapsıyordu. Bu kategoriye girenlerin yay, sapan ve cirit kullanan hafif piyade ya da destek personeli –hayvan bakıcıları, hizmetliler vb.– olarak görev yapmaları nerdeyse kesindi. Göğüs göğüse çarpışan cephe askerleri olmamaları gayet pratik bir nedene dayanıyordu. Onlardan daha az teçhizat isteniyordu ya da daha az teçhizata ihtiyaçları vardı ve fırlatma kabiliyetleri yıl boyunca yaptıkları avlarla bir dereceye kadar korunuyordu. Kendilerinden daha ileri hizmetler talep edildiği yerlerde, idari birim onlara sağlanacak silahlar ve zırh için özel bir ödeme alıyordu.

Strateia yükümlüsü erkekler ya da *strateioumenoi*, seferler arasında eğitim alıyordu. Yerel *strategos*, askere alınma listelerindeki kişilerin sürekli eğitiminden sorumluydu. Dolayısıyla zaman zaman askerleri toplayarak talimleri tekrar ettiriyordu. Bir sefer başlatıldığında, *strateioumenoi* aynı zamanda daha uzun süre ve uzaklarda hizmet veriyordu. Seferin ilk safhalarında ya da seferî kuvvet yakınlarında olduğu zaman, *strateia*'yı elinde bulunduran haneler, görevli askerlerin ihtiyaçlarını sağlamakla yükümlüydüler. Bundan sonra ve arazide askerler el koyma ve yağma ile idame ediliyordu. Dönemin Bizans orduları normalde kışın sefere çıkmıyordu; o yüzden *strateioumenoi*'un sefer zamanı dışında üç aylık standart terhisi vardı.

Belli bir bölgeden alınan askerler aynı birliklere veriliyordu. Bu kısmen onları askerî hizmetin sıkıntıları süresince bir arada tutmak, kısmen de casus ve sabotajcıların muhtemel sızmasını önlemek için uygulanıyordu.

Tam zamanlı askerler büyük şehirlerin savunma garnizonlarını meydana getiriyordu ve başkentte daha büyük bir kuvvet bulunduruluyordu. Ani saldırılara karşı hazır kuvvet olmalarının yanı sıra bu garnizonların önemli bir rolü de, silah altına alınmış *strateioumenoi* ve diğer askerlere bir performans standardı getirecek iyi eğitimli ve talimli çekirdek kuvvetler yetiştirmekti. Profesyonel askerler olarak başka meslekleri olmadığından, geçimleri devlet tarafından sağlanıyordu. Eğer başka bir yerde hizmet ediyorlarsa kendi teçhizatlarını getirebilirlerdi ve her hâlükârda, başlangıçta devlet tarafından donatılmalarına rağmen, mümkün olduğunda donanımlarını iyileştirmeleri bekleniyordu.

Erken İmparatorluk Dönemi'nde sabit bir hizmet süresi olmasına karşın, söz konusu dönemde bu süre hem tam zamanlı askerler hem de *strateioume-*

A

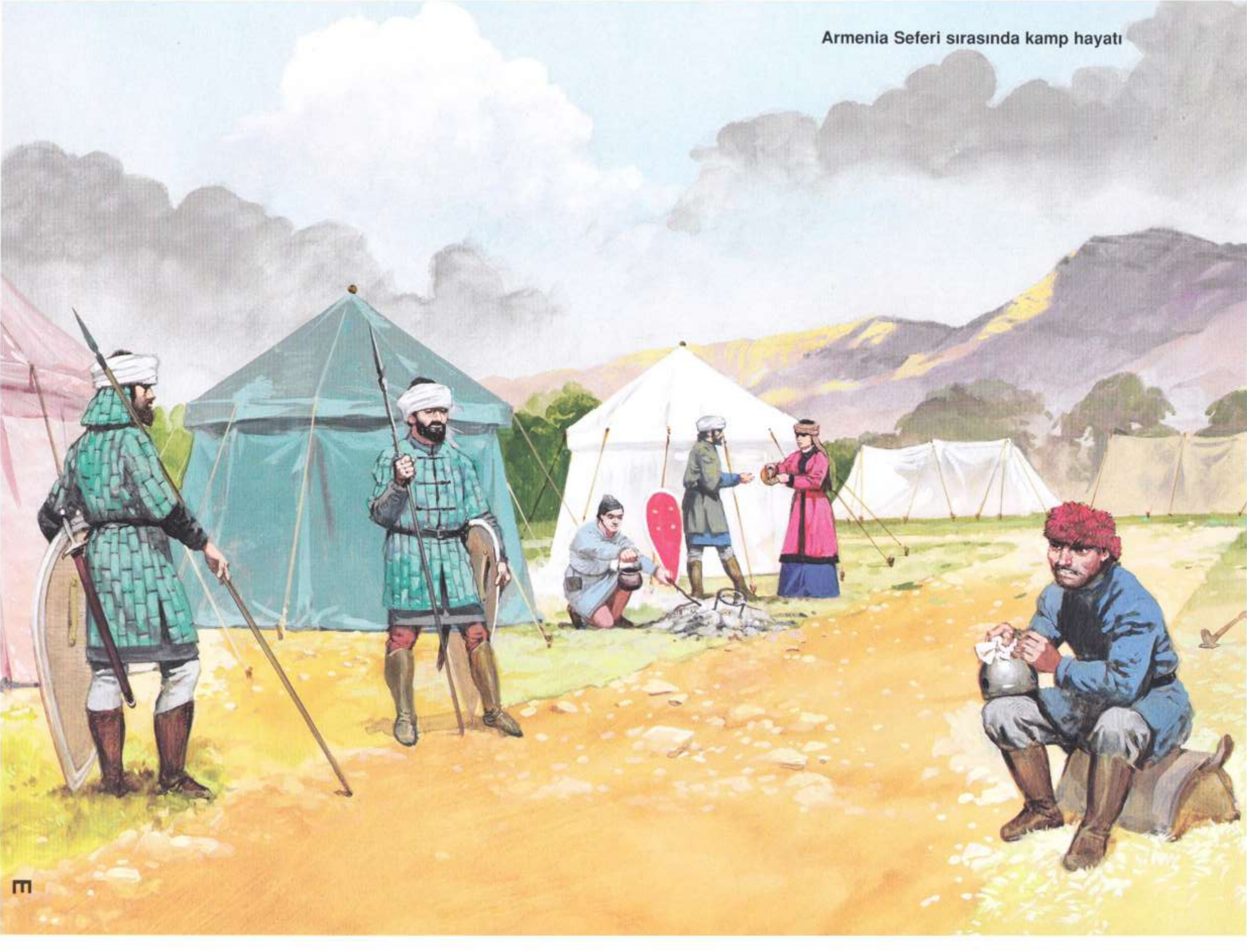

B
Eğitim

10. yüzyılın sonunda ve 11. yüzyılda teçhizatlar
1
2
3
4
5
C

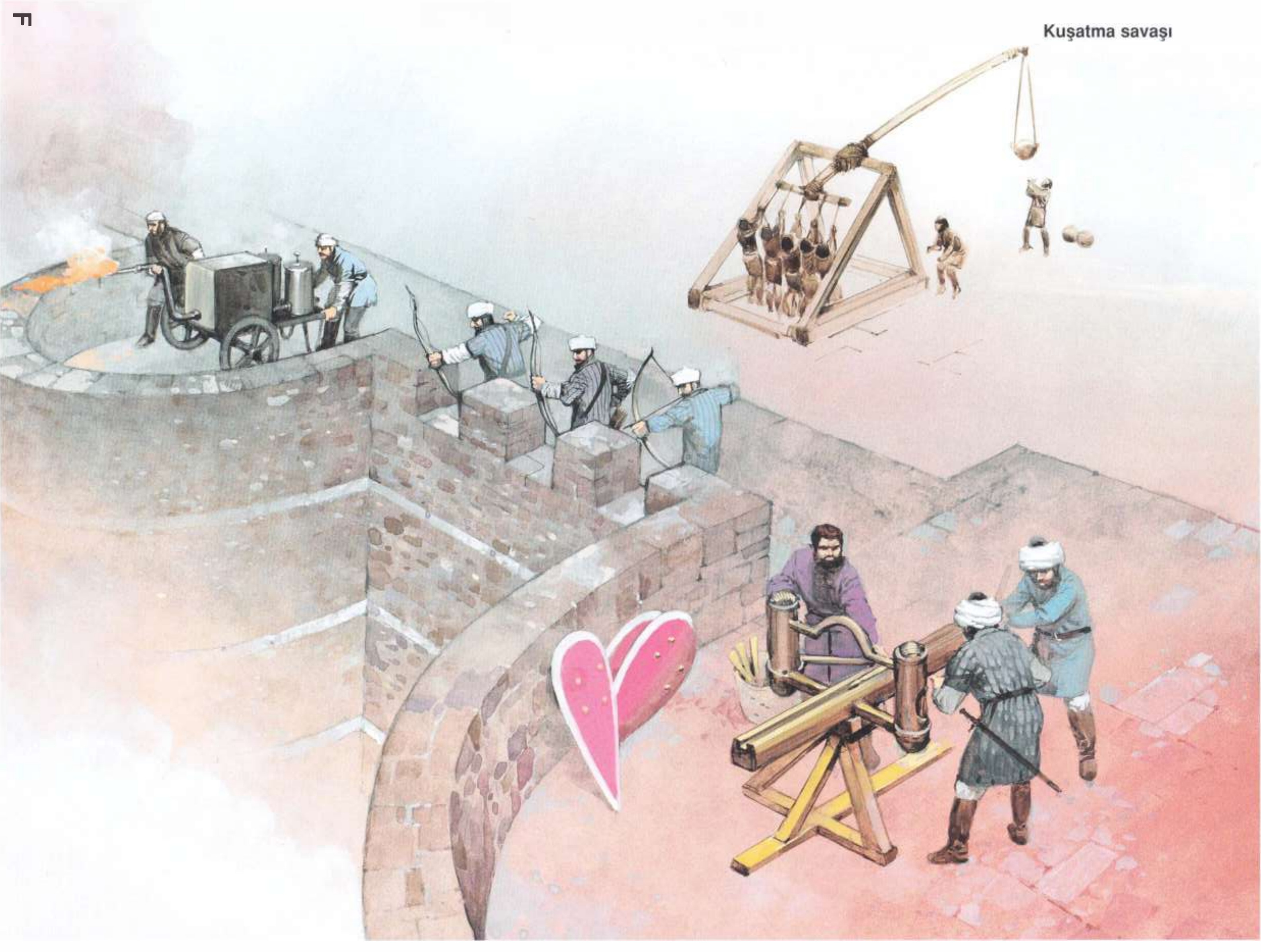
D

10. yüzyılın sonunda savaş formasyonu

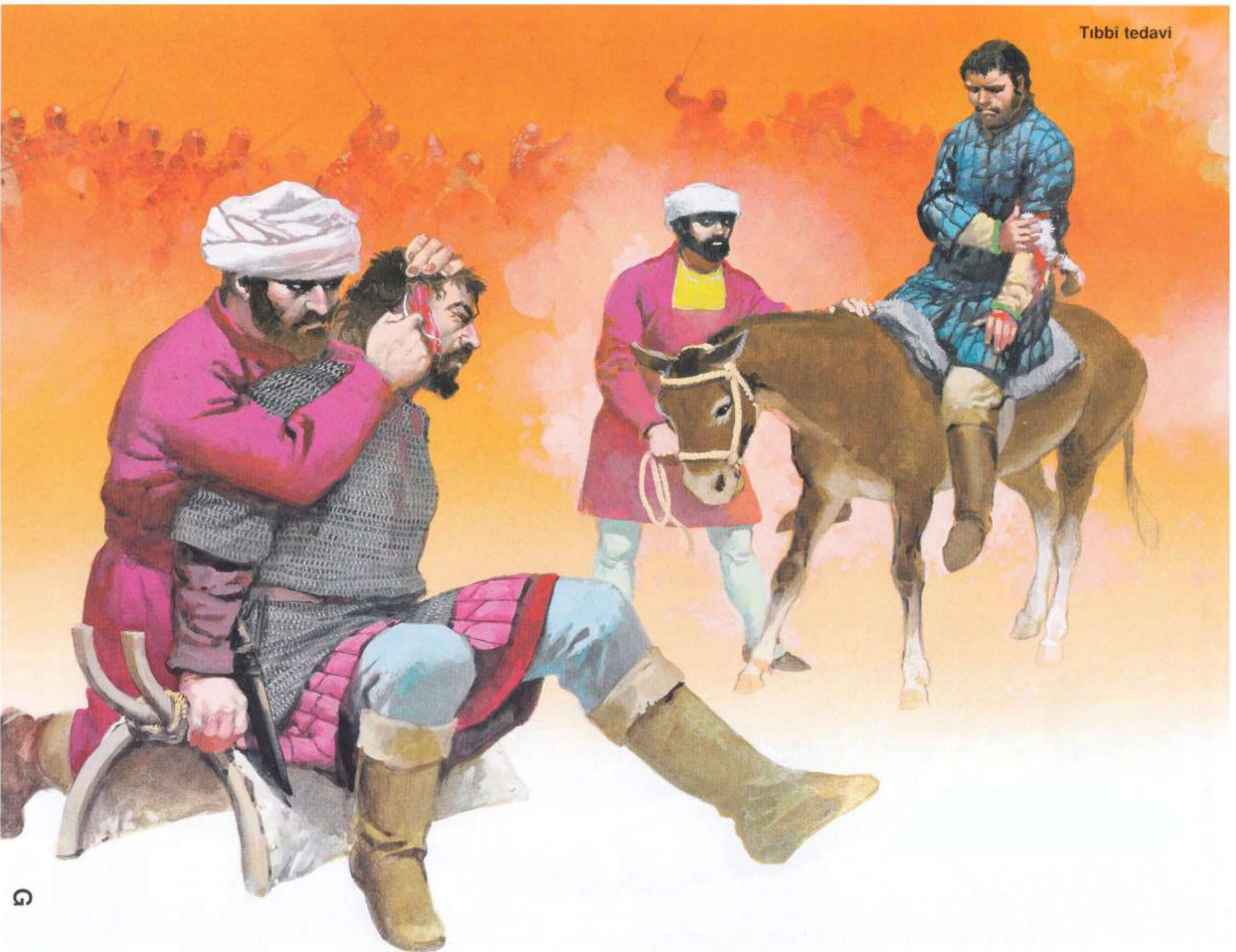

Armenia Seferi sırasında kamp hayatı

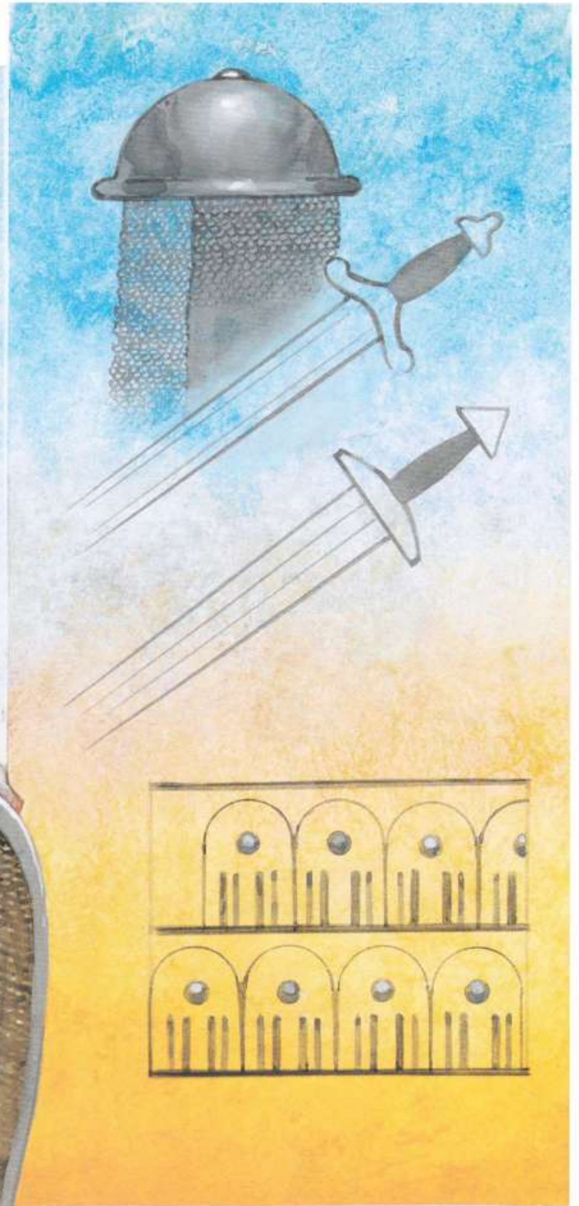
F

Kuşatma savaşı

Tıbbi tedavi
G

12. yüzyılın çok ağır zırhlı piyadesi

H

noi için pratikti. Erkekler görev için uygun oldukları sürece hatta bazen daha da uzun hizmet veriyorlardı, zira el kitapları ara sıra artık görev yapacak durumda olmayanların ayrılması ve yeni acemilerin alınması için asker alım listelerinin gözden geçirilme ihtiyacından bahseder.

Devlet bütün askerleri idame ettiği gibi hizmetleri karşılığında belli bir ücret de ödüyordu. Ücretler geciktiğinde çıkan huzursuzluklara ve VII. Konstantinos'un ödemeleri düzenli olarak dört yılda bir kez yapma çabalarına bakılırsa, orduya uzun süreli yazılanlara düzensiz ödeme yapma eğilimi vardı. Ancak özel durumlarda ücretler daha düzenli ve sık ödeniyordu. 949'da Girit'e yapılan seferde piyade ya da süvari ayrımı yapılmaksızın her bir sıradan askere dört ay boyunca ayda 1 (altın) *nomisma* ödenmişti.

Disiplin elbette askerlik hizmetinin temel unsurlarından biriydi ve bütün el kitaplarının askerî kural ve cezalarla ilgili oldukça zengin bölümleri vardır. Bekleyebileceğimiz bütün suçlar kaydedilmiştir: Subayları ve emirleri hiçe saymak, emirlere itaatsizlik, firar, planları ya da şehirleri ve kaleleri düşmana teslim etmek. Yukardakilere, teçhizat ya da canlı hayvan hırsızlığı, kaybı veya bunların izinsiz elden çıkarılması, teçhizatın ihmali, vergi ve askerî mallar gibi kamu gelirlerinin çalınması, ücretlerin hileyle alınması da dahildi.

Firar ve ihanet için geleneksel genel geçer ceza ölümdü. Daha önemsiz ihlallerin cezası kırbaçtı ve normalde suçlunun bir üst rütbeli subayı tarafından uygulanırdı. Belirli durumlarda askerin işlediği suç için (sözgelimi, izindeyken silahlarını ve zırhını ihmal etmişse) onun *dekarkhes*'i de cezalandırılıyordu. Görünüşe göre, herhangi bir suç için kaç kırbaç atılacağı teamüllere ya da konuyla ilgili subayların tercihlerine bırakılmıştı. Leon, saflarda moral bozukluğuna ve huzursuzluğa yol açacağı gerekçesiyle aşırı sertliğe karşı çıkar. Malî sonuçlar getiren kural ihlallerinde para cezası verilmesi mümkündü. Dolayısıyla, örneğin bir asker, ordu kışlarken hileyle sefer ücreti almışsa, aldığı paranın iki katını ödemek zorundaydı.

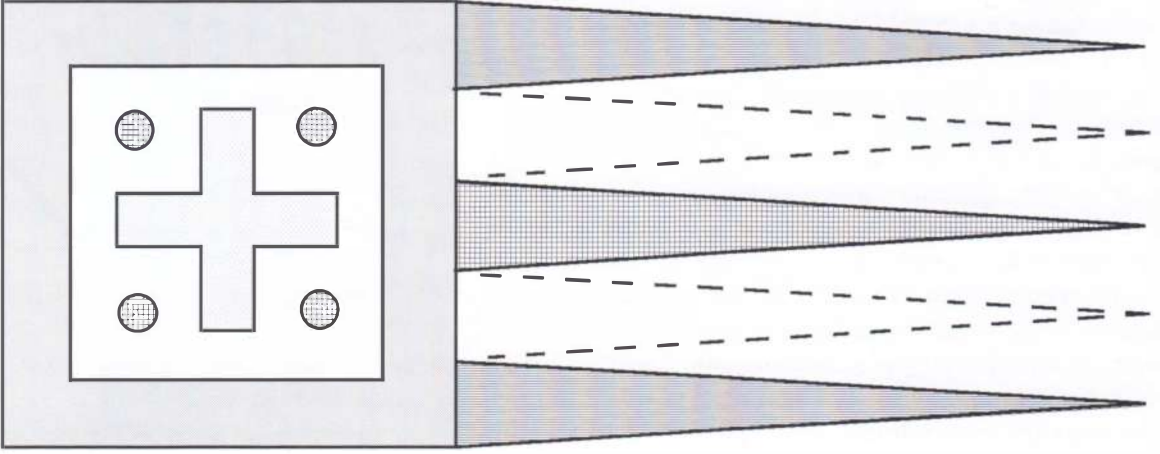
Olumlu tarafından bakarsak, dürüst ve becerikli bir asker, göreve hangi rütbeyle başlarsa başlasın terfi almayı, hatta bazen oldukça seçkin bir mevkiye gelmeyi umabilirdi. Ancak iyi aile bağlarının, kıdemli subay rütbelerine giden yolda kişinin işini kolaylaştırdığı belirtilmelidir. Ancak bu, basitçe gösterişli ve pahalı silahlara sahip olma avantajı yüzünden süvari sınıfında daha baskın bir durumdu.

Seramik tabak üzerinde resmedilmiş bir kahraman, bir canavarı öldürmek için iki kılıç birden kullanıyor. Bu tip bir dövüş tekniği, kalkanın kapsamlı korumasının daha etkili olduğu savaş meydanında başvurulacak son çareydi, fakat o dönemde bilinen dövüş biçimlerini gösterir (Çizim: David Irwin).

Hizmet Sonrası

Kaynaklar hayatta kalabilmiş askerlerin hizmetleri bittikten sonraki durumları hakkında büyük oranda suskundur, ama dolaylı kanıtlardan bazı çıkarımlar yapılabilir. Yukarıda belirtildiği gibi, *strateia* sahipleri fiziksel anlamda görev yapabilecek durumda ol-

Orta Bizans Dönemi askerî sancağının standart şekli. Ana bölüm *meros* ya da *tourma*'yı temsil ediyordu ve genellikle geometrik basit bir amblem taşımaktaydı. Kuyrukları her alt birlik için renklerle kodlanmıştı. Dıştaki iki kuyruk muhtemelen *drougos*'a işaret ederken, ortadaki ise (özellikle büyük ordularda beşe kadar çıkar) her bir sancak için özgün renk kombinasyonlarına sahipti.

dukları sürece çiftliklerinden askere çağrılabiliyorlardı. Bu sona erdiğinde, kendileri evde otururken, hanenin daha genç ya da uygun üyesi görevi alıyordu. Terhis edilmiş *tagmata* askerlerinin koşulları çeşitlilik göstermektedir. Sabit bir hizmet süresinin olmayışı, kişinin en olgun döneminde orduyu terk edebileceği anlamına geliyordu. Elbette çürüğe çıkarılanlar da vardı. Kısmen sakatlanmış ya da engelli askerler, hizmet görebilecekleri herhangi bir sivil mevkiye atanıyorlardı. Roma'da Erken İmparatorluk Dönemi'nde, 45 yaş bir kişinin *senex*, yani yaşlı erkek olarak kabul edildiği ve hâlâ standart devresini tamamlamamışsa ordudan terhis edildiği yaştı. Bu kitabın kapsadığı dönemde en yüksek askere kayıt yaşı 40 olarak geçtiğinden, 45 yaşın emeklilik yaşı kabul edildiği anlaşılmaktadır. Devamlılık gösteren başka bir konu, sağlıklı ve herhangi bir bağı olmayan *tagmata* askerlerinin kuracakları ailelerle ordunun insan gücü havuzunu genişletecekleri umuduyla boş askerî topraklara yerleştirilmesidir. Hangi nedenle olursa olsun, ordudan terhis edilen askerler zorunlu olarak kamunun ya da bireylerin himayesine giriyorlardı. Dinî kurumlar bu türden hayırseverlik için başlıca aracılardı ve manastırlar birçok engelli ya da güçsüz yaşlı asker için sığınak görevi görüyor olmalıydı.

İNANÇ VE AİDİYET

Roma İmparatorluğu'nun Doğu'da yaşamlarını sürdüren sakinleri, modern Batılının anlamakta güçlük çekeceği bir kimlik bilincine sahipti; son tahlilde dine derinden bağlılardı. Bu derinlik ortaçağın Batılıları için bile kavraması zor bir yoğunluktaydı. Öncelikle, Batı Kilisesi değerlerine göre, doktrin sorunları ipeklere bürünmüş yaşlı adamlar tarafından kapalı kapılar ardında tartışılarak çözümlenmeli, ardından minnettar ve uysal halka açıklanmalıydı. Diğer taraftan, Doğu Roma İmparatorluğu'nda "sokaktaki adam" böyle konular hakkında bir fikir sahibi olma ve açıklama gerekliliği hissediyordu. Doğulu din adamları bu durumu pek onaylamıyorlardı. 4. yüzyılda, din bilgini Nyssa'lı Gregorios, pazar yerine veya hamama yapılan bir yolculuğun, ekmek satıcısı ya da hamam hizmetlisi gibi alt sınıftan kişilerin birtakım anlaşılması güç teolojik konular üzerine verdikleri derslerle son bulacağını nefretle beyan ediyordu. Aslında bazı Kilise konsillerinden çıkan sonuçlar, mermer salonlardaki soylu tartışma ve görüşmeler kadar arka sokaklarda yorulan kafalarla da şekilleniyordu.

Milvius Köprüsü Savaşı'nda Hıristiyan Tanrısı ile İmparator Constantinus arasında yapılan anlaşma –"bu işaretle fethedeceksin"– toplum genelinde ve doğrudan orduda yankı bulmuştu. Yine de Constantinus'un yaptığı pazarlık ile Roma İmparatorluğu'nun, Hıristiyanlığın en iyi biçimde ifade edilebileceği bir araç haline geldiği fikri, orduya avantajdan çok hasar getirdi. Bir yanda, vatandaşları gerçek dindar olan Roma İmparatorluğu Seçilmiş Ülke ise, belki dünyevî ordulara ihtiyaç duyulmadan da Tanrı'nın onu koruyacağı düşüncesi vardı. Bu, asker azizlere ait kültler ve Kutsal Bakire için iyi olabilirdi, ama asker alımı için aynı şey söylenemez. "Gerçek dindarlık" kavramı da tam anlamıyla yararlı değildi. Askerlerin savaş zamanında stresini, içki içmek ve cinsel ilişkiye girmekle azaltma alışkanlığı bütün kültürlerde ortaktı ve Ortodoks kültürel değerler içinde sürekli bir sorun teşkil ediyordu. Dahası, Ortodoks Hıristiyanlık, hiçbir zaman Roma Kilisesi tarafından Haçlı seferlerini ve askerî-dinî emirleri haklı göstermek için uydurulmuş "Kutsal Savaş" benzeri bir kavrama sahip olmamıştı. Bunun sonuçlarından biri, kurbanlar, Kilise ve devletin Hıristiyan olmayan düşmanları olsa bile cinayetin günah sayılmasıydı. Dolayısıyla, Geç Roma ordusunun askerleri sefer sırasında zamanlarının büyük bölümünü sembolik de olsa günah çıkartmayla geçiriyorlardı. Bu çeşit bir günah çıkarma askerlerin görevlerini aksatacak kadar zahmetli olmamalıydı; *kserophagia* ve *hydroposia*, yani etsiz yemekler, şarapsız günler gibi daha hafif manastır uygulamalarına başvuruluyordu muhtemelen. O yüzden, Doğu Roma İmparatorluğu'nda asker olmak, ne toplumun bütünüyle kabul ettiği ne de Kilise'nin tam desteklediği bir alacakaranlık bölgesinde durmak demekti. Bu hissiyatın etkisi, ordunun günlük yaşamında, askerlerin Tanrı'nın tayin ettiği imparatorluk içindeki önemli rollerinin bilincinde oldukları ve günahkâr ölmeyecekleri fikrini pekiştiren dinî törenlerle azaltılmaktaydı.

Doğu Hıristiyanlığında kişisel ruhaniyetin odak noktaları arasında en önemlilerinden biri her zaman savaşçı azizler, özellikle de Demetrios, Georgios ve iki Theodoros'tur. Bunlar (pagan imparatorlar adına) savaşmayı reddetmeleri yüzünden şehit mertebesine ulaşmış olmalarına rağmen, kültleri hizmetteki askerler için özel bir anlam ifade ediyordu. Savaşçı azizler, en ucuz ve en yaygın ikona tipi olan sabuntaşına işlenmiş konulardır. Bunlarda azizler, diğer Ortodoks sanat dallarından farklı olarak, döneme özgü belli bir gerçekçilikle tasvir edilmişlerdir. Bu durum, hayranlarının azizlere karşı Hz. İsa ya da Meryem gibi uzak figürlerle paylaşmadıkları bir sevgi beslediklerini düşündürür. Savaşçı azizler

Fildişine oyulmuş bu savaşçı aziz, gözyaşı biçimli kalkanı ve dolgulu eteğinin iki parçalı olmadığına bakılırsa piyade görünümünde betimlenmiştir. Boruya benzer alt bacak korumaları ve pelerinin altındaki örme zırh cübbenin kapişonu özellikle bahsedilmeye değer. Zırhına sarılmış kumaş parçası (*pektorarion*) rütbeyi gösteren nişandır. Bir şekilde renkle kodlanmış olmalıdır, ama kaynaklar bundan bahsetmez (Vatopedi Manastırı, Athos/Aynaroz Dağı).

genellikle günümüze çok sayıda gelebilmiş küçük dökme haçlar üzerinde görülmektedir. Böyle ucuz tılsım nitelikli takılar orduda yaygın olmalıydı.

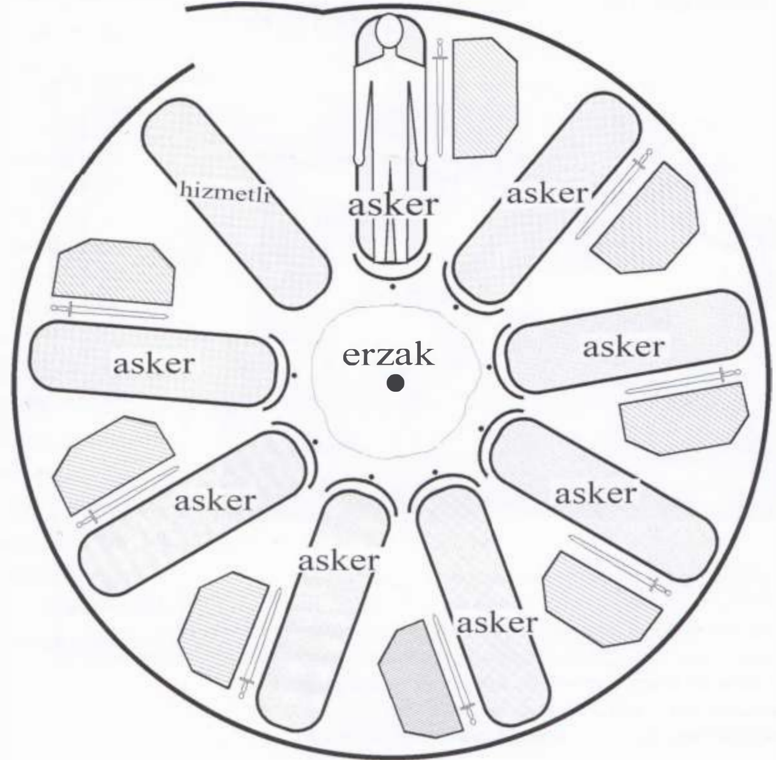
Manzara *tagmata* ve eyalet ordularının farklı yaşam tarzları yüzünden daha da karmaşıklaşmaktadır. Eyalet kuvvetlerindeki yarı zamanlı askerlik, bir topluluk algılamasını doğrudan beraberinde getiriyordu; askerlerin savundukları kendi aileleri ve komşularıydı. *Tagmata* birliklerinin doğası gereği bu bağlılık kayboluyordu, zira askerler Konstantinopolis ve büyük şehirlerin içinde ve etrafındaki izole baraka yaşantısının mikrokosmosuna girmek için bulundukları toplulukları terk ediyorlardı. Şehirli sivil toplumundan kopuk bir hayatın getirdiği hissiyat, sadece başkent ve büyük şehirlerdeki kargaşa ve isyanların bastırılması işi orduya düşünce değişiyordu. Böyle ayaklanmalar Orta Bizans Dönemi'nde hiçbir yerde Erken İmparatorluk Dönemi'ndeki kadar şiddetli olmuyordu. Yine de bazen askerlerin, komşuları ya da akrabaları olabilecek vatandaşları ve Hıristiyanları katletmesi zorunlu hale geliyordu.

O halde 10.-12. yüzyılların Bizans askeri, aidiyet duygusunu nerede arıyordu? Bazen, en azından kendisini başarılı bir askerî komutan olarak kanıtlayan imparatora ortak sadakatte arıyordu, ama çoğu askerin ömrü bunu yapmak için kısaydı. Nihayetinde, özellikle *tagmata* ordularında bu duygu ordu kurumunun kendisine yöneliyordu. Ordu organizasyonunun bütünü, yakınlık duygusunu olabildiğince artıran *kontouvernion* sistemiyle birlikte bunu artırmak için tasarlanmıştı.

Piyade ordusunu mangalara (Latince *contubernium*; Yunanca *kontouvernion*) ayıran antik Roma uygulaması hâlâ faydalıydı ve sefer organizasyonunun çekirdeği olarak kaldı. Her bir manga sekiz asker ile bir hizmetkârdan oluşan ve bir ya da iki çadırda kalan bir kol idi. Hizmetlinin başlıca görevi ön tedarik hazırlığı ve yemek pişirmeydi.

Bu dönemin çadırları otağ şeklindeydi; yuvarlaktı; merkezî bir direği ve konik çatısı vardı. Bir el kitabı böyle bir çadırın tertibini ayrıntılarıyla anlatmıştır. Kolun erzakları çadırın ortasında toplanıyordu. Askerlerin yatakları bunların etrafına seriliyordu. Mızraklar yatakların ucuna dikiliyor, kalkanlar da hızlı erişim ve kolaylık amacıyla tutamakları sahiplerine bakacak şekilde bunlara yaslanıyordu. Askerlerin araç gereçleri, silahları, zırhları vb. sol taraflarında bulunmaktaydı. Muhtemelen her bir askerin özel alet çantası bir *skoutellopinakon* (hafif ve dayanıklı olması için olasılıkla ahşaptan yapılmış kâse ve kadeh takımı) içeriyordu. Döneme ait resimler seyyahların yataklarını kalın uyku tulumu gibi göstermektedir. Büyük ihtimalle bunların altı bir çeşit dolgu ile dolduruluyordu.

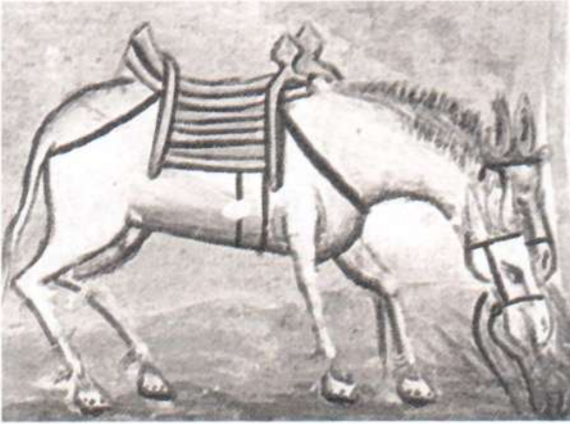
Her bir çift kola, çadırları, erzakları ve diğer teçhizatı taşıması için sürücülü bir araba tahsis edilmekteydi. Aletler, baltalar, tokmaklar, çapalar, kürekler, orak, pişirme alet edevatı ve elle çalışan tahıl

Muhtemelen erken Bizans ordusunun dörtgen çadırlardan otağ benzeri yuvarlak çadırlara geçişine işaret eden 6. yüzyıl el kitabı *Strateji Üzerine*, bu çizimde görüldüğü gibi bir *kontouvernion*'un yatakları ve teçhizatlarının nasıl yerleştirilmesi gerektiğini anlatır. Askerlerin teçhizatları yataklarının solunda, kalkanları da mızraklarına dayalı şekilde ayakuçlarında duruyordu. Erzakları ve ortak teçhizatları ise çadırın ortasında sağlamca muhafaza ediliyordu.

Hacılar bir kutsal mekânın avlusunda sırt yataklarının içinde uzanıyorlar. Yatakların üzerindeki üç farklı şerit, ev dokumalarında tipiktir. Subaylar bazen kamp yataklarından yararlanabiliyordu (Dionysou Manastırı, Athos/Aynaroz Dağı).

El kitapları yük arabalarından bahsetmesine rağmen, ordu levazımının sıklıkla katırlar üzerinde taşındığı açıktır, zira Balkanlar'ın büyük kısmında yollar kötüydü. Bir 11. yüzyıl el yazmasına ait bu detay, yük semerli eşekleri göstermektedir. Bu semerler kampta sıradan bir askerin ya da yolcunun tek mobilyası olarak koltuk niyetine kullanılıyordu (Esphigmenou Manastırı, Athos/Aynaroz Dağı).

değirmeni yanında demir dikenleri, oklar ve yedek kâseler gibi malzemeler teçhizat içinde yer alıyordu. Arazinin engebeli ya da tedarikin kısıtlı olduğu yerlerde arabalar yerine yük hayvanları kullanılıyordu.

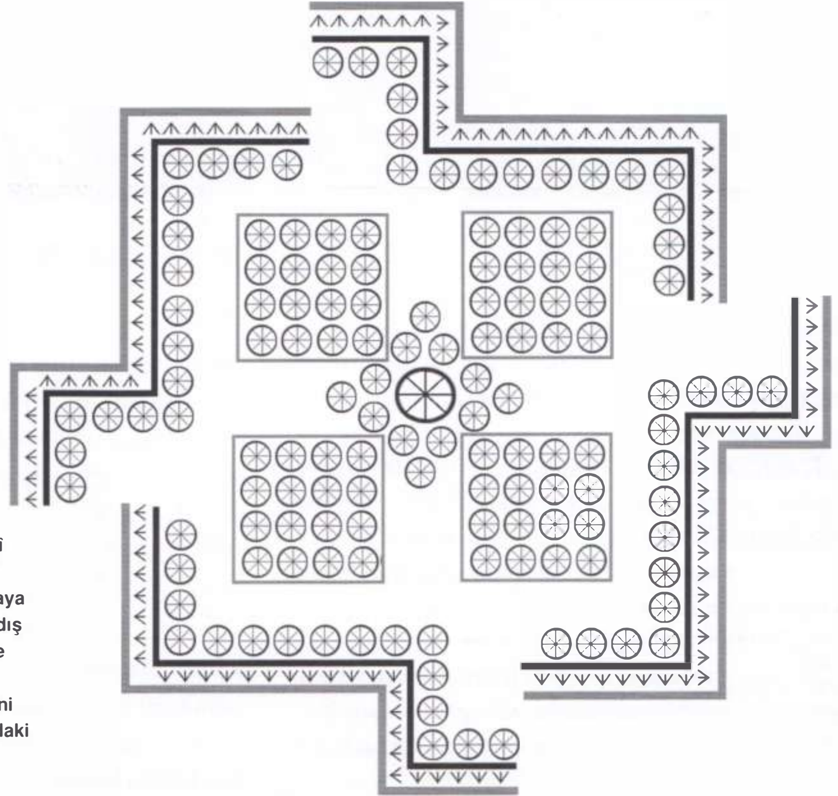
Tahıl, sefer istihkakının temelini oluşturmaktaydı. Hem hazır olarak, hem de un halinde taşınmaktaydı. Her bir çift kolun stokunda bulunan değirmen, sefer boyunca toplanan tahılları işliyordu. *Paksimata* ya da *paksimadion* olarak bilinen peksimet, tahıldan yapılan başlıca yiyecekti. Elbette bu çifte fırınlanmış kalitesiz ekmekti. En basit çeşidi sadece tahıldan yapılmaktaydı, fakat daha kaliteli olanlar kurutulmuş meyve ve et içeriyordu. Kaynaklarda sebzeler, yemişler, tohumlar ve baldan imal edilmiş daha karmaşık tarifli azıklar da bulunuyordu. 10. yüzyıla ait bir kuşatma savaşı el kitabındaki kenar notu bu şekilde hazırlanan bir azıktan bahseder:

> Bir başka azık şöyle yapılır. Bir Attika hemiektonu kadar susam, bir hemiokhoun bal, bir kotul yağ ve bir khoniks soyulmuş tatlı badem alınır. Susam kavrulur, bademler öğütülür ve elenir. Adasoğanı soyulur; kökleri ve yaprakları kesilip küçük parçalara bölünür. Bunlar bir kâseye koyularak, hamur haline gelinceye kadar dövülür. Ardından adasoğanı hamuru, eşit miktardaki yağ ve bal ile karıştırılır. Başka kâseye aktarılıp iyice çırpıldıktan sonra kömür ateşinde pişirilir. Kaynamaya başladığında susam ve bademler atılır ve karıştırılır. Katılaşınca kâseden çıkarılarak küçük parçalara bölünür. Her sabah ve öğleden sonra bundan birer parça yiyen birisi uygun şekilde beslenmiş olur. Bu yemek ayrıca sefer için de iyidir, çünkü tatlı ve doyurucudur; susatmaz.

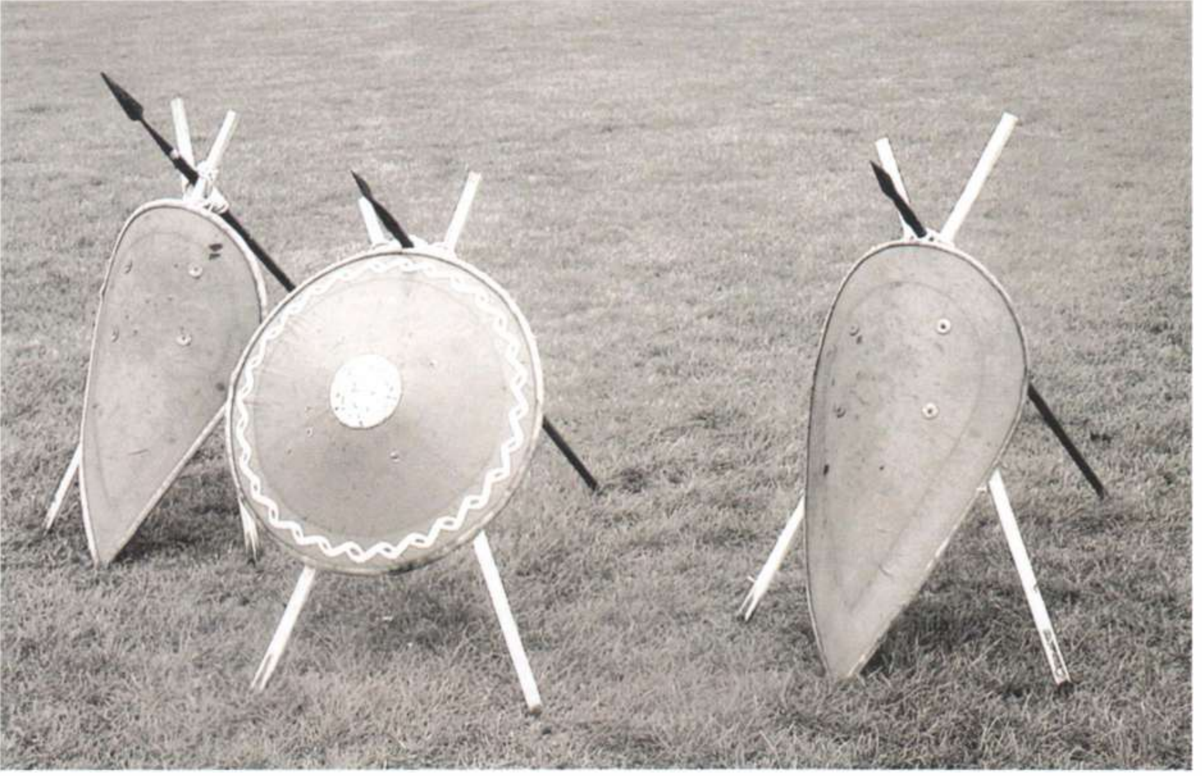
Temel sıcak yemek, bir çeşit yulaf lapası gibi pişirilen öğütülmüş darıydı. Verimli geçen mevsimlerde askerler bugün hâlen tüketilen yaygın köylü yiyeceği *trakhanas* (tarhana) ile beslenebiliyorlardı. *Trakhanas* yarma buğdayın yoğurtla karıştırılmasıyla yapılıyor, ardından küçük top ya da somun halinde güneşte kurutuluyordu. Bu şekilde uzun süre muhafaza edilebilmekteydi. Tüketileceği zaman, hafif ateşte kaynatılarak çorba gibi içiliyordu. İyi planlanmış se-

ferler şüphesiz iyi korunmuş et stokuyla birlikte başlamaktaydı. Taze erzak yolda ya satın alınıyor ya el koyuluyor ya da yağmalanıyordu. Yemek saatleri borazanla ilan edilmekteydi, ama kaynaklar yemeğin günde kaç öğün ve hangi saatlerde olacağı konusunda farklı fikirler ileri sürmektedir. Pratikte ise, hafif bir kahvaltı ve akşam yemeği vardır. İkisi arasındaki öğünler iş durumuna göre ayarlanmaktaydı.

Yürüyen kale kurma uygulaması dönemin el kitaplarında da kendisini göstermektedir. Ordunun önünden giden uzmanlar uygun bir yerde kamp kurmakla görevliydiler. Eskiden lejyonlarda olduğu gibi, böyle bir kamp her kenarında "L" şeklinde açıklığı bulunan hendek ve setlerle çevriliydi. Buna ilaveten, üzerinde dokuzar demirdikeni bulunan ve geri toplamak için bir ucu çivi ile sağlamlaştırılmış hafif zincirlerden oluşan bir kuşak mevcuttu. 9. yüzyılda General Nikephoros Phokas (*Savaş Sanatı Üzerine*'nin yazarı değil), bir kalkana yaslanmış üçayaktan ibaret tank tuzağına benzer bir donanım geliştirmişti. Üçayağın bir ayağı, ucu kalkanın üzerinden dışarı bakan bir mızraktı. Donanım hendek ve setin uygun görülmediği zamanlarda kullanılmış olabilir. Bu sınırlar içinde çeşitli birliklerin çadırları birlikteydi ve aralarında sokaklar bulunan düzenli sıralar şeklinde kurulmuşlardı. Çadırlardan çıkan ve kampı ağ gibi ören bir halat, bir saldırı karşısında, bütün trafiği savunmanın denetlenebileceği ve yapılabileceği sokaklarla sınırlandırıyordu. Elbette kamp kurmanın asıl yükünü piyade çekiyor, süvariler ise devriye geziyordu. Bu durum yaygın homurdanmalara sebep oluyordu muhtemelen, ama piyade, süvarinin

Bir 11. yüzyıl el yazmasına göre seferî kampın planını gösteren bu diyagram eski Roma uygulamalarının kullanılmaya devam ettiğine işaret etmektedir. Gri dış çizgiler hendekleri siyah iç çizgiler ise setleri temsil eder. Üçgenler bunların arasında serpiştirilmiş demirdikenlerini gösterir. Yuvarlaklar çadırlardır. Ortadaki grup, komutan ve personeline aittir.

Set ve hendeklere sahip uygun bir seferî kamp kurulamadığı durumlarda, 9. yüzyıl generali Nikephoros Phokas (el kitabı yazan imparatorun soyundan) adamların normalde taşıdığı teçhizat ile, o an civarda bulunanlardan bir çeşit savunma çiti yapılmasını önerir. Üç direk dengesiz üçayak gibi çatılır. Daha uzun olan ayak dışarı doğru çıkıntı yapar ve tepesine bir mızak ucu takılır. Ardından dış tarafına bir kalkan yaslanır. Bu "tank tuzaklarının" arasındaki boşluklara her zamanki gibi demirdikenleri serilir (Yazarın koleksiyonu).

geniş perdelemesi sayesinde düşman bölgesinde sadece ellerinde küreklerle hazırlıksız yakalanmaktan korunduklarını bildiği için gerçek bir sürtüşme ihtimali azalıyordu.

Kamp kurulduktan ve günlük işler bittikten sonra akşam yemeğinde, yat borusu anlamına da gelen Baba Oğul ve Kutsal Ruh'a (*Trisagion*) bir ilahi okunuyordu. Gece boyunca her bir kol, çadırının dışında bir nöbetçi bırakıyordu. Bu, hem kap çevresinde izinsiz hareketleri engellemeyi, hem de sürpriz saldırılar karşısında piyadenin %10'unun silah altında hazır bulunmasını sağlıyordu. Kampta dolaşan herkese parola sorulmaktaydı ve sızmayı önlemek için her gün değiştirilmekteydi.

Sefer hareketleri bölümlere ayrılmıştı; birkaç günlük ilerleyişten sonra toparlanma, tamirat ve askerî egzersizler için bir ya da daha fazla gün kamp kuruluyordu. Kaçınılmaz olarak, hava koşulları planlanan yürüşüyü engelleyebiliyordu. Islak çadır altında çamura batmış askerler için bu mecburi aralar perişanlık anlamına geliyor olmalıydı, ama yine de bundan bir fayda sağlanıyordu. Kamp olduğu yerde çakılıp kaldığında, süvari önceden hareket ediyor ve böylece faaliyetleri daha az çevik olan piyade ve eşya ağırlığı tarafından engellenmiyordu.

Sefer mevsimi normalde bahar sonundan sonbahar başına kadardı. Bu zaman aralığı dışında *strateia*

Kış mevsiminde Kappadokia'nın acımasız ama muhteşem manzarası. Kuzeyde Ermenistan ve Gürcistan'a, doğuda İran topraklarına açılan Kappadokia sefere çıkan orduların ana yolları üzerindeydi (Yazarın koleksiyonu).

birlikleri dağıtılıp, topraklarına geri gönderiliyor, *tagmata* birlikleri ise ana barakalarına dönüyordu. Bu kuralın dikkat çekici bir istisnası, 10. yüzyılın sonlarında, Nikephoros Phokas'ın seferî ordusunu kışın Kappadokia'da arazide tutmaya karar vermesidir. İmparator, bölgedeki eski geleneklere uygun olarak yatakhaneler, yemekhaneler, depolar ve ahırlardan meydana gelen bir yeraltı baraka kompleksini bütünüyle kayalara oydurtmuştu. Bu tip meskenler bölgede bugüne dek varlığını korumuştur. Bu kuytu barınaklar yükseltilmiş uyuma platformları ve yemek sekileri ile çadır içindeki uzun süreli yaşamın getirdiği hava cereyanı, nem, pislik ve rahatsızlıktan sonra hoş karşılanan bir değişim olmalıydı.

SAVAŞ DENEYİMİ

Piyadelerin savaş deneyimi şartlara bağlı olarak büyük oranda çeşitlilik göstermekteydi. Sadece piyadenin bulunduğu bir muharebe sahası süvari desteğini arkasına alanla aynı olmayacaktı. Aynı şekilde, düşman kuvvetlerinin farklılığı savaşın karakterini değiştirecekti. Elbette ister saldırı, isterse savunma pozisyonunda bulunulsun kuşatma da değişim gösterecekti. Ancak bir şey sabit kalacaktı: Ordunun günlük rutini olan dinî adetler, savaş arifesinde iki katına çıkıyordu. Dolayısıyla, savaşın yapılacağı sabah, dua töreni daha uzun ve şüphesiz daha gönüldendi. Günahlardan pişmanlık duyma ve Tanrı'yla barışma sayesinde bir erkeğin arkasında yarım kalmış ruhanî işler bırakılmazsa, savaşın rahat gideceği umuluyordu. Onları ayakta tutacak bu destek ile askerler alanda toplanmadan önce sağlam bir yemek yiyiyorlardı. *Kontouvernion* sisteminin gücü bu noktada, askerler birlikte çalıştıkları, yedikleri, içtikleri ve uyudukları arkadaşları arasında saflara ilerlerken çok değerli olmalıydı.

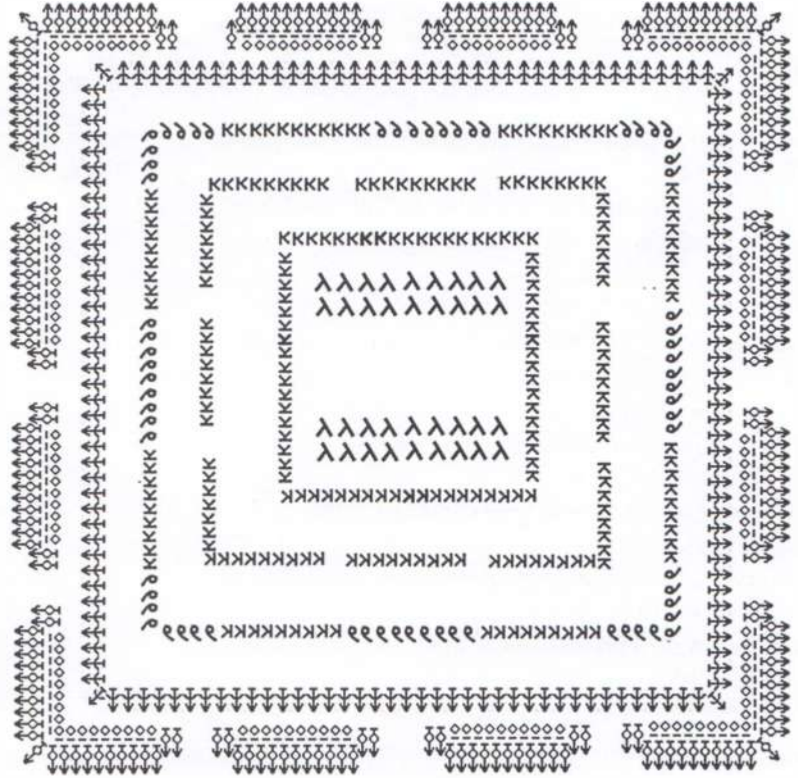
Düşmanın önemli süvari desteği olmadığı ya da ordu kanatlarının çevrilme tehlikesi bulunmaksızın bütün savaş alanının genişliğini kapladığı zaman, sıralı formasyon kuraldı. Her bir kol ya da *kontouvernion* arka arkaya diziliyordu. Öndeki *promakhos* ya da kol liderinin arkasında ve arkadaki *ouragos* ya da kol sonunun önünde kendi astları yer alıyordu. Bunlar genelde koldaki en ağır zırhlı adamlardı ve bunların arasında daha hafif zırhlı *skoutatoi* ile okçular ve diğer mermiyat fırlatıcıları yer alıyordu. Formasyon normalde oldukça yüklüydü. Her askerin içinde hareket edebileceği 3 *podes*'i (yaklaşık 90 cm) vardı. Yoğun mermiyat atışına karşı *foulkon*, yani eski kaplumbağa formasyonu kurulması gerektiğinde üçte biri ile içine kapanıyordu. Ancak askerlerin böyle yakınlaşması, gerektiğinden daha uzun süre korunamazdı, zira bir kere göğüs göğüse çarpışma başladığında orta safların savaşa dahil olmasını engelleyecekti. Her bir ya da iki *vandon* yanındakilerden bir boşlukla ayrılıyordu. Boşluğun genişliği, örneğin ordunun süvariye sahip olup olmadığına göre değişmekteydi. Eğer süvari mevcutsa aralıklar onların saldırıp geri çekilmelerine izin verecek kadar geniş olmalı ve *defensores* denilen özel süvari birliğince korunmalıydı. Eğer piyade tek başına hareket ediyorsa, o zaman daha küçük, cepheyi süvari hücumlarından koruyacak hafif zırhlı avcı birliklerinin (*menavliatoi*) ya da yaralıları taşıyan *daipotatoi*'un geçeceği kadar dar olacaktı.

Komutan, kanatlarından ve araziden emin olduğu yerlerde, daha saldırgan davranıp düşmanla karşılaşmak için orduyu ilerletebilirdi. "*Kinseson*" ("İlerle") komutuyla beraber askerler talim hızları ile ilerlemeye başlıyorlardı. Kaynaklarda "koşar adıma" denk gelen bir komutun zikredilmemiş olması dikkat çekicidir. Bunun nedeni, özellikle uzun kargılar kullandıklarında büyük bir blok halindeki askerleri sabit uygun adımdan daha hızlı yürütmenin ayrılmalara yol açmasıydı. Arazinin elverişli olmadığı yerlerde ordu pozisyonunu koruyor ve düşmanın kendisine gelmesini bekliyordu. Bu askerî olarak daha güvenli bir seçenekti, ama zaman zaman psikolojik açıdan risk yaratıyordu, çünkü hareketsizlik askerlerde gerilimi ve kaygıyı artırabilir, çabuk davranmayı engelleyebilirdi.

Kanatların korunamadığı ve düşman ordusunun ciddi bir süvari gücü bulundurduğu durumlarda, ordu simetrik bir kare şeklinde diziliyordu. Kollar aynı şekilde düzen alıyordu ve yine ani taarruz ve destek için boşluklar bırakılmaktaydı, ama formasyonun bütünü aynı katılığı ve her yönde iyi korunan cephelerini muhafaza ediyordu. Bu formasyon zorunlu olarak sıralı düzenden daha az hareketliydi, fakat manevra yapmasına ihtiyaç yoktu çünkü mevcut herhangi bir süvari birliğinin hareket kabiliyeti onunkinden üstündü.

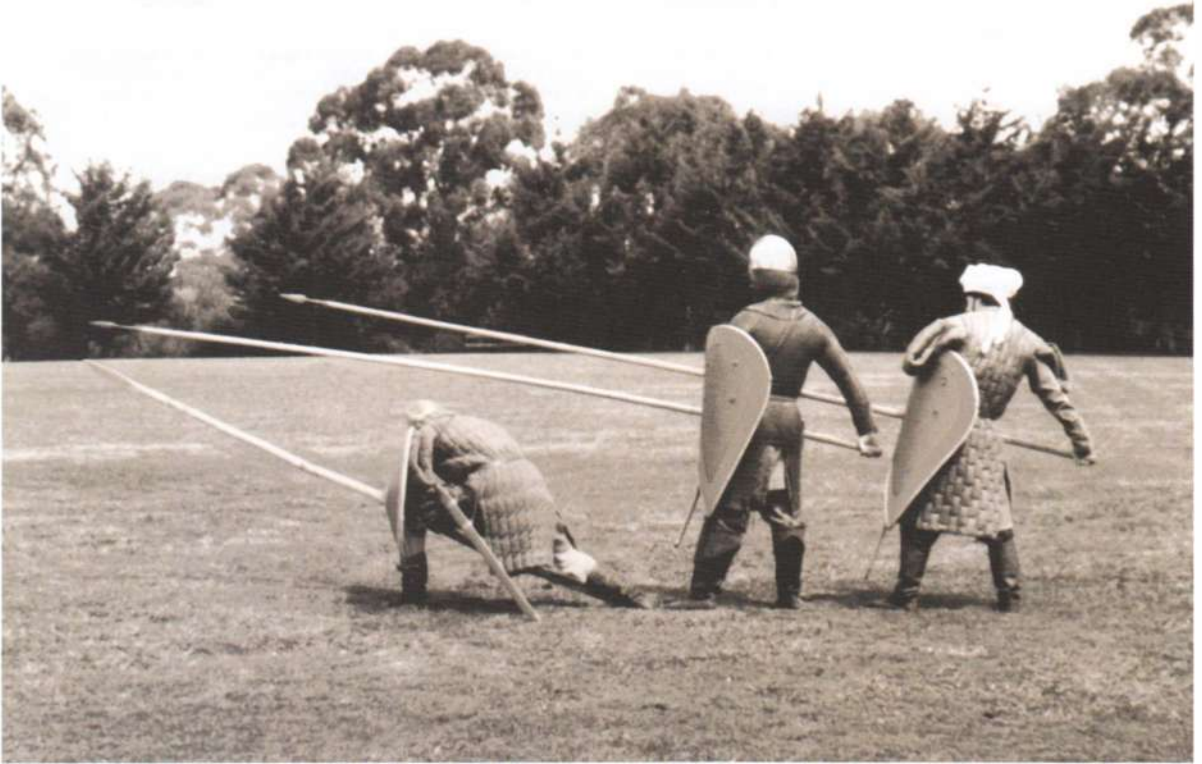
Bir 11. yüzyıl el yazmasından piyade karesinin diyagramı.

Hoplit
Peltastes
Okçu
Süvari
Ciritçi
Yükler

Her iki tarafın da önemli süvari gücüne sahip olduğu durumlarda, savaşın yükünü bunların çekeceği açıktı. Piyade ise insan kalesi gibi hareket ederek süvarilerin saldırılarını başlatabileceği harekât üssünü güvenceye alma rolünü üstleniyordu. Bu gibi şartlarda askerlerde aranan başlıca özellik sabit kalabilme becerisiydi. Savaş tecrübesi bekleme ve seyretme üzerine kuruluydu. Süreç, muhtemelen Bizans süvarisini geri çekilirken kovalayan düşmanları savuşturmaktan ibaret, açıkça etkisiz bir faaliyetin yarattığı kısa telaşlar ile aralıklı kesintilere uğruyordu.

Düşman kuvvetler birbirlerine yaklaşırken sahneye ilk çıkan okçulardı. Gelen düşman birlikleri karşılık vermeden önce, onların cesaretini kırmak ve aralarında kargaşa çıkarmak amacıyla *solenarion* kullanarak uzun menzilli dartlarla yaylım ateşine başlıyorlardı. Düşman menzile yaklaştıkça okçular normal büyüklükteki oklarını fırlatmaya başlıyor, ardından sapancılar ve ciritçiler devreye giriyordu. Temasın an meselesi olduğu sırada askerlere verilen "*prothumos*" ("hazır ol") komutuyla, silahlarını hazırlamaları bildiriliyordu. Ana formasyonda mızraklar başlıca silahtı. Küçük mızraklarla (*kontarion*) bile, saflar dizildiğinde arka arkaya duran piyadelerden ilk dördünün mızrak ucu dışarı çıkıntı yapıyordu. Saldıranlar süvari olduğunda, formasyonun cephesi, yere saplanarak desteklenmiş ağır mızraklara (*menavlia*) sahip bir safla destekleniyordu. Süvari hücumunun hızı kesilince ya da düşman piyadesi menzil içine girdiğinde öndeki saflar mızraklarını

Nikephoros Phokas'ın *Savaş Sanatı Üzerine*'sine göre, bir formasyondaki ön safların *menavliatos* tarafından desteklendiği sırada ve süvariyi püskürtmek üzere hazırlanırken nasıl göründüğüne dair gösteri (Yazarın koleksiyonu).

kullanıyorlardı. Düşman dış noktaları bir kez aşınca, *promakhoi* mızraklarını bırakarak kılıç ve balta gibi el silahlarına geçiyordu. Modern canlandırmalar mızraklı saflar tarafından desteklenen, silah ve kalkanlarla donanmış sağlam bir asker sırasının çok etkili olduğunu göstermiştir, çünkü onlarla karşı karşıya gelenler farklı açıklıklardan aynı anda gelen saldırı ve itme hareketlerine karşı savunma yapmakta zorlanmaktadırlar.

Ne var ki, hiçbir savaşın tek yüzü yoktur ve Bizans ordusunun özgün gücü yaralılarla ilgili düzenlemelerde açıkça görülmektedir. Piyade savaş hattının yaklaşık 100 m gerisinde bir sahra hastanesi kuruluyordu. Personel doktorlar, emir erleri ve sıhhıyecilerden (*daipotatoi* ya da *krivantai*) oluşmaktaydı. *Krivantai* ordu katarındaki katırlarla yürüyemeyen yaralıları taşıyordu. Savaş başladığında ilk yaralılar ok, mızrak veya taşların isabet ettikleriydi. Kaynaklarda hâlâ geçmelerine rağmen sapancılar bu dönemde daha az kullanılmıştır. Dolayısıyla okların yol açtığı delici yaralar çoğunluktaydı. Saflar vuruş mesafesine girdiğinde, mızrak kullanımı öne çıkıyordu. Kılıç ve baltaların yarattığı kesiklerden daha fazla delici yaralar meydana geliyordu. Vücut büyük oranda gözyaşı şeklinde kalkan ile korunduğundan yaralanmaların çoğu genelde baş, yüz ve boğazda, bir kısmı da sağ omuz ve bacaklarda oluşuyordu. Baş, yüz ve boğazda açılan yaralar fiziksel değilse de psikolojik olarak hemen etkisizleştirmekteydi, ama ağır olmadığı sürece baştaki kanamalar temel tedaviden sonra

Antik silahların etkisi ve savaşın vahşetine dair tatsız bir kanıt. Bu adam başına üç darbe almış: biri sağ kaşının üzerine, biri burun kemerine biri de alına (Yazarın koleksiyonu).

iyileştirilebilir ve askerler saflara çabucak dönebilirdi. Yaralıların savaş alanından düzenli olarak taşınması ve zaman zaman tedaviden sonra safları desteklemek için geri dönmeleri, askerler üzerinde sakinleştirici bir etki yapıyor olmalıydı. Düştükleri yerde, savaşın ortasında kalmış yaralıları ve ölüleriyle bütün düşmanlar için bu durum oldukça dramatik bir tezat meydana getiriyordu.

Bir zaferden sonra yapılacakların başında Tanrı'ya şükran töreni ve ölülerin gömülmesi gelmekteydi. Bir süre sonra savaşta öne çıkmış askerlerin ödüllendirildiği bir resmi geçit düzenleniyordu. Görülen o ki, bir çeşit nişan sistemi vardı, zira kaynaklar "onurlandırmalardan ve hediyelerden" söz eder. Adı geçen maddî ödüller arasında silahlar, zırh ve ganimetten pay vardı. Savaşta başarı göstermiş bir-

Ankyra'nın (Ankara) surları 900 civarında inşa edilmiştir. Çıkıntı yapan burçları sıradışı bir özelliktir. Daha eski Roma yapılarından devşirme mermerlerin ikinci kez kullanıldığına dikkat ediniz (Yazarın koleksiyonu).

liklerin subayları terfi ile ödüllendiriliyordu. Aynı zamanda görevlerinde başarısız olanlar da cezalandırılıyordu. Aşırı korkaklığın bedeli her yerde olduğu gibi ölümdü. Daha düşük çaplı başarısızlıklar kırbaç ya da para cezasına tabiydi.

Bir ortaçağ Avrupa ordusu için %15-20'lik bir kaybın kırılma noktası olduğu varsayılır. Bu sayı, dönemin Bizans ordusu için daha fazla olmalıydı, çünkü yaralıların taşınması durumu gizlese de yenilgiler vardı. Piyadelerin savaş alanından kaçma becerisi bir bakıma kısıtlıydı ve savaş hattındaki kadar olmasa da, kaçarken ölüm ve yaralanma imkân dahilindeydi. Üstelik, II. Basileios'un Bulgarlara karşı sözde gaddarlığı bir yana, mağlup düşmanı uzun mesafeler boyunca takip etmek ya da esirlere zarar vermek yaygın uygulamalar değildi. Ortaçağın seferî ordularında çok sayıda esire bakma kapasitesi de yoktu. Dolayısıyla, yenilginin ardından mevki sahibi kişiler takip edilip esir alınıyordu. Diğer taraftan, ister kaçsınlar isterlerse teslim olup sonra serbest bırakılsınlar, sıradan askerlerin payına eve ya da teçhizatlarından yoksun halde yeniden toplanmak için bir üsse yollanmak düşüyordu.

Kuşatma savaşında yaşanan tecrübe bundan çok farklıydı. Yakındoğu tahkimat mimarisinin niteliği ile ortaçağ şehirleri ve kaleleri için seçilen sarp ve kayalık alanlar, ablukayı standart kuşatma modeli olarak dikte ediyordu. Hem kuşatanlar hem de kuşa-

Ankyra (Ankara) Kalesi'ndeki bir burcun üst galerilerinden birinin içi. Savaş alanı çok dardır, fakat imparatorluğun düşmanlarının etkili kuşatma makinelerini henüz büyük çapta kulllanmadıkları dönemden öncesi için uygundur (Yazarın koleksiyonu).

tılanlar için bundan sonrası, abluka altındakilerden bir hain çıkar mı, hangi tarafın erzağı önce biter ya da destek kuvveti ne zaman gelir diye beklemekten ibaretti. Bekleyiş ok veya mancınık ile yapılan saldırı anlarıyla kesiliyordu. Kuşatan bir ordunun üyesi için başlıca egzersiz sadece mancınık halatlarını çekmekle sınırlıydı. Yardım gelmediğinde, kuşatmanın ileriki safhası yiyecek ve suyun azalmasını takip eden sıkıntıları doğruyordu. Bu noktada kuşatma altındakilerin tek seçeneği teslim olmaktı. Kuşatan kuvvet ise direnci düşük ve yeteri kadar sadık olmayan unsurlar orduyu terk ettiği zaman erimeye başlıyordu ve sonuçta her akıllı general ordusunu muhafaza etmek için kuşatmayı kaldırırdı.

Kuşatma alanı daha agresif hareketlere izin verdiğinde bir dizi bildik taktiğe başvurulurdu. Klostrofobiden çok etkilenmeyen adamlar tahkimat temelini zayıflatmaya girişebilir ve surun zayıf görünen kısımlarında çeşitli delgiler ile koçbaşları kullanılabilirdi. Surun daha alçak ve erişilebilir yerleri kuvvetli saldırılara maruz kalabiliyordu. Tekerlekli kuleler ve asma köprülere ilaveten 10. yüzyılın kuşatma el kitapları askerleri duvar tepesine çıkaran oldukça gelişmiş kaldırma platformlarından bahseder. Bu tip kuşatma teknikleri, savaş alanındaki alışılmış tehlikelere göçük, duvarların çökmesi ve aşağı düşme sonucu yaşanan yaralanma ya da ölüm riskini de ekliyordu.

MÜZELER VE YENİDEN CANLANDIRMA

İstanbul Boğazı'nın kuzey ucunu koruyan muhtemelen Komnenos'lar dönemine ait büyük bir garnizon kalesi. Büyük boyutu ve sağlamlığı, imparatorluğun bu dönemdeki ekonomik gücü sayesinde, hem daha büyük ordular ve hem de daha iyi fırlatma makinelerinden gelen 12. yüzyılın ciddi tehditlerine cevaptır (Yazarın koleksiyonu).

Doğu Roma ya da Bizans İmparatorluğu çekirdek topraklarının büyük kısmı modern Türkiye devletinin sınırları içindedir. Türkler en hafif deyimiyle Roma İmparatorluğu'nun bu kısmı hakkında çelişkili düşünceler içindedir. Bizans İmparatorluğu'nun Hellenizm ile "lekelenmiş" olduğuna inandıkları için, sonuçta Anadolu'da Türklere ait olanlar dışındaki arkeolojik malzeme göz ardı edilmektedir ve azdır. Her halükârda antik eserlerin yurt dışına çıkarılması yasaktır. Yunanistan ve Balkanlar'da belli miktarda malzeme ortaya çıkarılmasına rağmen bunların çok azı piyasada görülmektedir. Dolayısıyla kemer tokaları gibi küçük ve pek özelliği olmayan nesneler koleksiyonerlere ulaşmakla birlikte, askerî öneme sahip hiçbir şey (belki sık sık karşımıza çıkan ok uçları dışında) antika pazarına çıkmamıştır.

Aynı şekilde, müze koleksiyonlarındaki malzemeler de çok azdır. Türkiye'deki Bodrum Sualtı Müzesi'nde 11. yüzyıla ait Serçe Limanı batığından gelen önemli miktarda buluntu grubu arasında bazı silahlar ve aletler vardır. Diğer silahlar nadirdir. 10. yüzyıla tarihlenen "Yasenovo miğferi" Bulgaristan'daki Kazanlık Müzesi'nde sergilenmektedir. Üzerlerinde aziz büstü kakmaları bulunan bir 13. yüzyıl tören "tas başlığı" St. Petersburg Hermitage Müzesi'ndedir. 1930'larda Büyük Saray'daki İngiliz kazıları silahlar ve yaprak zırh parçaları ortaya çıkarmıştır. Bunlar İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin Bizans bölümünde korunmaktadır.

Buna karşın, imparatorluğun tahkimatları normal olarak günümüze gelebilmiştir. Konstantinopolis'in surları son 15 yıl içinde geniş çaplı restorasyon geçirmiştir (ancak bunlar bazen belirli unsurların şeklini değiştirmiştir) ve büyük bir bölümüne erişmek mümkündür. İstanbul Boğazı'nın feribotlar tarafından ziyaret edilen kuzey ucunda daha geç tarihli olmakla beraber önemli bir kale bulunur. Nikaia (İznik) ve Selanik'te de şehir surlarının büyük bölümü korunmuştur. 9. yüzyılda inşa edilen Ankyra (Ankara) Kalesi antik mermerlerin yeniden kullanımına dair olağanüstü bir çalışma alanı sunar ve plan itibariyle farklıdır. Kappadokia'da bir dizi kale ve 10. yüzyılda inşa edilmiş yeraltı barakaları yer alır. Kilikia, tahkimatlı evlerden büyük kalelere kadar geniş bir yelpazeyi içine alan askerî karakterli oldukça iyi korunmuş yapılara sahiptir. Bununla birlikte çoğunun mevcut şekli Ermenilerin eseridir.

Bu, tarihin nispeten muğlak ve geleneksel olarak yerilen bir devridir ve dolayısıyla dönemin Bizans ordusunu yeniden canlandırma ve rekreasyon girişimleri kısıtlıdır. "Vikingler" (Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere) ve "Yaratıcı Anakronizm Derneği" (Amerika Birleşik Devletleri ve uluslar arası) konuya sınırlı bir ilgi göstermektedir. "Yeni Vareg Muhafızları" (Avustralya ve diğer ülkeler) Bizans'a odaklanan tanınmış bir gruptur. Ama isimleri yerel Bizanslılardan ziyade Konstantinopolis'teki paralı askerlere gönderme yapar. "Hetaireia Palatiou" ya da "Saray Birliği" İngiltere'de tören ve saray muhafızlığı gibi saray ortamına özgü unsurların rekreasyonunu yapmaktadır. Fransa'da ise "La Tagma de Byzance" Geç Bizans Dönemi'ne yoğunlaşır.

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Yunancanın günümüze çevirisi Klasik sonrası Latincenin etkisindedir. Bu ciltte, dönemin Yunanca telaffuzu esas alınmıştır ve günümüz kullanımına yakındır. Beta "v", eta (ê) ve omega (ô) sırayla "i" ve "o" olarak telaffuz edilirler. "Kh" İskoç dilindeki "loch" gibi sürtüşmeli veya güçlü vurgulu solukludur. Burada verilenler kelimelerin tekil halleridir. Yunanca çoğul ekleri cinsiyete göre değişir: eril –os>-oi, -ês->-ai, -or>-ores, -ôn>-ones – dişil –a>-ai – yansız –on>-a, -a>-ata.

alaktion	mancınık. Çekmeli mancınıklar 6. yüzyılda Çin'den alınmıştır. Karşı ağırlıklı mancınık ise 12. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nda icat edilmiştir.
daipotatos	(Latince *deputatus*). Yaralıları taşıyan ve hastaneye götüren sıhhıyeci. Aynı zamanda *depotatos*, *dpotates* ve ***krivantes*** olarak adlandırılır.
dekarkhion	piyade ordusunun temel takımı. Bir ***dekarkhos*** ile takıma hizmet eden, yemek hazırlayan ve takımla beraber uyuyan bir hizmetkârın da dahil olduğu sekiz kişiden oluşur. Ayrıca bkz. ***kol/kontourvernion***.
dekarkhos	***Dekarkhion*** komutanı. Daha önce *lokhagos*.
droungarios	bir ***droungos***'un komutanı.
droungos	bir ***droungarios*** 1000 ila 3000 adamdan oluşan birlik. Aynı zamanda ***taksiarkhion*** ve *kiliarkhion*.
kol	Formasyona derinlik vermek üzere arka arkaya dizilmiş bir grup asker. Daha önce 16 kişilik bir grup ***lokhos*** olarak adlandırılmıştır. Ancak Orta Bizans Dönemi'ne gelindiğinde ***dekarkhion*** ismini almıştır.
Foulkon	birbirine kenetlenmiş kalkanlarla korunan bir piyade formasyonu; Latince *testudo* ya da kaplumbağa.
Hekatontarkhes	100 askerin komutanı. Aynı zamanda ***kentarkhes*** ve ***kenterion***.
Hetaireia	"Arkadaşlar" anlamına gelen Yunanca sözcük. Şehir *tagma* birlikleri. Daha önce *skhola*.
Hoplites (hoplit)	En ağır zırha sahip ön saf piyadesi. Ayrıca *kontaratos* (mızraklılar) *ya da skoutatos* (kalkan taşıyanlar).
Hypodemata	10. yüzyıl piyadesinin giydiği uzun çizmelere verilen genel isim.
iatros	doktor.
Kampotouva	dolgulu tozluklar.
Kavadion	Dayanıklı zırh yerine giyilen dolgulu ceket. Kelime aynı zamanda sivillerin giydiği ceketlere karşılık gelir. Bkz. ***zava***.
Kentarkhes	100 askerin komutanı. Ayrıca ***kentarion*** ve ***kentarkhes***.
Kentarkhion	100 kişilik birlik (Latince *centurium*).
Kenterion	(Latince *centurion*) 100 kişinin komutanı. Ayrıca ***kentarkhes*** ve ***hekatontarkhes***.
Klivanion	1) yaprak zırh; 2) zırhın malzemesi olarak plaka anlamında.
Komes	"kont". Bir ***vandon***'un (sancak) komutanı.
Kontarion	Mızrak. ~mikron: ***Menavlion***'dan daha kısa hafif mızrak. ~makron: kargı.
Kontouvernion	(Latince *contubernium*) görevlerini birlikte yerine getiren, birlikte yemek yiyen ve uyuyan, kendine yeter bir ***dekarkhion***.
Krivantes	yaralıları taşıyan ve hastanelere götüren sıhhiyeci. Aynı zamanda ***daipotatos***, *depotatos ve dipotatis*.
Yaprak zırh	iplerle veya özellikle Bizans İmparatorluğu'nda ip ve perçinlerle birbirine bağlanmış, yukarı doğru üst üste gelen metal, boynuz ya da deri lamellerden zırh.
Lokhagos	"kol lideri". Geleneksel olarak savaş formasyonunun derinliğini meydana getiren bir ***kol*** ya da ***lokhos***'un komutanı. Bu dönemde yerini ***dekarkhos*** terimi almıştır.

Lokhos	bkz. ***kol*** ve ***dekarkhion***.
Lorikion	genellikle örme zırh gömlek. ~*alusidoton*: sözlük anlamıyla "zincir zırh". ~*folidoton*: pullu zırh gömlek.
Mandator	emirleri başkomutanlıktan muharip subaylara taşıyan görevli.
Manganarios	topçu eri . Bkz. ***vallistarios***
Menavlion	süvari hücumunu kırmak ve ani saldırı için kullanılan daha kısa ve ağır mızrak.
Minsourator	ordunun önünde kamp alanını düzenlemesi için gönderilen öncü. Aynı zamanda *minsor*.
Paramerion	tek ağızlı hafif kavisli, ya bir kemerde ya da bir omuz askısında yatay olarak asılı duran ve her sınıftan asker tarafından kullanılan kılıç.
Paximata	*paximadion* da denir. Çifte kavrulmuş tam buğday unundan yapılmış, muhtemelen kurutulmuş meyve ve et ilave edilmiş peksimet.
Pektorarion	rütbeyi belli etmesi için göğüse sarılan renkli kumaş.
Peltastes hoplit	***hoplit*** gibi ağır zırhlı olabilen, fakat genellikle daha küçük kalkan ve kısa ***kontarion*** taşıyan ikinci derece piyade. Bazen ***hoplit*** ile aynı anlamda kullanılır.
Psilos	hafif piyade; çoğunlukla okçu, bazen sapancı ya da ciritçi. Küçük bir kalkan taşıyordu; zırhı yoktu ve sadece ikinci silah olarak tek ağızlı kısa kılıç bulunduruyordu.
Skoutarion	kalkan için kullanılan genel terim.
Solenarion	kısa oklar fırlatarak düşmana uzaktan zarar vermeye yarayan ahşap boru ya da kanal.
Spathion	(Latince *spatha*) Her sınıftan askerin kullandığı çift ağızlı düz kılıç. Standart bir örnek, antik *gladius* gibi bir omuz askısında dikey olarak asılı duruyordu. Bir kemere yatay asılmış diğer tipi hafif zırhlı askerler ve geçitler için kullanılıyordu.
Strategos	"general". Yaygın olarak bir *strategos* eyalet valisi olarak görev yapmaktaydı (bkz. ***thema***), ama sadece askerî görevde de bulunabiliyordu.
Strateia	bir ailedeki belirli bir erkek üyenin askerlik hizmeti karşılığında ailenin devlete ait arazileri elinde tuttuğu ve işlediği sistem.
Tagma	daimî ordu ya da genel anlamda ordudaki başlıca birim.
Taksiarkhes	bir *taksiarkhia*'nın komutanı.
Taksiarkhion	bkz. **droungos.**
Thema	eyalet. Orta Bizans Dönemi'ne gelindiğinde *thema* organizasyonu bir dereceye kadar zayıflamıştı, fakat bir *thema* ***strategos***'u ya da *douks*'u sefer için bölgesinde asker toplamakla yükümlüydü.
Therapeutes	erkek hemşire ya da sahra hastanesi veya pansuman yerinde görevli hizmetli.
Thureos	büyük piyade kalkanı.
Tourma	3000-9000 adamdan oluşan birlik. ***Tourmarkhes*** tarafından komuta edilir.
Tourmarkhes	bir ***tourma***'nın komutanı.
Tzikourion	yaygın olarak standart bir kesici ile çekiç, mızrak ucu ya da bıçak benzeri bir aletten ibaret savaş baltası.
Vallistarios	(Latince *ballistarius*). Bir *vallistra*'yı kullanan topçu eri.
vallistra	(Latince *ballistra*). Ok fırlatan burgulu *vallistrai* seferde taşınırken, taş atan makineler kalelerden kullanılıyordu.
Vandon	"sancak". *Kentarkhia*'ya bölünmüş 200-400 piyadeden oluşan birlik.
Voukinator	(Latince *bucinator*) borazancı.
Zava	başlangıçta gerçek bir zırh ya da örme ve pullu zırh gömlek yerine giyilen dolgulu, esnek ceketi tarif etmek için kullanılmıştır. 10. yüzyılda daha özel terimlerin –***kavadion***, ***lorikion*** vb.– tercih edilmesiyle, terim özellikle süvariler için zırhı destekleyen zincirleri açıklamıştır.

KAYNAKÇA

Birinci Elden Çevrilmiş Kaynaklar

Constantine Porphyrogennetos, *Three Treatises on Imperial Military Expeditions*, John F. Haldon (ed. ve çev.), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften (Viyana, 1990).

Maurice, *Maurice's Strategikon*, George T. Dennis (çev.), University of Pennsylvania Press (Philadelphia, 1984).

Maurikios, *Das Strategikon des Maurikios*, George T. Dennis (ed.) ve Ernst Gamillscheg (çev.), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften (Viyana, 1981).

Nikêforos Fôkas, *Composition on Warfare (Praecepta Militaria* olarak bilinir*)*, Eric McGeer (ed. ve çev.), *Sowing the Dragon's Teeth*, Dumbarton Oaks (Washington, 1995).

Three Byzantine Military Treatises, George T. Dennis (çev.), Dumbarton Oaks (Washington, 1985).

Vegetius, *Epitoma deRei Militons*, Leo F. Stelton (ed. ve çev.), Peter Lang (New York, 1990).

Birinci Elden Çevrilmemiş Kaynaklar

Anonim, *De Obsidione Toleranda*, Hilda Van Den Berg (ed.), E. J. Brill (Leiden, 1947).

"Leonis Imperatoris Tactica", *Patrología Graeca*, 107, kol. 672-1120 (Budapeşte, 1917-1922).

Sylloge Tacticorum, Alphonse Dain (ed.), Société d'édition 'Les Belles lettres' (Paris, 1938).

Genel Çalışmalar

Birkenmeier, John W., The Development of the Komnenian Army, 1081-1180 (Brill, Leiden, 2002).

Cheveddin, Paul F., "The Invention of the Counterweight Trebuchet: A Study in Cultural Diffusion", Dumbarton Oaks Papers, 54 (2000).

Dawson, Timothy, "Kremasmata, Kabbadion, Klibanion: Some Aspects of Middle Byzantine Military Equipment Reconsidered", *Byzantine and Modern Greek Studies*, 22 (1998), s. 38-50.

_____ "*Suntagma Hoplon*: the Equipment of Regular Byzantine Troops, c.950 to C.1204", David Nicolle (ed.), *Companion to Medieval Arms and Armour*, Boydell and Brewer (Londra, 2002), s. 81-96.

_____ "*Klivanion Revisited:* An Evolutionary Typology and Catalogue of Middle Byzantine Lamellar", *Journal of Roman Military Equipment Studies* 12/13 (2001/2).

_____ "Fit for the Task: equipment sizes and the transmission of military lore, sixth to tenth centuries", *Byzantine and Modern Greek Studies* 31 (2007), s.1-12.

Haldon, John F., "Some Aspects of Byzantine Military Technology from the Sixth to the Tenth Centuries", *Byzantine and Modern Greek Studies* I (1975), s.11-47.

_____ *Recruitment and Conscription in the Byzantine Army c.550-950*, Österreichischen Akademie der Wissenchaften (Viyana, 1979).

_____ *Byzantium at War*, Osprey (Oxford, 2002).

Kolias, Taxiarchis, *Byzantinische Waffen*, Österreichischen Akademie der Wissenchaften (Viyana, 1988).

_____ "Essgewohnheiten und Verplegung im Byzantinischen Heer", *Byzantinos: Festschrift fur Herbert Hunger zum 70. Geburtstag*, W. Hörander ve diğerleri (Viyana, 1894), s.193-202.

Treadgold, Warren, *Byzantium and its Army: 284-1081*, Oxford University Press (Oxford, 1995).

RENKLİ RESİM AÇIKLAMALARI

A: 10. YÜZYILIN BAŞI

Leon ve *Sylloge Taktikon*'un anonim yazarı piyade için yüksek düzeyde teçhizat öngörmektedir. Aslında, piyadelerin en ağır teçhizatlısı olan hoplitler ideal anlamda ağır süvarilerle nerdeyse aynı zırha sahipti. Sorguçlu miğfer, süvarilerinkinde olduğu gibi yüz için bir korumaya sahip olabilir. Vücut zırhı örme ya da metal ve boynuz pullu gömlek veya yine metal ve boynuzdan yapılmış plaka korseden meydana gelebilir. Bu dönemde uzuvların alt kısımlarını koruyan zırhların şekli açık değildir. Bazı görsel kaynakların işaret ettiği gibi hâlen tek parça metalden yapılmaları mümkündür, ama diğer başka yerlerde görüldüğü üzere metal şeritli bir üretim de olabilir. Kaynakların böyle yüksek düzeyde korunma için yeterli olmadığı durumlarda, kolun rahat hareketi için dirsekte uzun ve dar bir kesikle açılıp omuz üstüne atılabilen kalın dolgulu ceketler alternatifti (1). Oval kalkanlar hâlen kullanımdaydı, ama gözyaşı şeklindekiler büyük ölçüde onların yerini almıştır. Daha iyi durumdaki resimler bunları iki boyut içinde kavisli gösterir. Muhtemelen çok dayanıklı olan sepet işi üzerine hayvan derisi ile kaplamalardır. Yuvarlak dışbükey kalkanlar da yaygındı. Bu kalkanların kavrama yerleri, kalkanın gövdesine tutturulmuş halkalardan geçen ip ya da deri şeritlerden ibarettir (bkz. levha C). Her asker ya 4 metrelik veya daha uzun büyük *kontarion*, ya 2,5 metrelik küçük *kontarion* ya da süvari hücumunu kırmak ve ani saldırı için kullanılan 2,5 m uzunluğunda ağır *menavlion* mızraklarından birini kuşanıyordu. İkincil silahlar arasında hafif kavisli tek ağızlı *pamerion* ya da çift ağızlı *spathion* adı verilen kılıçlar vardı. Bunlardan herhangi biri bel kemeri ya da omuz askısında taşınabiliyordu. İlki dolgulu ceketler ya da örme zırh gömlek gibi esnek korunma sağlayan zırhlarda, ikincisi ise daha ziyade pullu ya da yaprak gibi sert zırhlarda kullanılmaktaydı. İki aynı ya da farklı keseciden ibaret bir balta olan *tzikorion*, bir kılıf içinde kalçada taşınıyordu (2). İkinci saftaki piyadeler olan *peltastes*'in zırhları hoplitlerinkinden sadece biraz daha düşük kalitedeydi ve silahlarında fark yoktu.

B: EĞİTİM

Söz konusu dönemde piyadenin ne kadar iyi ve ne sıklıkla eğitim aldığını kaynaklardan ve kanıtlardan anlamak zordur. Daimi *tagma* birlikleri muhtemelen kendilerinden önceki eski Roma askerleri kadar iyi eğitim görüyorlardı. Bireysel egzersizler eğitim yürüyüşü kadar karakollardaki silah eğitimlerini de kapsıyordu. Yürüyüş talimi eskisinden daha büyük önem arz ediyordu, çünkü uzun kargı 9. yüzyılda yeniden savaş formasyonuna dahil edilmişti ve el kitaplarında tarif edilen manevralar, bu düzenli hareketler olmadan yapılamazdı. El kitapları ayrıca şimdi *foulkon* denen tecrübeyle sabit eski Roma taktiği kaplumbağadan bahsetmektedir. Eyalet askerlerinin eğitimi şüphesiz bu kadar sistematik değildi ve belki de sefere çağrılmaları ile savaş arasındaki süre içinde hızlandırılmış yoğun talime sıkça başvuruluyordu. Leon'un *Taktika*'sı ordunun yürüyüşü sırasındaki sakin zamanlarda, muhtemelen yeni toplanmış birliklerdeki eğitim eksiğini gidermek üzere yapılan talimler ve eğitim savaşlarına değinir.

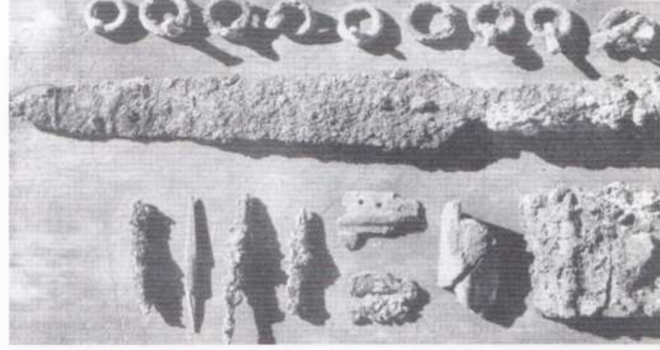
C: 10. YÜZYILIN SONUNDA VE 11. YÜZYILDA TEÇHİZATLAR

Başarılı bir komutan ve imparator olan Nikephoros Phokas 10. yüzyılın üçüncü çeyreğinde el kitabını kaleme aldığında, piyadenin temel teçhizatı için beklentileri, İmparator Leon'unkilerden daha alçakgönüllüydü. Phokas askerlerden, Leon'un sadece bir tedbir gözüyle baktığı dolgulu ceketlerden daha fazlasını talep etmemektedir. Phokas, ceketlerin "birbirlerine dikilebilecek kadar kalın pamuk tela ile doldurulmuş ham ipekten" yapılabileceğini yazar

ve Leon gibi kollarını açıkça ama farklı şekilde tarif eder. Onun anlatımı, kollardaki açıklığın dirsekten ziyade koltuk altında bulunduğu en eski Pers ceketlerini akla getirmektedir (s.8'deki fotoğrafa bakınız). Phokas piyadelerden metal miğferler giymesini de beklemez. Bunun yerine kalın keçe başlıklara sarılmış bezler yeterlidir. Phokas askerleri uzun mızraklarıyla masif bloklar halinde savaşırken ve dolayısıyla belki hiçbir zaman düşmanla göğüs göğüse gelmediklerini düşündüğü için, bu şaşırtıcı değildir. Ani saldırı piyadeleri olan *menavliatoi* şüphesiz miğferlerle birlikte daha iyi bir korumaya sahiptiler. Sözde "Kafkas" tipi miğfer (1) ceket gibi Pers kökenli öncellerinden gelmektedir, ama bölgede geç 10. yüzyıldan itibaren daha yaygındır. "Yasenovo miğferi" (2) tekil bir örnektir, ama bu tipin 11. yüzyıl ve muhtelemen sonrasında oldukça yaygın kullanıldığı çeşitli görsel kaynaklardan anlaşılmaktadır. Miğferin karşılıklı metal şeritleri ön merkezde ve arkada, en çok darbe alan yerlerde çıkıntı yapar. Bu önlem ilk kez 2. yüzyılın başlarındaki Dacia seferlerinde kullanılan Roma miğferlerinde görülür. Yasenovo miğferinden ve günümüze kalmış birçok Kafkas miğferinden sarkan örme zırhlar, miğferin içindeki çıkıntının oluşturduğu kanal boyunca devam eden bir tele tutturulmuştur (3). Piyadeler yaprak vücut zırhına sahip olacak kadar şanslı iseler, Byzantion'a özgü teknolojik bir ilerlemeden yaralanabilirlerdi: Levhalar birbirine birleştirilmek yerine, ipliklerle ya da perçinlerle deri şeritlere tutturuluyordu (4). Sanat eserleri şaşırtıcı şekilde, çoğunlukla kalkanların iç kısmını göstermekte ve kavrama yönteminin, yani kalkanın gövdesine yerleştirilmiş halkalardan geçen iki ip ya da deri şeritlerin dönem boyunca değişmediğini belgelemektedir (5).

D: 10. YÜZYILIN SONUNDA SAVAŞ FORMASYONU

Tecrübeli general ve geleceğin imparatoru Nikephoros Phokas'ın, süvarinin önemli bir tehdit oluşturduğu meydan muharebesi için savunduğu piyade formasyonu, olağandışı şekilde 17. yüzyılda Batı Avrupa'da kullanılan taktiklerin öncüsüdür. Bu, ağır

Konstantinopolis'teki Büyük Saray'ın 1204 yılına ait tahrip tabakasından gelen metal buluntular arasında bir mızrak ucu, ok uçları ve yaprak zırh parçaları vardır (*The Great Palace of the Byzantine Emperors*, ed. G. Brett, W.J. Macaulay ve R.B.K. Stevenson, 1947, lev. 58'den).

süvariye karşı bağımsız olarak bulunmuş en etkili çözüm müydü, yoksa Phokas'ın el kitabı Vegetius'unki gibi Batı'ya mı ulaştı, belli değildir. Phokas, piyade ordusunun her bir yüzü, yedi adam derinliğinde, okçuların hoplitlerin arkasında bulunduğu ve *menavlitoi*'un merkezde ihtiyatta tutulduğu içi boş bir kare olarak tanzim edilmesini önerir. Karenin cephelerinde *menavliatoi* ya da hafif piyadelerin çıkıp karşı taarruz yapabilecekleri boşluklar bulunuyordu. Ordu yeteri kadar büyük olduğu zaman, boşluklar süvarinin formasyon içinde tekrar toplanıp silahlanabilmesine izin veriyordu. Ordunun kanatlarını güvence altına aldığı bir savaş alanında sıralı formasyon kullanılıyordu, ancak yine karenin tek bir cephesi gibi düzenleniyordu: boşlukları olan ve arkada avcı erleri, hafif piyadeler ve süvarinin ihtiyatta bırakıldığı bir kol derinliğinde sıra. İster sıra ister kare olsun, kollar, önde uzun *kontaria* taşıyan üç hoplit ve *peltastai*, ardından iki ya da üç okçu ve onların ardından da kayıpların yerine geçmeyi bekleyen yine bir ya da iki hoplit veya *peltastai* şeklinde tanzim ediliyordu.

E: ARMENIA SEFERİ SIRASINDA KAMP HAYATI

Seferî kampların organizasyonuna Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde gösterilen dikkat 10. yüzyıl el kitabı yazarlarında devam etmektedir. Kamp elve-

rişli yerlerde hâlen hendek ve set ile çevrili, ızgara planlı sokaklar ile belirlenmiş bir kare şeklindeydi. Buna ilaveten ya da bunun pratik olmadığı yerlerde kamp, demirdikenleri ve dışarı bakan mızrak uçlu üçayaklardan meydana gelen bir "mayın tarlası" ile kuşatılıyordu. Çadırlardan çıkan kalın halatlar, kampın boyutunu yönetilebilir bir oranda tutmak ve trafiği, gözetimin kolay yapılabileceği yerlere yönlendirmek amacıyla ağ gibi örmüştü. Her bir çadır bir kol barındırmaktaydı. Küçük üçgen çadırlarda ise subaylar ve diğer hizmetliler kalıyordu. Savaş olmadığı zaman her bir kolun, çadırın dışında bekleyen bir nöbetçisi bulunuyordu. İki kol, ilerleyiş sırasında yüklerini taşıyan bir araba ve başta kampta yemek düzenlemeleri olmak üzere lojistik desteği paylaşıyorlardı. Bu ortamda askerlerin çoğu dışarda eğitim egzersizleri ile meşguldü. Nöbetçiler ve hizmetlilere ilaveten aktif görevden muaf tutulmuş çok az kişi geride bırakılmaktaydı. El kitapları kamptaki boş zamanların, teçhizatların bakımı, parlatılması ve tamiri ile geçtiğini belirtir. Birçok varsayımın aksine kaynaklar subayların yanlarında yatak ve sandalye gibi mobilyaları taşımalarının nadir olmadığını göstermektedir. Fakat sıradan askerler o an için bulabildikleri ile yetinmek zorundaydı. Yakın tarihlerde olduğu gibi, bu dönemde de yük semerleri yaygın olarak koltuk yerine kullanılıyordu. Ortodoks Hıristiyanlığın her yere nüfuz etmesine karşın, dönemin Bizans ordusu gereğinde bedensel arzular ve dinen sakıncalı faaliyetler konusunda en az herhangi bir başka dönemin ordusu kadar serbest davranabiliyordu. Dolayısıyla yine varsayımların aksine, seferî kuvvetler geçtikleri bölgelerin yerel sakinlerinden kamp hizmetkârı ve kişisel hizmet talebinde bulunabiliyordu. Kamp civarında şarap satan bu kadının kıyafeti, onun orduyu takip eden bir etnik gruptan ziyade yerel Ermeni nüfusundan olduğunu gösterir.

F: KUŞATMA SAVAŞI

Kuşatma savaşı genellikle kuşatanların açısından değerlendirilir, ama şehirlerin ve yerleşimlerin savunması her piyade gücünün sıkça yerine getirdiği görevlerden biriydi. Saldırı kadar, etkili savunmanın da bir sanatı vardı ve 10. yüzyılda hakkında bir el kitabı yazılmıştı. Sadece kuşatma yapacak orduyu beklemek bile, mevcut savunma birlikleri ve halk için yeterli erzak ve malzemenin garanti altına alınması amacıyla dikkatli bir hazırlık gerektiriyordu. Aktif karşı önlemler hem düşman ordunun kuşatmayı başlatmasını engelleyebilir, hem de girişimin gerektiğinden daha pahalıya patladığını fark ettiğinde aceleyle hareket etmesini sağlayabilirdi. Antik Yunanların icat ettiği ok fırlatan *vallistrai*'ın çeşitli tipleri gibi bazı kuşatma makineleri aslen saldırıdan ziyade savunma için geliştirilmişti. Roma İmparatorluğu'nun çekmeli mancınık yapma ve kullanma becerisi Batı'nın yıkılmasıyla hiçbir şekilde kaybolmamıştı. Mikhael Psellos 11. yüzyılın başında bir şehri savunan *vallistra* personelinin, surların dışında kuşatma altındakilerle dalga geçen tek başına bir süvarinin yüreğine ölümcül tehlike korkusunu salacak ve onu geriye çekilmeye zorlayacak kadar becerikli keskin nişancı olduğunu yazar. Hem ok hem de taş fırlatan makineler hâlen kullanımdaydı. Rum ateşi bir deniz savaşı silahı olarak bilinmekteydi,

Kappadokia'nın yumuşak kayalarına insan eliyle oyulmuş bir mağara içindeki değirmen. Ortaçağda bu şekilde şehirler baştan aşağı kayalara yontulmuştur. 10. yüzyılda İmparator Nikephoros Phokas, seferdeki ordusunun bölgede kışlaması için kayalara bütün bir baraka kompleksini oydurtmuştur (Yazarın koleksiyonu).

ama zaman zaman ek hasarların az olacağı durumlarda, savunma amacıyla karada işlev görebiliyordu. Rum ateşinin püskürtme mekanizmasının kesin şekli bir tahmin işidir, zira orijinal anlatımlar ve betimler açık olmaktan uzaktır. Buradaki Haldon ve Byrne'ün teorilerine dayandırılmıştır. Çekmeli mancınık Bizanslılar tarafından 6. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır, ancak hassasiyetinin düşüklüğü ve fırlatılan taşların çok hafif olma zorunluluğu, saldırı silahı anlamında hiçbir zaman etki gösteremeyeceği anlamına geliyordu. Burada bir tanesi savunma amaçlı kullanılırken gösterilmiştir. Mancınık sadece taş değil, aynı zamanda kuşatmacılar arasında salgın hastalık çıkarması ve rahatsızlık yaratması için kamplarına şehrin atık malzemeleri ile içi dışkı dolu sandıklar fırlatıyordu. Her askerden yay kullanabilmesi bekleniyordu ve *skoutatoi* için bir şehri böyle savunmak onların göğüs göğüse çarpışma becerilerinin önüne geçmekteydi.

G: TIBBÎ TEDAVİ

Bizans ordusunun çağdaşlarından çok ileri olduğu bir başka alan tıbbî tedaviydi. Klasik Yunan'a kadar kesintisiz giden bir tıbbî bilgi mirasına sahip olan ordu doktorları, muhtemelen dünyadaki diğer meslektaşları kadar iyiydi ve en az onlar kadar askerî yaşamın gerektirdiği özel ihtiyaçlarla uyum içindeydiler. Savaş zamanında doktorlara erişim diğer herşey gibi organizeydi. *Despotatoi* ya da *krivantai* adı verilen özel bir grup, yaralıları savaş alanından taşıyarak safların gerisindeki sahra hastanelerine tedavi için götürmekle görevliydi. Hastanede yaralılar, hekimler (*iatroi*), hizmetliler ve erkek hemşireler tarafından bakılıyordu. Kaynaklar *despotatoi*'un yaralıları taşımak için yanlarında sedyeler bulundurduğunu ve bütün tıbbî personelin silahsız olduğunu belirtir. Yunan-Roma dünyasının hekimleri derin kesiklere dikiş atma ve uzuv kırıklarını onarma konusunda becerikliydi, ama çok ağır sinir, bağ ve eklem zedelenmelerinde uzuvların kesilmesi geçerli tek yöntemdi. Ayrıca karın bölgesi yaralanmalarıyla ilgili detaylı bir bilgi birikimi mevcuttu, ama diğer yaralanmalarda uygulanan tedavi yöntemleri kadar etkili değildi. Yaralı askerlerin giydiği herhangi bir sert metal zırh savaş hatlarının arkasında hem kolay nakil hem de tedavi için hemen çıkarılıyor ve savaşmakta olan yetersiz zırhlı askerler tarafından kullanılabiliyordu.

H: 12. YÜZYILIN ÇOK AĞIR ZIRHLI PİYADESİ

10. yüzyıl silah ile zırhlardaki gelişmenin doruk noktasına şahit olmuş ve barutun icadından önceki savaşlar bağlamında daha fazla yeniliğe pek alan bırakmamıştı. 11. ve 12. yüzyıllarda bazı değişimler yaşandı, fakat bunlar önemli teknolojik ilerlemelerden ziyade ekonomik büyümenin getirdiği avantajlarla ilişkiliydi. En kötü durumda, kaynaklar bez ve dolgulu ağır bir ceketin bir piyade tarafından kullanılan en alt seviye korunma olduğunu söylemektedir. En iyi şartlarda ise, piyadeler geniş kaynaklar sayesinde yaprak zırhlara eskisine göre daha kolay sahip oluyordu. Bu arada yaprak zırhın yapımı ve kullanımında değişimler olmuştu. Tek perçinli, çift dikişli olanlar hâlen kullanılıyordu, ama üzerinde birtakım düzenlemeler yapılmıştı. Her bir levhaya iki perçin 11. yüzyıl başında denenmişti, fakat 12. yüzyıla gelindiğinde bunların yerini dört askı kayışı almıştı. 10. yüzyılın üst kol ince zırh levhalarının işlevini ters çevrilmiş plakalar ve ara sıra da pullar görüyordu. Burada görülen ve zırhı piyadeye özgü yapan önemli bir yenilik, bel altı ve kasık boyunca uzanan ve dolayısıyla aslen süvari için düşünülmüş geleneksel *klivanion*'un korumasız bıraktığı en zayıf bölgelerden birini örten ters çevrilmiş plaka etektir. Antikçağdan beri bilinen Phryg başlığı şeklindeki miğfer, 12. yüzyılda yeniden popüler olmuş ve etnik sınırlardan bağımsız kullanılmıştır. Bu miğferin tam olarak neye benzediğini dönemin el yazmalarına bakarak söylemek güçtür. Ön kısım boyunca devam eden pürüzlü çıkıntının sert ve dayanıklı bir görünümü vardı. Bu dönemde uzun çizmelerin betimlenmeye başlandığı görülmektedir, ama bunlar Türk kaynaklarındaki diz üzerine katlanabilen ve pantolon kaytanına bağlı tiplere benzemektedir.

DİZİN

İllüstrasyon sayfaları **koyu renk** ile yazılmıştır.

Tarihin en büyük savaşlarının ayrıntılı dökümleri, çarpışan kuvvetlerin komuta stratejileri, muharebe taktikleri, askerî harekâtların düğüm noktaları. Savaşçıların günlük yaşamları, talimleri, taktikleri, silahları ve muharebe deneyimleri.

Renkli tablolar

Fotoğraflar

Benzersiz ayrıntılar

Renkli savaş sahneleri

BİZANS PİYADESİ

DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU 900-1204

Bizans ordusu gizlilik, hızlı manevra ve üstün kuvveti vurgulayan bir inanç sistemi üzerine kurulmuştu. Bizans piyadesi hayatta kalma, kılıç, mızrak ve okçuluk teknikleri ile "kaplumbağa" (*foulkon*) formasyonunda savaşmak konusunda eğitimliydi. Bizans ordusunun eğitim ve teknikleri üzerine uzman olan Timothy Dawson, sıradan bir piyadenin orduya alınmasından günde iki kez yaptığı talimlere ve düşmanla karşılaşmasına kadar tüm deneyimlerini ayrıntılarıyla anlatıyor. Renkli çizimler Bizans savaşçılarının kostüm ve silahlarını aslına uygun bir şekilde canlandırırken, günlük hayatlarına da gerçekçi bir bakış atmamızı sağlıyor.

KDV dahil fiyatı
14 TL